TRIBUNA
Director fondator:
Ioan Slavici (1884)
Publicație bilunară care apare sub egida
Consiliului Județean Cluj

Consiliul consultativ al revistei de cultură Tribuna:
Alexandru Boboc
Nicolae Breban
Andrei Marga
D. R. Popescu
Grigore Zanc

Redacția:
Mircea Arman
(manager / redactor-șef)
Ovidiu Petca
(secretar de redacție)
Ioan-Pavel Azap
Ani Bradea
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu
Aurica Tothăzan
Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:
Virgil Mlești

Redacția și administrația:
400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1
Tel. (0264) 59. 14. 98
Fax (0264) 59. 14. 97
E-mail: redactia@revistatribuna. ro
Pagina web: www. revistatribuna. ro
ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor

Pe copertă: Marius Barb, *Subpământeni* (2007)
acrilice, 90 x 60 cm

Women Power in Art

Anemona Maria Frate

Expoziția de artă *Women Power in Art* va fi deschisă publicului începând cu data de 21 februarie 2019, la Galeria de Artă a Castelului Cantacuzino din Bușteni.

Construit la începutul secolului XX, în anul 1911, în stil neo-românesc, din dorința lui Gheorghe Grigore Cantacuzino, Castelul, cu un elegant și impunător interior, invită iubitorii de artă să viziteze un număr impresionant de lucrări plastice, într-o panoramă expozițională a contribuției artistelor femei pentru istoria artei din România, privind în arcul temporal al ultimei sute de ani.

Dacă ne gândim la conceptul expoziției, este important să menționăm ideea feminității, văzută ca o paradigmă a gândirii, cu propriile sale caracteristici. În interiorul galeriei putem viziona lucrări din perioada războiului, din perioada interbelică, din perioada comunismului și a postcomunismului.

Din perspectivă culturală, dar și socio-politică, expoziția prezintă și analizează unele dintre cele mai relevante imagini ale identității feminine, așa cum au fost construite și percepute în spațiul cultural european.

În periplu, ne vom opri asupra câtorva dintre lucrările de gravură sau linogravură ce vor fi prezente în expoziție. Seria lucrărilor, conturate ca temă în perioada colectivizării, a industrializării, sau a realismului socialist, este reprezentată de artiste precum: Alma Redlinger, Ana Ilut, Cornelia Danet, Elena Bianu, Eva Cerbu, etc.

Dintre lucrările cu un accent evident pe fizionomia personajelor se evidențiază cea care poartă titlul *Cazangiu*, semnată de Alma Redlinger, o gravură în lemn. În contrast cu fizionomia personajului, în planul secund al lucrării este construit un joc de direcții și linii perspectivale, ce conferă un aer industrial lucrării.

Tema industrializării, o preocupare constantă a artiștilor, este regăsită în lucrarea *Muncind pentru electrificarea satelor*, semnată Ana Iluț. Compoziția are o direcție ascendentă prin plasarea diagonalei, schițată prin câteva linii de forță, încadrată fiind de construcția zidăriei.

Seria de linogravuri a Corneliei Daneț, cu muncitori care lucrează cu oțel, sau lucrarea intitulată *1933*, cu fizionomii robuste de muncitori, amintesc de realismul socialist. Dacă gândim din punct de vedere istoric, realismul socialist a prins contur în anul 1932, în Uniunea Sovietică, fiind un stil caracterizat prin idealizarea artei realismului.

Elena Bianu, în linogravurile sale, *Sub teroare*, aduce în prim plan direcții ale liniei care însumează arme din timpul războiului, care ascund un muncitor, aluzie la teroarea din timpul războiului.

În vreme ce Eva Cerbu, în lucrarea *Printre colectiviste*, subliniază feminitatea prin siluetele celor trei femei surprinse la cules. Eternul feminin este readus în prim plan de liniile și construcția trăsăturilor feminine. Modificări esențiale ale percepțiilor identităților feminine sunt aduse de artistă prin această lucrare.

De altfel, tema feminității este regăsită și în siluetele din lucrarea *Proiectul prinde viață*, unde personaje feminine, din generații diferite, sunt surprinse într-un fragment, pe o stradă. Lucrarea amintește de perioada interbelică.

Elvira Micros surprinde, în creion și acuarele, portretul unei femei, creionat în costum popular și intitulat *Maramureșeană*. Este interesant de urmărit rolul prin care identitatea feminină este surprinsă în imaginarul social. Iar Florica Codrescu acordă o atenție deosebită studiului de portret în lucrări ca *Tineri din R.P. Polonă, Tineret din R.P.R. manifestând pentru pace, Ansamblul din Omsk*, subliniind o fină radiografie a gândirii politico-sociale în perioada socialistă.

Discrepanța dintre înalta societate a secolului XX și țăranii muncind, din planul secund al lucrării, este surprinsă de către Frieda Imling în linogravura intitulată *Aveau de toate*.

De o reală sensibilitate este lucrarea Getei Brătescu, care surprinde figurile unor călugărițe după gratii.

Iubitorii de artă sunt invitați să descopere lucrările din interiorul Galeriei Castelului Cantacuzino, în perioada cuprinsă între 21 februarie 2019 și 9 iunie 2019.

■

Forme ale adevărului – scurt excurs în gîndirea europeană

Mircea Arman

Mircea Arman

Ideea de adevăr a preocupat gîndirea umană încă din cele mai vechi timpuri. Ea a fost dezbătută variat încă din vremea așa-ziselor culturi primitive și pînă în contemporaneitate. Din China antică pînă în India, din Sumer și pînă în Grecia noțiunea de adevăr se confundă cu însăși existența și dezvoltarea gîndirii umane. Această constatare este de necontestat și prin chiar exprimarea ei implică cercetarea noțiunii de adevăr. Dar ce conținut are această noțiune pe care o numim adevăr și care apare peste tot, în vorbăria cotidiană, în discursul științific, în filosofie, în matematică? Ce este de cercetat asupra unei noțiuni cu care toată lumea a fost de acord și a resimțit-o ca universală acum și dintotdeauna? Problema, însă, capătă o altă nuanță. Una este să recunoști valabilitatea unui adevăr și alta este a ști ce este adevărul(Heidegger).

La o primă vedere, în perspectiva mentalității contemporane, întrebarea primă care se pune este următoarea: este sau nu valabil un lucru? Cu aceasta ne ancorăm deja în mentalitatea științifică. A doua întrebare care se pune are în vedere o altă întrebare: ce este ceea ce este valabil? și face referire la interogația de tip filosofic. Cele două întrebări s-au disjuns și problematica lui *ce este adevărul* a fost preluată de filosofie. Acest fapt ține de istoria însăși a gîndirii umane și distincția apare cu claritate încă în filosofia lui Platon. La Platon încă, se va face distincția între filosofia adevărului privit ca *aletheia* și cea care vede adevărul ca fiind *anamnesis*. Se trece, deci, de la gîndirea oracular-revelatorie a „stăpînitorilor de adevăr" la cea a gînditorilor sistematici cum a fost și Platon, chiar dacă încă tributar metaforei și mitului dar posesor deja al limbajului de tip analitico-discursiv(dianoetic) al filosofului.

De aceea vom parcurge, mai întîi, la modul succint, concepțiile celor mai însemnați filosofi europeni asupra acestei probleme.

Așa cum aminteam deja, Aristotel a influențat decisiv modul de a gîndi al filosofiei occidentale ca, mai apoi, scolasticii să definească adevărul prin formula arhicunoscută *adequatio rei ad intellectus* - adecvarea intelectului la lucrurile reale. Această formulă thomistă s-a vrut, mai apoi, a fi depășită și a căpătat diverse alte conotații și explicații.

La Descartes[1], adevărul reiese din claritatea și evidența a ceea ce este gîndit. Ideile clare și distincte ale lui *lumen naturale* au un temei în ele însele, acest temei fiind *veracitas Dei*, adică Dumnezeu, care prin modul său de a fi nu ne poate înșela, așa cum ne spunea încă Sf. Augustin.

Spinoza, cartezian prin excelență, ne spune același lucru într-o altă formulare: *Idea vera debet convenire cum suo ideato*, adică faptul că *Ideea adevărată trebuie să corespundă cu ceea ce este gîndit prin ea*, afirmație coroborată cu alta: *Omnes ideae, quatenus ad Deum referuntur, verae sunt*. Toate ideile, deoarece se raportează la Dumnezeu, sunt adevărate[2]. Tot el ne spune, în aceeași *Etică* despre faptul că relația gîndire - ființă are același conținut care odată există în forma gîndirii, apoi în forma ființei, fiecare exprimînd aceeași esență, gîndirea și ființa fiind același tot. Aceeași substanță sub atributul gîndirii este lumea inteligibilă iar sub atributul întinderii este natura. Natură și gîndire exprimă aceeași esență a lui Dumnezeu - substanța unică și absolută. „Nu există decît esența eternă a lui Dumnezeu, spiritul nu are libertate, fiindcă el este mod, determinat de alte moduri". Prin acest mod de gîndire atît Descartes cît și Spinoza se situează clar în plin augustinism, dincolo de orice speculație care ar lega concepția acestora de realismul thomist.

Malebranche, un alt cartezian, crede că există două feluri de adevăruri: „Car il y a deux sortes de verites, Ies unes sont necessaires et les autres contingentes"[3]. „Adevărurile necesare, imuabile prin natura lor și toate celelalte care sînt contingente". Morala, matematica, fizica și metafizica conțin adevăruri necesare. Istoria, gramatica, dreptul pozitiv laic, obiceiurile, țin de voința omului și conțin adevăruri contingente. Malebranche este un spinozist, însă unul într-o formă pioasă, teologică.

Leibniz nu este de acord cu cei ce caută adevărul în cuvinte. El spune că dacă adevărul s-ar găsi în cuvinte, ar exista tot atîtea adevăruri cîte limbi există, iar Hobbes ar avea dreptate atunci cînd afirmă că există atîtea adevăruri cîți oameni există, acesta stînd la cheremul lor. Această idee, a fost reluată în timpul, nostru de către Alfred Tarski în *The Semantic Conception of Truth*, ea fiind, așa cum arătam, cu mult înainte expusă de Leibniz în *Meditationes de cognitione, veritate et ideis*[4], dar și, mai ales, în *Nouveaux Essais sur l'entendement humain.* [5] Adevărul constă, în opinia filosofului monadelor, în corespundența propozițiilor din spiritul nostru cu lucrurile pe care le numește. Ca și Descartes, el ajunge la concluzia conform căreia o idee adevărată este sesizată de intelect într-un mod simplu care o face limpede și evidentă. Mergînd mai departe decît Cartesius, el spune că o condiție necesară pentru sesizarea unei idei este ca aceasta să poată fi definită. Ideea nu este nouă și îi aparține lui Aristotel care spunea că o idee este clară numai atunci cînd îi posedăm definiția. Ce se întîmplă însă cu adevărurile complexe, de tip aritmetic sau geometric, care nu mai pot fi sesizate printr-un act indivizibil al intelectului? Acest lucru necesită o analiză mai atentă iar adevărurile de tip matematic sunt mai degrabă tautologice și au pronunțat caracter de veridicitate în sensul thomist decît pe cel de adevăr.

Kant își construiește punctul de vedere referitor la natura conceptului de adevăr în *Critica rațiunii pure* și reia această concepție și în manualul său de *Logică* apărut la Konigsberg în anul 1800. El spune că adevărul constă în acordul cunoașterii cu obiectul cunoscut. Noi nu avem obiectul decît prin cunoașterea lui, așadar cunoașterea și obiectul ei devine acordul dintre cunoaștere și cunoașterea obiectului ei ceea ce înseamnă: „Cunoașterea mea trebuie să se valideze singură. " Acest fapt nu este însă de natură a determina adevărul fiind, de fapt, ceea ce pentru cei din vechime însemna argumentare în cerc, *dialela*. Mergînd mai departe, filosoful german crede, cum bine se știe, că pentru a găsi condițiile generale ale adevărului trebuie, mai întîi, găsit răspunsul la două întrebări: a. Dacă există un criteriu general material al adevărului și b. Dacă există un criteriu general formal al adevărului. Un criteriu material al adevărului nu poate exista, întrucît ar fi contradictoriu în sine însuși, deoarece orice cunoștință este formată din materia și forma ei. Ar rămîne doar criteriul formal, ceea ce în ultimă instanță n-ar fi decît acordul cunoașterii cu ea însăși, ceea ce este același lucru cu legile generale ale intelectului și rațiunii, precum în aserțiunea *ceea ce este este*. Kant arată că acest criteriu nu este suficient pentru adevărul obiectiv dar trebuie considerat ca o condiție necesară.

Pentru Hegel adevărul nu este un concept fundamental ci unul derivat. La început a fost ființa și non-ființa care erau una și aceiași. Treptat, prin mecanismul contradicției se face posibilă apariția obiectului și conceptului. De aici, apare adevărul care este ambivalent: obiectiv și subiectiv. În sensul obiectiv adevărul este acordul obiectului, al lucrului cu el însuși, adică realitatea lui este adecvată propriului său concept[6]. Subiectiv, adevărul face referire la concept dar conceptul nu este decît „ideea adevărată" și aceasta este însăși realitatea. Adevărul este privit de Hegel ca fiind împlinirea ideii prin devenirea ei dialectică care, urmare a mecanismului contradicției, se obiectivează și devine obiect de gîndire.

Scurtul excurs făcut asupra concepțiilor unora dintre cei mai importanți filosofi europeni ne împinge să tragem următoarea concluzie: fiecare filosof și-a construit un concept al adevărului în funcție de propria raportare la lume și cunoaștere. Heidegger a fost primul care a sesizat acest fapt în celebra lui lucrare *Sein und Zeit*. Cercetările efectuate după el îl fac pe un Johannes Lohmann să creadă că există *forme ale adevărului*. Într-un studiu intitulat *Schimbarea esenței adevărului în gîndirea greacească*[7], acesta afirma că există o formă europeană a adevărului, o formă chineză a adevărului, o formă specifică unei limbi sau a unui cerc de cultură. Afirmația se susține, credem noi, atît timp cît există o raportare specifică acestor popoare la lume în funcție de percepția proprie a elementului timp.

Note

1 R. Descartes, *Pricipia phiioscphiae*, I, 48; *Meditationes* III; *Meditationes* V.

2 B. Spinoza, *Ethica*, I, 3o, *Eth.* ,11, 32, trad. rom. , 1995.

3 Malebrache, *Recherche de la verite*, cartea I, cap. 3, apud., A. Dumitriu, *Alêtheia*, Buc. 1984.

4 Publicat în *Acta eruditiorum* în 1684 și reprodusă de Gerhardt în *Die philoscphischen Schrften von G. W. Leibniz*, Berlin, 1875- 1890.

5 G. W. Leibniz, *Cp. cit.* , cartea a IV-a cap. 5.

6 Vidi, Hegel, *Logica*, p. 345, pgf. 213, Ed. Academiei, București, 1962.

7 Apărut în volumul *Logik und Erkenntnislehre des Aristoteles* la Darmstadt în 1972.

■

China ca o poveste care se spune continuu

Adrian Lesenciuc

Nina F. Gherman
China în povestiri. Cuvânt înainte de
Eugen Uricaru
București, InDArt, 2018

Redarea Chinei prin povestiri, rescrierea Chinei care a abandonat proiectele dislocărilor pentru a propune proiecte ale așezării în temeiul ambițiilor milenare, este un demers dificil. Prin urmare, *China în povestiri*, lucrarea publicată de Nina F. Gherman în 2018 la InDArt, este o încercare temerară de punere în pagină a unui univers. Jurnalistul clujean Nina Felicia Gherman este de peste șapte ani expert media la Radio China Internațional din Beijing în redacția de limba română. Dar, în ciuda acestei experiențe și cunoașteri din interior a Chinei în desfășurarea cotidiană, însăși abordarea temei – China repovestită, adusă în proximitatea cititorului european, român mai precis – este o întreprindere deloc simplă. Pentru a reda o perspectivă asupra căreia să nu existe riscul glisării dinspre cunoașterea obiectivă spre exagerarea subiectivă, Nina F. Gherman recurge la reportajul literar, specia care a fost consacrată în literatura română de Geo Bogza și care, într-un fel, l-a consacrat pe scriitorul ploieștean în ciuda eforturilor lui de a se așeza în mentalul colectiv ca fervent susținător al avangardei. Transcrierea experienței inedite, imediate, trăite este caracteristica acestor scurte povestiri despre autenticitatea vieții sub alte norme scrise și nescrise. Luciditatea cu care sunt comentate lumi diferite și particularitatea focalizării pe detaliu fac din aceste reportaje o autentică „școală a vieții", cum și-o închipuia Geo Bogza, și deschid porți spre o cultură în care cititorul poate astfel pătrunde în imersiune, spre a se bucura de aceeași tensiune perceptivă care produce scriitura Ninei F. Gherman.

Deopotrivă călătorie, reportaj, fereastră spre o lume diferită, *China în povestiri* este o carte care deschide, prin bogăția detaliului, prin procedee sintactice aparent simple, prin angajarea aparent distantă o cromatică specifică lumii extrem orientale, fără a umbri subiectiv grandoarea lumii pe care o rescrie, fără a îngrădi obiectiv exprimarea uimirii în fața acestui miracol în scriere de sine. *China în povestiri* e o rescriere alegorică a unei țări cu voință și destin, a unei țări în transformare. Iar rescrierea e cumva întâlnită și redată simplu: dinamica transformării e redată prin dimensiunea socială a reportajului, omniprezentă, mereu subliniind esențialul. Nu avem o simplă redare a faptelor, o simplă așezare jurnalistică a unor nume de locuri și de oameni în realitatea conexiunilor dintre ele. Cumva, ca în suita de ipostaze ale reflectării Apusenilor în *Țara de piatră* a lui Geo Bogza, o similară suită de ipostaze despre vitalitatea poporului chinez, despre treptele așezării lui se așterne în pagini. Cu simțurile pregătire pentru miracolul trăirii, Nina F. Gherman preia informația latentă, furnizată la un prim contact vizual cu lumea reflectată, cu locurile și oamenii locurilor, și pătrunde în profunzimea istorică și culturală, angajând dialogul spre a reda perspectivele diferite ale celor care trăiesc în diversele locuri ale Chinei contemporane, surprinzând transformarea socială, focalizându-se îndeobște pe oameni simpli, cu virtutea atenției distributive a etnometodologului. Autoarea redă cotidianul scoțându-l totuși din aparent banalul și lipsitul de consistență parcurs văzut de la distanța unei vizite oarecare.

Reportajul în sine este minorul neexploatat, specie deopotrivă jurnalistică și literară, care îmbină expresivitatea literară cu redarea faptelor. Din acest gen considerat minor, apărut odată cu presa scrisă, dar revendicat din scrierile cu caracter descriptiv ale lui Plinius cel Tânăr, Nina F. Gherman reușește să facă un instrument adecvat pătrunderii într-un spațiu cultural nu tocmai apropiat și intuibil, un instrument cu reale valențe literare. Exactitatea faptelor nu poate fi ocolită, prin urmare, privind din perspectivă pur literară, autorului i se trasează niște limite, i se alocă un instrumentar destul de sărac pentru a vedea succesiunea așezărilor culturale din miezul fierbinte al faptelor aparent banale, dar cu adâncime istorică. Reportajul literar, pentru a ne menține în fâșia îngustă, de graniță, dintre demersul jurnalistic presupunând redarea autentică, fără deraieri de la factualitate, fără asumări auctoriale, și cea a demersului literar, devine o specie dificil de controlat, greu abordabilă, solicitantă, dificil de adus la suprafața redării pentru a impresiona. Ori, când subiectul însuși, China, impresionează mai mult decât specia jurnalistic-literară căreia îl supui, cum să intervii fără a schimba factualitatea, să propui un reportaj care să impresioneze prin forța literară latentă impregnată în descrierea reportericească neutră? Nina F. Gherman reușește acest lucru și nu alunecă în mistificări literaturizate.

Am încercat să pătrund în realitatea redării prin căile pe care le aveam la dispoziție: locuri, fapte, povești pe care le cunoșteam repovestite, deschizându-mi altcândva alte porți, fără firul însoțitor al Ninei F. Gherman, pentru a le redescoperi apoi în frumusețea redată gradual, tot mai intens, prin reportajele jurnalistei din Cluj-Napoca. Am ales, spre exemplificare, textele „Mutianyu, călcând pe pietrele care au scris istorie" și „Viața în hutong". Deodată cu emoția pe care ți-o produce grandoarea zidului de la margini de imperiu, se produce și alunecarea în istoria sa de milenii, în povestea construirii sale, în reperele unei geografii politice în schimbare. Focalizarea este precisă, redarea corectă, autentică, în acord cu cerința jurnalistică, dar nu lipsesc intarsiile auctoriale, care subliniază emoția întâlnirii cu porțiunea din Marele Zid Chinezesc construită de împărații dinastiei Ming, cea mai cunoscută din întreaga construcție, autenticul simbol al Chinei definite în propria-i ideogramă (中国, Zhōnghuá) prin exterioritate și interioritate. Natura din proximitatea construcției nu este cu nimic mai prejos decât grandoarea zidului. Reflecția care tușează o realitate resimțită instantaneu, care îi dă adâncime istorică, nu lipsește dintr-o asemenea redare, sub specia reportajului:

Am avut noroc de cer senin, așa că panorama cuprindea trecutul, prezentul și viitorul Chinei. Cred că Marele Zid nu a avut doar rolul de a apăra poporul chinez de pericolele venite din afara granițelor, ci și de a păstra intactă o formă inedită de cultură și de civilizație. Interioritatea și exterioritatea sunt doi termeni care definesc acest popor în relația cu el însuși și cu lumea. Niciodată suficient de deschis pentru a fi înțeles complet de restul umanității, dar nici atât de închis în sine încât să nu se întrevadă forța și profunzimea sa. Poporul chinez are o mândrie justificată de trudă și sacrificii, în demersul său de a căuta adevărul. Acesta ține pasul cu restul lumii, dar nu încetează nicio clipă să rămână fidel valorilor care îl reprezintă. [...] Atunci când națiunea chineză a ajuns într-un moment crucial, se ridică și este dispusă ca din trupul și sângele său să construiască un nou Mare Zid. Sunt versurile imnului național al Chinei, care arată totul despre frumusețea spirituală, noblețea sufletească și forța acestui popor (pp.141-142).

Chiar dacă eu am admirat Marele Zid la Mutianyu în cromatica verii așezate din august și nu în cea a pământului crud sub explozia cireșilor în floare ca Nina F. Gherman, construcția s-a deschis cumva identic în sufletul meu. Am retrăit kilometrii parcurși pe zid prin lectura *Chinei în povestiri*. Similar am regăsit și *hutongurile* în angajarea în adâncimea și relevanța acestei pânze labirintice de străduțe înguste, ascunse de cotidian. Nina F. Gherman a reușit să redea dimensiunea atemporală a unui oraș care încă mai păstrează frumusețea și misterul curților medievale, care încă simbolizează colectivismul culturii chineze. Ca o rețea de capilare în impozantul Beijing contemporan, *hutongurile* redau viața orașului autentic, în secțiunea sa diacronică. *Hutongurile*

[...] au o istorie de peste 700 de ani și sunt răspândite în fiecare colț al Beijingului, precum vasele de sânge în organism. Generație după generație, chinezii au locuit în hutonguri și în tradiționalele curți pătrate cu case în jurul lor, având o cultură aparte a curții, care simbolizează mentalitatea de grup și relevă multe aspecte despre familie. Aici, ei conviețuiesc, procreează, se bucură de clipele de fericire, trăiesc experiențele durerii, se ajută între ei, au parte de un mediu liniștit și de relații interpersonale strânse. Locuitorii au creat o cultură a hutongului. Acesta este modul lor de viață (pp.164-165).

În paginile cărții se întinde un teritoriu imens. *China în povestiri* nu se poate mărgini la cei 70-80 de kilometri din jurul Beijingului. Ea include povești de viață, întâlniri cu oameni de cultură (spre exemplu, cu atât de cunoscutul poet Jidi Majia, tradus și în limba română), și invită, cum sesizează și Eugen Uricaru în cuvântul însoțitor, la continua spunere a marii povești a unei Chine în prefacere.

■

Inedite

Christian Crăciun

E. Lovinescu. inedite: articole, scrisori, autografe, prefețe, cereri și petiții, alte documente (1896-1943), ediție îngrijită de Dan Gulea
București, Ed. Cartea Românească, 2018

Dan Gulea este un istoric literar dintre cei rari, care simt „arsura" documentului și plăcerea detectivistică a luării urmei pentru a reconstitui un întreg context istoric și cultural. Cartea sa din 2017 *Citind marele război. Antologia scriitorilor căzuți* (ed. M.N.L.R.) a fost unanim salutată, fiind o restituire extraordinar de interesantă a memoriei scriitorilor care s-au jertfit pe fronturile Primului război mondial. Cea despre care vreau să dau seamă aici este însumarea unor documente legate de criticul E. Lovinescu. Într-o perioadă în care *autoritatea critică* este pusă în discuție, și teoretic dar, mai ales, practic, simultan cu o nevoie acută la nivelul lumii culturale de instanțe critice la care să ne raportăm, figura lui E. Lovinescu își câștigă o nouă actualitate. Câteva dintre principiile sale au o tristă (în sensul că ar fi trebuit de mult să fie achiziții definitive, banalități) nevoie de apărare: încrederea în valoare și în destinul nostru cultural, autonomia (dar nu autarhia) esteticului, „de-la-sine-înțelesul" că singura afiliere normală a culturii noastre este cea pro-occidentală, europeană, sincronicitatea la *toate* nivelurile culturii, deschiderea permanentă spre surprinderea noului care apare ca surpriză, deseori contrariant, răbdarea întru încurajarea valorii etc. Alexandru George parcă spunea ceva de genul *nimic nu este în Călinescu, care să nu fi fost înainte în Lovinescu.* Exagerat desigur, dar adevărat în fond! Dau acest citat ca memento pentru o observație curentă: cea mai fertilă epocă a literaturii noastre a fost și cea mai bogată în critici străluciți! O relație de cauzalitate trebuie să existe...

Ca din orice culegere de documente, iese la iveală de aici în primul rând omul cotidian. Om impregnat de literatură, trăind numai pentru și prin literatură. În slujba căreia depune o energie fantastică. Scrie și publică enorm și divers, traduce, citește cunoscuți și necunoscuți, intermediază publicări, se preocupă de cenaclu și de revistă, publică manuale de latină și franceză, urmărește toate revistele și ziarele, expediază și primește cărți și publicații, călătorește, primește vizite legate firește, în primul rând, tot de lumea literară. E în centrul cancanurilor literare, nu mai puțin contondente atunci ca acum. Este o „neoboseală" care ne fascinează azi, căci ne apare ca o caracteristică generală a epocii. De ce ni se pare că oamenii aceia aveau mult mai mult timp și mult mai multă energie? Ea se revarsă din toate aceste (în)scrisuri adunate cu mare hărnicie și dibăcie filologică de către îngrijitorul ediției. De altfel, în eseul din finalul volumului, *E(ugen) Lovinescu. Eseu despre identitatea literară,* desigur aparținându-i, dar din modestie și scăpare redacțională nesemnat nici pe pagina de titlu, nici la sumar, tocmai asupra acestei dăruiri absolute se insistă cu justificare. Mărturiile acestea atât de diverse, de la un proces verbal al unei comisii de bacalaureat la o dedicație pe unul din volumele sale, sunt puncte ale acestui traseu în care, „dacă literatură nu e, nimic nu e". Îl vedem polemizând cu Maiorescu încă de la începuturi și întorcând împotriva bătrânului critic tocmai argumentele cu care acesta se afirma în junețe: că un neadevăr nu devine adevăr prin aceea că este național. În chestiunea de strictă specialitate a pronunțării latinești, bătrânul Maiorescu este combătut cu propriile arme „am convingerea indestructibilă că o problemă științifică/.../nu trebuie privită nu trebuie privită sub unghiul de vedere național și această convingere mi-a format-o însuși dl. Maiorescu prin întreaga activitate critică de peste 40 e ani...". Splendidă predare de ștafetă, prin polemică! Scrie o dramă, *De peste prag,* pe care Maiorescu notează sec „falș", „nenatural". „Mai puțin sever decât o merita" notează mult mai târziu, autoironic, *Anonymus Notarius.* Să fie o azi pierdută capacitate de detașare, de aplicare implacabilă a bisturiului critic asupra propriei opere? Cred că e vorba de un anume model de conduită, nu numai critică, ci general umană. De altfel, polemica este mereu prezentă, este cumva o trăsătură a meseriei, așa cum mecanicul se murdărește de ulei. *A doua bătălie canonică*, după formula foarte nimerită a lui N. Manolescu, însemna, în fond, un nou model de critică literară, aplicată la text și nu cultural-ideologică, contextuală în fond, cum era în epocă, încă de la Maiorescu. De aici senzația, perceptibilă în tot ce scrie autobiografic Eugen Lovinescu, că este „singur printre critici", ca să parafrazez un titlu de mai târziu al unui poet. Destinul deschizătorului de drumuri... De altfel, rămâne foarte greu de tranșat în ce măsură un critic identifică subtilitatea acelui faimos *saeculum* sau, mai degrabă, contribuie decisiv la formarea lui. În împrejurările Marelui Război atitudinea lui Lovinescu impune ieșirea din spațiul strict literar: „...am participat, așadar, la determinarea atmosferei prielnice pentru intrarea în acțiune, și, pentru prima dată, scrutând, dacă nu arta, cel puțin pe scriitori sub raportul conștiinței, am completat revizuirile literare printr-o serie de revizuiri morale, neocolind expresia crudă și violența reclamată de certitudinea morală mult mai categorică decât cea estetică/.../: singura mea contribuție într-un alt domeniu decât cel al literaturii". A-i scruta pe scriitori sub raportul conștiinței... ce program! Și ce atitudine exemplară!

Marius Barb *I Who Am the Virgin* (2018)
desen, tehnică mixtă, 100 x 70 cm

Sigur că axul principal al ediției de față sunt cele 80 de scrisori către Hortensia Papadat Bengescu. Dacă literatura noastră ar fi bogată în biografii, așa cum ar merita, ale principalilor ei autori povestea relației dintre cei doi ar ocupa cu siguranță un volum de mare atractivitate. Scrisorile dezvăluie și ascund, cum se întâmplă într-o epocă în care convențiile au încă o puternică funcție reglatoare. Sunt doi oameni care trăiesc într-un spațiu burghez, respectându-l. El i se adresează cu „Scumpă prietenă" și încheie cu variantele formulei „cu afecțiune" sau „cu vechea mea flacără nestinsă". Dan Gulea face o detaliată, microscopică, analiză a legăturilor dintre scrisori și paginile literare ale celor doi. Desfășurate pe o lungă perioadă, începând din 1919, scrisorile se constituie într-un fel de jurnal al operei criticului, mai ales în ultima parte a vieții, în care recunoașterea publică este tot mai marcată. Îi spune, de exemplu, în 1938, legat de romanul *Rădăcini:* „Ești cea mai mare creatoare epică a noastră". Faptul divers, precum acea misterioasă, greu descifrabilă, „interceptare" a unei convorbiri telefonice dintre cei doi prin anul 1932 (De către cine? În ce scop? Cu ce urmări? Mister!) rămâne o raritate în aceste scrisori. Și ele încărcate de literatură, în toate sensurile. Uneori e mai „epic", povestește întâmplări din voiajurile numeroase sau retragerile la Fălticeni, vizitele diverșilor cunoscuți comuni sau isprăvile iubitei fiice, Monica.

Dacă vrem să vedem, indiscreți, amănunte ale vieții cotidiene din perioada interbelică, cu siguranță că o astfel de culegere de documente este mină de aur. Vedem cât era solda zilnică a unei cătane, cât costa o pâine, cum era alcătuită o comisie de bacalaureat, care erau subiectele examenului, cam cât făcea o scrisoare de la Fălticeni sau de la Paris la București, care erau relațiile între oameni, și între scriitori, care era limbajul documentelor oficiale, (pentru amuzament legat de limbaj, iată ce înseamnă latinistul: în scrisoarea din 30 aprilie 1938 către Hortensia găsim adorabila formulă „dilecta scumpă", care ne duce direct la ridiculizata declarație a lui Heliade: „A! bellă ești, dilecto!") cum putea trăi un scriitor din acționariatul la o fabrică de bomboane etc. Și facem, inevitabil, comparații.

Dan Gulea este un istoric literar dintr-o specie rarefiată azi, a „minerilor" care sapă în arhive și biblioteci după documente și știe a le da viață. Iar figura culturală a lui E. Lovinescu aduce în actualitate geografia terenului pe care se poartă *orice* bătălie canonică. Au mai fost câteva de la dispariția sa. Vreo două purtate (caz unic de dinasticism critic) chiar de fiica sa, Monica. Ideile ce capătă azi o stranie circulație: de diminuare a spiritului critic, de abolire a autorității criticului în numele unei „democrații" a creației, de autarhie etnică așa zicând identitară, anti-europeană în fond, sunt, în esență anti-moderne și anti-lovinesciene. De aceea le reamintesc în final. Noile generații de critici încă trebuie să fie maioresciene și lovinesciene. Pentru că această direcție este singura viabilă pentru cultura noastră. Regretabil că circumstanțele cer să reamintim și azi această banalitate. Meritul cărții de față este de a readuce în prim plan figura celui care a făcut cel mai mult pentru modernitatea autentică a literaturii noastre. ■

Un „tribunist până în măduva oaselor”

Adrian Țion

Constantin Cubleșan
Tribuna și tribuniștii. Întoarcere în timp
Cluj, Ed. Tribuna, 2018

Caracterizarea aparține lui Dumitru Radu Popescu, numit de anturaj DeRe, șeful redacției revistei *Tribuna* în acea vreme și se referă la redactorul de nouă ani în serviciul acestei reviste, Constantin Cubleșan. Suntem în anul de grație 1972, an în care Constantin Cubleșan devine redactor șef la Editura Dacia, înființată în 1969 și pentru el se încheie perioada tribunistă „din seria ei postbelică”, nu însă și colaborarea cu redactorii care s-au perindat de-a lungul anilor de atunci până în zilele acestea. Așa se face că în coloanele revistei clujene *Tribuna* din ultimii doi-trei ani Constantin Cubleșan a publicat portrete-medalioane ale scriitorilor implicați în fenomenul „tribunist”, evocări adunate într-o sentimentală carte de amintiri literare, intitulată *Tribuna și tribuniștii. Întoarcere în timp*, volum tipărit, firește, la Editura Tribuna din Cluj în 2018.

Aflat la vârsta rememorărilor iluminate auroral, prozatorul, criticul și istoricul literar Constantin Cubleșan își exercită cu șarm ardelenesc calitatea de memorialist șugubăț, coroborată cu aceea de povestaș neîntrecut în mânuirea cuvântului. Amintirile înșiruite în carte ca mărgelele pe ață au lustrul autenticității și culoarea picanteriilor savurate în cadrul diverselor coterii literare. Memorialistul elogiază figurile emblematice ale scrisului din perioada romantică a *Tribunei* și povestașul se amuză (împreună cu cititorul) de întâmplările hazlii la care a luat parte, așa încât cartea dobândește căldura comunicării în regim de totală sinceritate și empatie cu personajele evocate. Întoarcerea în timp este structurată pe „garnituri” literare succesive, unde *Prima garnitură* formează cuprinsul acestei cărți. Celelalte pot fi virtuale proiecte pentru un viitor nu prea îndepărtat. Scriitorii evocați nu sunt tablouri reci, simandicos poleite în culorile onorabilității publice rigide, ci personaje vii cu sentimente și ambiții, cu mari calități, dar și cu vicii, gafeuri și cozeuri plini de farmec. Sub semnul *Primei garnituri* sunt înregimentați fondatorii, inițiatorii proiectului (cum se spune astăzi) și cei care au urmat lor: Ioanichie Olteanu, Ion Agârbiceanu, Nicolae Mărgeanu, Valeriu L. Bologa, Ion Lungu, Ion Oarcăsu, Vasile Rebreanu, Alexandru Căprariu, Mircea Zaciu, Miron Scorobete, Grigore Beuran, Ana Blandiana, Dumitru Isac, Ion Rahoveanu, Ioan Alexandru, Iosif Pervain, Romulus Rusan, Teofil Bușecan, Radu Stanca, Negoiță Irimie, Radu Enescu, Dumitru Mircea, Domițian Cesereanu, Ion Manițiu, Teohar Mihadaș, Augustin Buzura, Mircea Vaida și (cu voia autorului) Constantin Cubleșan care s-a apropiat de redacția *Tribunei* cu pașii timizi ai oricărui începător.

Cunoscut ca prozator (apreciat, citit), ca dramaturg (jucat, nu doar citit), ca aparat Röntgen de mare precizie – iertată să-mi fie metafora, dar nu găsesc alta mai expresivă – (a radiografiat literar sumedenii de cărți consolidându-și un statut de eminent critic literar), cunoscut ca pasionat eminescolog, mai puțin ca poet (sau autor de poezii), dar impetuos, falnic și arborescent, imposibil de ignorat în calitate de istoric literar cu numeroase cărți la activ, Constantin Cubleșan este și mai puțin cunoscut ca traducător. Și totuși ca traducător a debutat în paginile *Tribunei*. O spune chiar autorul în paginile 19-20 ale cărții. În 1957 (anul lansării *Tribunei*) Negoiță Irimie l-a introdus în biroul lui Ioanichie Olteanu (nu se putea altfel!) pe tânărul Cubleșan, autorul unei traduceri din Serghei Esenin. „Nu e rău, dar Esenin e greu de tradus...” a fost reacția lui Ioanichie Olteanu și i-a propus să traducă o poezie de Stepan Scipaciov – „era pe vremea aceea unul dintre poeții sovietici cei mai importanți”. Traducerea a fost publicată în numărul 37 din 19 octombrie 1957, „având girul unuia dintre cei mai buni și autoritari traducători din poezia lumii: Ioanichie Olteanu”, adaugă Constantin Cubleșan, amintindu-și cu emoție momentul debutului său literar. Între acest moment al începutului și cel al despărțirii de *Tribuna* sunt scoase din umbra uitării toate personajele cărții încheind „poate, cea mai frumoasă perioadă a formării mele scriitoricești”. Numai un cunoscător din interior al fenomenului tribunist putea scrie cu atâta acribie profesională și nonșalanță de vechi „combatant” întru dobândirea faimei scriitorimii clujene o carte „mai degrabă de memorii, nu prea serioase sau, așa cum zicea cineva, de seriozitatea bolii de apendicită”. În urma amintirilor devoalate, Constantin Cubleșan zâmbește mucalit și mulțumit: Cam asta este povestea *Tribunei*, din „prima garnitură” de redactori și colaboratori. Așteptăm să citim despre „a doua garnitură”, dacă va fi să fie. ■

Pavel Dan, în ediție anastatică

Ion Radu Zăgreanu

Pavel Dan
Iobagii
Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2018

După ce a alcătuit ediția critică a operei lui Pavel Dan, prima ediție critică integrală, scriitorul Aurel Podaru s-a plimbat o vară pe străzile Becleanului purtând pe cap un clop de „bucate” (de paie), omagiind astfel în mod indirect țăranii din scrierile ilustrului său consătean supranumit, pe bună dreptate, „rapsodul Câmpiei Transilvane”. Aurel Podaru s-a înhămat, în deplină cunoștință de cauză, la o muncă grea a cărei finalizare a readus în prim-plan opera lui Pavel Dan, încât îți vine să te întrebi ce va mai edita el acum din creația acestui mare prozator sau ce va mai scrie despre acesta.

Ultima lui „ispravă” este reeditarea anastatică a nuvelelor lui Pavel Dan *Iobagii* și *Îl duc pe popa* după prima ediție tipărită la București, Editura Fundația Culturală Regală „Regele Mihai”, în colecția „Cartea Refugiatului Ardelean” (1943), cu titlul generic *Iobagii*. Un proiect editorial al Asociației Culturale „Pavel Dan” dedicat Centenarului Marii Uniri. Volum apărut la Editura Mega din Cluj-Napoca, la sfârșitul anului 2018. Dacă atunci, în vara anului 2012, Aurel Podaru s-a „împănat” cu un clop, n-ar fi exclus ca iarna asta să-l vedem purtând o cușmă de miel, ca un semn de cinstire pentru „iobagii” lui Pavel Dan.

„Cuvântul introductiv” al noii ediții este semnat de îngrijitorul ediției care reamintește condițiile în care a fost scrisă nuvela. Pavel Dan era în spital, suferind de o boală incurabilă. Scrierea narațiunii amintite s-a făcut într-o perioadă scurtă, octombrie-decembrie 1936, ea va participa la Concursul național de nuvele istorice, organizat de ziarul clujean „România Nouă” și va obține premiul întâi. Însuși Pavel Dan recunoaște „unele scăderi ale nuvelei”, motivând că abia putea „sta la masă un ceas pe zi”. Ambele nuvele, mărturisește Aurel Podaru, „au ca sursă de inspirație evenimente premergătoare actului istoric de la 1 decembrie 1918”.

La o recitire a nuvelei *Iobagii* m-a impresionat firescul trecerii din real în fantastic. Dialogul dintre țăranul Filimon și Sfântul Petru este de fapt un expozeu al stării de spirit a mentalului colectiv al iobagilor. Pavel Dan pregătește minuțios climatul de nemulțumire al iobagilor. Ca în romanul *Răscoala* al lui Liviu Rebreanu, zvonurile, semnele, mai bine zis arătările premerg revolta. Scenele în care femeile aleg cânepa te duc cu gândul la atmosfera înrobirii trudnice din poezia *Clăcașii* a lui Octavian Goga. Răscoala țăranilor, aprinderea castelului și pedepsirea baronului sunt redate cinematografic.

Aurel Podaru remarcă și el scena memorabilă în care văcarul Popuța se scaldă într-un butoi de unsoare și le dă mâncare opincilor: „Amu, na, mâncați, opincilor, să vă săturați”. Bine creionat este preotul Costan, fire voluntară, un fel de haiduc al stranei care le va cere mirilor de ocazie din finalul nuvelei să jure credință pe secure, motivând că aceasta e „tot cruce”.

Cea de-a doua scriere a volumului, intitulată *Îl duc pe popa*, conturează chipul preotului Mare Gheorghe, un „apostol” coborât parcă din poezia cu același titlu a lui Octavian Goga. Arestarea lui, plecarea din mijlocul sătenilor bulversează întreaga comunitate rurală. Natura accentuează tristețea colectivității care are senzația că asistă la o înmormântare: „Clopotele încetaseră și din păduri ieșeau chipurile înfiorătoare ale liniștii și ale nopții”. Personal, nuvela îmi aduce aminte de tatăl meu, tânăr preot, în Parva, în 1943, arestat de jandarmii unguri, dus la primărie și bătut zdravăn fiindcă refuza să-i demaște pe părvenii care au luat clopotele bisericii și le-au ascuns în munți, ca să nu fie rechiziționate de armată.

În ambele proze alarmarea sătenilor este urmată de mișcări rapide ale indivizilor care se adună, devenind o colectivitate ce va reacționa unitar: „Oamenii de pe dealuri coborau spre sat rostogolindu-se la vale” (*Iobagii*), „oamenii alergau... Cărările și drumeagurile de câmp se umplură de oameni” (*Îl duc pe popa*).

Dacă adăugăm la toate acestea și plăcerea cititorului de a avea în mână o carte așa cum a apărut ea prima dată, în urmă cu 85 de ani, meritele lui Aurel Podaru pentru această reeditare sporesc evident. ■

Speranța unui *Răsărit în ochiul nopții*

Eugen Cojocaru

Dana Criste
Răsărit în ochiul nopții
Satu-Mare, Ed. Ecou Transilvan, 2018

Editura clujeană *Ecou Transilvan*, a Nadiei Fărcaș, continuă seria volumelor (impecabile și editorial) unor talentați autori „intracarpatici" cu un impresionant „mesaj" liric al poetei Dana Criste, din Satu-Mare: *Răsărit în ochiul nopții* (117 pagini, 2018). Oșancă neaoșă, a apărut recent pe firmamentul poetic – *Aproape de liniștea simțirii* și *Desculță prin iubire* (2016), *O altă scufundare* (2017) - reușind o creștere remarcabilă ce excelează cu noua sa carte. Titlul unui op sau al poeziilor sunt suficiente pentru a vedea că e vorba de o nativă „forță poetică" - de la început aflăm că *Voi bate la ușa mea/Încă o dată/Hei, e cineva acasă?* (*Nu toți ochii plâng la fel*). Se dedublează deseori pentru a se (re)găsi – *Calea Regală* ne-a fost dată de Iisus, „esențializat" de Sfântul Augustin: *Dacă iubire nu e, nimic nu e!* E registrul dramatic al ființării actuale a autoarei, care intră într-o odisee existențială prin *Singurătățile mele*: *În seninul nepoluat/de sub pleoape,/acolo te-am căutat*. Iată polurile între care se zbate într-un pasionant *stream of consciousness* plin de întâmplări „zilnice" încărcate cu o simbolistică subtilă, ca o variantă lirică a Virginiei Woolf, în *Valurile*. Într-un dicteu sincer, plin de suavă sensibilitate, ne amintește de o superbă poetă, plecată prea devreme dintre noi: Magda Isanos. Niciodată nu știm dacă e un „iubit" real sau numai „dorința/căutarea". Doar femeia se poate dărui atât de frumos prin și întru Iubire: *Unde ești?/Vezi petale de flori/ dansând în așteptare?* (*M-aș pierde dacă te-aș pierde*). În *Catharsis* aflăm poezia ce o definește: *Pe buze/Degetele sufletului/freamătă*. Legătura „ombilicală" cu realul și mirificul existenței se face, la Dana Criste, prin degete: *Sângele se ghemuiește în vene/Degetele tac!* (*O perdea și un strigăt*). Ea cere acelui „cuiva", ca un *Mic Prinț* feminin, „Graalul" sufletului: *Desenează-mi ceva/Unic și albastru,/ Un cuvânt... orice-ar fi,/De care să mă pot sprijini.* (*Rujul de pe buza cerului*) devenind, brusc, rimbaud-iană. *Albastrul* e *Culoarea* ei, speranța de care se agață cu tenacitate, disperare tandră, oferindu-ne una din cele mai frumoase imagini a dorinței de Iubire/Iubit: *Sănii-mi tresar/Cu flori de salcâm/Numărând petalele...* (*Puțin pentru mine, puțin pentru tine*).

Ductusul liric este „acum"-ul poetei și, paradoxal, pe cât de multă viață intermediază, cu atât mai multă „ne-trăire" e în ea: *Mă agăț de tine, viață... Încă puțin doar, dacă m-ai iubi!* (*Cum să fiu, când nu-mi ești?*). Lumea din jur e o caricatură din expresionismul german: *Judeci oamenii/Blocați în costume de teatru/Degeaba le smulgi hainele/ Sub ele sunt altele!* (*Contur*). Viața e, pentru noi, cuvinte fără sens: *Noi devenim cuvinte grăbite/Ale unei povești/Ce n-a răsărit încă.* (*Zăpada poveștii*). James Joyce descrie identic destinele multora în *Dubliners*: *Lacrima cernelii se scurge/Din tot atâtea vieți.* (*Caligrafic*). E grea *Trăirea* în acest *Zeitgeist*: *Cărți sunt destule, poezia e tot mai puțină!... multă literatură/și dragoste tot mai puțină/* (*Surogate*). Deocamdată ea se auto-anesteziază, așteptând „ceva" eliberator: *Cu fiecare clipă ce trece/mă înveșmânt în alb... focul e calm!//Deschid gura/să ard în cuvinte/* (*Tăciune de toamnă*). Din nou, incertitudine pentru cititor – e vis ori realitate: *Prea târziu am deschis ochii,/Brațele-ți miroseau deja a uitare.* (*În același vis*). Danei Criste ne surprinde mereu cu ceva nou – iată un auto-portret de rară forță poetică: *Să mă scald prin mlaștina realității,/lut peste lut, suavă/precum o moarte așteptată!* (*Lut suav*). Pentru că *Neantul* existențial (o) ucide: *În palmele mele/Nu știu să traduc întunericul/* (Hățiș) și nu-i nerămâne decât să *Caut strune de raze/Prin firul de lut...* (*Dă-i timpului timp*) – ce superbă definiție a omului!

Marius Barb — *Zoe, a.k.a Eva* (2018)
desen, tehnică mixtă, 100 x 70 cm

Singurătatea e resimțită carnal-ființial: *Cum e să te trezești/cu întunericul peste brațe/și să nu știi/ unde să-l lași/* (Întuneric peste brațe), dar, dedublată în dialog cu ea însăși, (se) ființează: *Erai singură.../Dar în ochii mei/Toată făptura ta încăpea!* (*În ochii mei*). Salvarea vine de la spiritul creator: *Am să durez un rai din cuvinte.* (*Raiul meu*)! Cel puțin, în închipuire, visul se-mplinește, uneori: *Sunt nisipul fierbinte,/Atinge-mă,/Lasă timpul să-și facă de cap!* (*Tangaj*), însă teama de deziluzie e mai purternică: *Dacă mă atingi,/o aripă se face mai caldă,/iar cealaltă/doar mimează frică...* (*O aripă sub pământ*). *Și totuși* (*există iubire...* - Adrian Păunescu) nu renunță la împlinirea prin acest dar divin: *Mi-a mai rămas/Atâta tandrețe/de turnat în tranșee/* (*Puținele spaime*).

Întregul volum e o pendulare dureroasă între drama renunțării: *Printre degete-mi scapără/Un întuneric lătrător/În ritm alert cuvintele mor/* (*Teamă*) și o mândră găsire de sine: *Sunt aici... nu mă tem că te pierd/În acest sfârșit de noapte,/Cu degetele odihnite te dezmierd.* (*Răsărit în ochiul nopții*). Dar, ca orice fire rebelă și nobilă, nu renunță - arta purifică și renaște cathartic: *Că poate cândva/am să cresc în jurul tău, metaforă... Te voi acoperi,/Din D am să sfărâm dorul,/din A am să alung Amintirile,/din N am să desenez nimbul,/din A adevărul,//Cu un puls surprinzător!* (*Puls surprinzător*)

Euterpe a dăruit-o pe Dana Criste cu un puternic filon liric, sprijinit pe o sensibilitate de o sensibilitate cuceritoare, plină de metafore memorabile - *Purtam nisipul tălpilor în suflet, În alunecușul ideii/ Sunt fără întoarcere, O, suflete al meu.../Dă glasului rostuire de flori!...* – ce o recomandă ca o marcantă poetă a prezentului. Ea creează o Lume Ideală pierdută, e un trubadur modern trecut prin disperarea lui Emil Cioran, dar închină, totodată, un minunat imn Iubirii androgine tânjind după jumătatea pierdută care dă sens „umbrei" venite pe Pământ! ■

Marius Barb — *From Genesis to Revelation* (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

Cruda așteptare

Alexandru Sfârlea

Marius Barb

Eleleth, the Angel (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

Adrian Copăceanu
Așteptarea
Oradea, Biblioteca revistei *Familia*, 2018

Există autori care, chiar înzestrați fiind din punct de vedere al talentului literar, se complac într-un fel de masochism al indeterminării volitiv- ontice, suspendând scurgerea inexorabilă a timpului undeva, într-un colț aerian al lăuntricității, pe care îl privesc cum se tot micșorează – între extremele terestrității imposibile și-ale invulnerabilei finitudini – confiscați, parcă, între fruntariile unei indiferențe crude, dar profund asumate. Un asemenea autor, prozator în cazul de față, a fost (este) și orădeanul Adrian Copăceanu, ajuns aproape sexagenar, dar în sertarele căruia și-au făcut „veacul", în solitudinea suficientă sieși a unui anonimat perfid, dar și condescendent- sfidător, aș zice, pagini ce refuzau, strâns îmbrățișate, ieșirea la lumină. Este vorba, totuși, de „un prozator de cursă lungă", cum își intitulează scurta prezentare a volumului poetul și eseistul Ioan F. Pop, fostul coleg de cenaclu („Iosif Vulcan") al prozatorului, din deceniul nouă al secolului trecut. El a făcut demersurile de rigoare (dimpreună cu un alt prozator loco și prieten, Cătălin Șușu), care a(u) făcut posibilă sistarea așteptării editoriale, A.C. aflându-se acum într-o grea încercare existențială.

Că „scrisul său laborios și cu multiple labirinturi psihologice, unul care îmbină imaginarul debordant cu datele fruste ale realității, merită oglindit între coperțile unei cărți" (I.F. Pop), este în afară de orice dubiu. Adrian Copăceanu circumscrie, într-adevăr, în fluxul narativ, ipostazieri dens- coerente și sub incidența unui acut simț al observației, reușind să configureze în povestirile sale un ritm al tensiunilor relaționale, o atmosferă vibrant- emoțională pe alocuri, care menține treaz atenția cititorului. El are capacitatea, destul de rară, ca, pornind de la situații și pretexte (aparent) banal- derizorii, să conserve ideatic și profund relevant acea energizare intrinsecă a semnificantului, care își face simțită prezența, pe măsură ce trama narației dobândește, în topica frazării, chiar și unele incongruențe semantice (procedeu specific, îndeobște, unui anumit tip de poezie, la modă în ultima vreme). Iată un fragment din chiar prima povestire: „Într-un astfel de moment se produse și implozia straniului. O scindare curioasă în chiar modul de a vedea lucrurile, de a lua în posesie realul. O liniște vătuită învăluie imaginile, persistența unui țiuit infim ; toate detaliile insignifiante, omise, ignorate, derizorii în conexiunea lor de banalitate silnică năvălirâ asupra lui, uimindu-l prin relațiile bizare, dezarticulate. Poate e doar dintr-o slăbiciune de-o clipă, viziunea care i se contură în minte fiind de o claritate covârșitoare, așa cum o primesc cei inspirați, ori, cine știe, o ferăstruică poate s-a deschis pe undeva și a apucat doar să arunce o privire înăuntru." (Sperietura).

În povestirea *Așteptarea*, cea care dă și titlul volumului, putem identifica unele filiații și ecouri atât tematice, cât și ambiental- structurale, cu cele prin care trec Vladimir și Estrogan, personajele beckettiene din *Așteptându-l pe Godot,* celebra piesă ancorată în bolgiile absurdului. Doar că la Copăceanu – prin finalul care nu este indefinit și improbabil, înrădăcinat în absurd, de fapt, ca la autorul elvețian – personajul aflat în armată, unde își satisfăcea stagiul militar (un alter-ego al autorului, probabil), nu este „victima" unei așteptări zadarnice, în care timpul își aneantizează propria trecere. Ci, la capătul a nenumărate probabilități („Soldatul ... la poartă!") iubita (prietena) apare, totuși, într-o seară târzie, numai că soldatul este epuizat și stors în urma atâtor prezumții și speranțe exasperante, iar când merge, totuși, la poartă, nu o face decât pentru a conduce persoana (prea îndelung) așteptată, la autobuz. Cu minim de vorbe, gesturi, semne, subânțelesuri. Putem spune că, în cazul acestei așteptări nu iremediabil eșuate, dar psihologizant și intemperant compromise, tentaculele absurdului și-au pierdut, în bună măsură, din potențialul de sugrumare a realității, rămânându-i doar o caracteristică subliminală, non- limitativă, aceea a persuasivității. Prozatorul orădean excelează, în alte dăți, în descrieri obiectuale, prin care irizează nervuri ale unui imaginar nu lipsit de suavitate și prospețime: „Grupul statuar din grădina bisericii avu o ușoară unduire a liniilor, ochiul ar fi surprins tocmai clipa în care Mama își luase Fiul în brațe. Privi exclusiv într-acolo, cuplul înmărmurise deja pe soclu, efortul său nu fu răsplătit; cu cât privea mai atent, răsplata era mai mică – ceva îi aluneca de fiecare dată din fața privirii." Sau: „(...) ... și m-am temut tot timpul că nu văd îndeajuns, că am să citesc în zadar. Dar... prinsesem un fir, mă pomenisem scăpat din rând și nu știam pentru cât timp. Cum nu puteam conduce pe nimeni către prospectarea realității, trebuia să profit din plin. Bruegel credea că orbii sunt docili, n-a vrut să mintă, însă a imortalizat propria înșelare. Orbii însoțitori sunt cei mai teribili paznici: Nu te uita, Nu te duce, N-ai voie, Nu ne interesează, Nu e treaba noastră ..." (Sinucidere la drapel). Putem spune că această primă apariție editorială prozastică avându-l ca autor pe Adrian Copăceanu este definitorie și relevantă, de bun augur prin excelență, fiind așteptat (iar ... așteptare!), de ce nu, cu un roman, care să-l circumscrie, indubitabil, în cercul privilegiat al scriitorilor demni de luat în serios.

■

Marius Barb

Power and Glory (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

Erudiție și conduită etică

Vistian Goia

Teodor Vidam
Eseuri etice
Ed. Argonaut, 2018

Teodor Vidam este profesor universitar și autorul câtorva cărți axate pe problematica moralității: *Conștiința morală* (1981), *Introducere în filoscfia moralei* (1994), *Moralitate și comunicare* (1995), *Teritoriul moralității, Revirimentul eticii în gândirea filosofică românească* (2016) și multe altele. A fost preocupat de filosofia moralei, de cea juridică etc.

L-am cunoscut cu ani în urmă la o cafea, în incinta Bibliotecii „Lucian Blaga", fiind frapat de conduita lui singulară: tăcut, dar deosebit de informat într-un domeniu considerat periferic lumii moderne de astăzi. Dacă ai răbdare în conversația cu el, descoperi un intelectual cult, deosebit de informat și răbduriu în a-și asculta tinerii care-l frecventează.

Cartea prezentă întregește prin conținutul ei preocupările statornice ale „moralistului". Din primele judecăți ale autorului, cititorul își poate da seama de puterea de distingere a conceptelor de care se ocupă: „Profanul este lumea în care trăim și ne afirmăm, pe când sacrul este un izvor inepuizabil, care creează, menține și reînnoește profanul". De asemenea, sunt așezate față în față ipostazele vieții diurne, fie personale, fie colective (termenul ultim l-aș fi evitat) pentru a sublinia trecerea de la „starea de culpabilitate la aceea de om normal și capabil".

Din multiplele lecturi ale profesionistului, Teodor Vidam reține esențialul, adică ceea ce îl interesează pe cititorul contemporan. Consultând în special profesioniști francezi, el evidențiază cugetări care-i frapează și-i încântă pe moraliștii pasionați. De pildă, din R. Callois reține: „Omul nu este izolat în natură, el nu este un caz particular decât pentru sine însuși".

Gândirea și afirmațiile esențiale sunt cuprinse mereu în limbaj ambivalent. Așadar insistă în disocierea între „real și imaginar", între „starea de veghe și somn", între „conservare și reînnoire", între „persoană și personalitate", între „valori civilizatorii și valori morale" etc. De aceea acceptă fără să clipească cugetarea francezului amintit: „Nu există nimic în univers care să nu fie susceptibil de a forma o opoziție bipartită".

Pe de altă parte, pentru a delimita teritoriile conceptului de care se ocupă, T. Vidam face apel la componentele moralității antice, creștine, moderne ș.a. Alteori parcă „sar" din pagină afirmații de acest gen: „regatul lui Dumnezeu!". Sigur, există moralitate antică, creștină, apoi moralitate comunitară, personală și ideală. Dar, cititorul mai puțin informat se poate simți „copleșit" de atâtea concepte și termeni care se succed năvalnic asupra sa, fără explicitările fiecăruia, pentru a fi lesne accesibile.

În continuare, autorul se ocupă de „morală și moralitate", reținând ceva esențial: „Morala antică a propus ca model uman «înțeleptul», morala creștină a propus «sfântul», morala modernă a propus «cetățeanul», pe când morala actuală nu dispune, (crede T.V.), de un model uman ca sprijin". (p. 20)

Următoarele pagini sunt consacrate „Eticii". Autorul cărții a acceptat demersul lui Petru Creția (din *Epos și logos*, 1981), reținând următoarele afirmații: „Morala face parte din sfera acțiunii și culturii, pe când etic este un garant al justificării și reușitei" (p. 22).

Pentru autorul cărții de față, morala există „prin oameni, printre oameni și pentru oameni". El apelează la gândirea unor celebrități precum Sf. Augustin, Platon, Spencer, Kant ș.a. Valorifică spusele acestora pentru a-și argumenta propriile judecăți. De pildă, „moralistul" Vidam consideră că scopul major al oricărei morale constă în formarea caracterului moral, nobil. Însă, când stabilește niște analogii între morala Romei și aceea a Europei contemporane, raționamentul autorului e pe cât de curajos, pe atât de riscant. Sigur, se pot găsi analogii între „starea morală" a Romei antice și aceea a Europei contemporane, precum patima necumpătată pentru bani și pentru plăcerile rafinate și josnice ale vieții, dar afirmațiile trebuie gândite și motivate profund și temeinic, nu numai enunțate. Nu e suficient să afirmi că „banul" e „ochiul dracului", sau că „banul", precum iubirea din patimă, întunecă mintea, ci afirmațiile trebuie argumentate cu migală și cu exemple din felurite medii social-politice.

În următoarele subcapitole ale cărții, autorul lărgește aria ideatică, îmbogățind-o treptat, prin referințele la sentimentul patriotic, la „lumea ideilor" a lui Platon, la „ideea absolută" a lui Hegel ș.a. De asemenea, nu uită „dualismul" profesat de Aristotel și Descartes, nici de poetul nostru G. Coșbuc, a cărui conștiință a înregistrat „mișcări seismice" în adâncurile sufletului românesc prin îndemnul său de neuitat: „O luptă-i viața; deci te luptă/ Cu dragoste de ea, cu dor".

Pe de altă parte, ocupându-se de „Credincioșenie ca brazdă trasată adânc în alcătuirea ethosului românesc", Teodor Vidam intră curajos în polemică cu profesorul Ion Irimie, autorul cărții cu titlul *Lucruri mari în lucruri mărunte* (apărută în 2016). Aci e vorba de existența sau nu a „fracturii" între ideea de „Dumnezeu și mântuire sau viața de apoi". Întrucât teritoriul polemicii este puțin accesibil mie, nu mă pot pronunța asupra „adevărului", de o parte ori de alta. Apreciem pozitiv hotărârea lui Teodor Vidam de a se alătura lui Ion Irimie în privința politicii făcute din interes, adică „din instinctul puterii și al vanității, fără vocație și anumită cotă de moralitate, devenind o mizerie umană" (p. 38).

Deosebit de consistente sunt paginile în care sunt detaliate și clarificate chestiunile legate de „identitatea" și „libertatea" moralei umane. Informația autorului este foarte bogată, apelându-se la filosofi, critici, ideologi din diferite secole și de toate culorile, încât cititorul are impresia că autorul a exagerat puțintel în privința erudiției. Nume precum Brâncuși, Dostoievski, Nietzsche, Spinoza, Kant, Marx, Jüng, Husserl ș.a. fac pagina greu digerabilă.

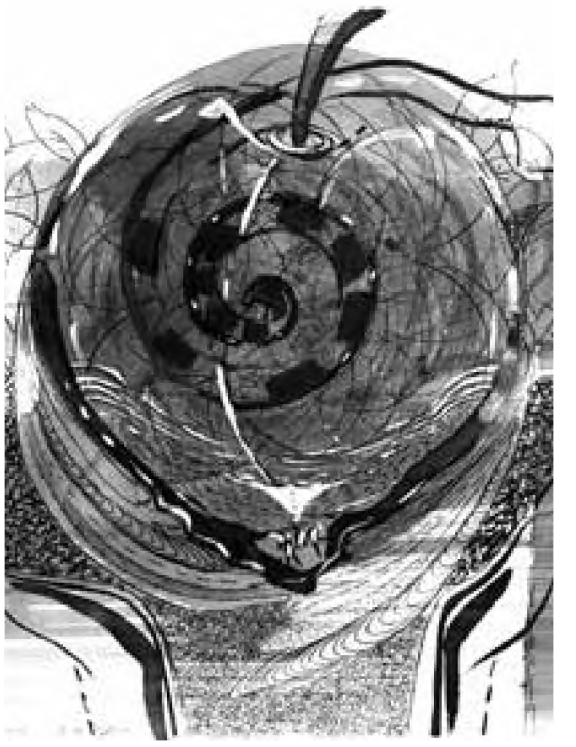

Marius Barb *Antimimom Pneuma- detaliu* (2018)
desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

Mai aerisită și accesibilă este „Secțiunea a doua", cu titlul „Particularități ale ethosului românesc". Aci se apelează îndeosebi la români: N. Mărgineanu, Mircea Eliade, Lucian Blaga, M. Vulcănescu, C. Rădulescu-Motru, Noica ș.a. Sunt analizate sintetic chestiuni precum „caracterul moral", „liberul arbitru", limbajul filosofic, spiritualitatea umană, ethosul românesc, omenia și alte componente, fără să uite remarca țăranului român: „bună țară/ rea tocmeală/ mama ei de rânduială!"

Un scurt capitol cuprinde opiniile lui T. Vidam cu privire la „Dimensiuni etice ale politicului". Aici am apreciat afirmații temeinice și pline de adevăr. De pildă, pentru cititorul de cultură medie sunt însemnate propoziții limpezi precum: „Persoana umană se constituie într-o familie, trăiește în relație cu ceilalți prin limbaje. În acest areal al socializării nu sunt luați în seamă sclavul și femeia decât odată cu prezența și acțiunea creștinismului" (p. 74). De asemenea, apreciem atitudinea lui Vidam de respingere a opiniilor despre „viitorul post-uman" ale unor ideologi rătăciți: „Nu putem accepta înfundături sau căderea în noaptea neființei, adică în marele nimic". Există și vor exista – spune autorul – drepturile persoanei umane: dreptul la viață, la muncă, la libera exprimare a credinței (p. 75).

În partea a doua a cărții, T. Vidam dovedește calități de comentator avizat al feluritelor morale creștine: catolice, ortodoxe, protestante, cu referiri fugare la personalități precum Teilhard de Chardin, P. Ricoeur, G. Marcel ș.a. Și aici face disocieri fine între filosofie și religie, subliniind și diferențele dintre personalism și existențialism. Așadar cartea lui Vidam este deosebit de bogată în privința inițierii tânărului de astăzi în multitudinea curentelor de felurite orientări, situate la granița dintre filosofie, creștinism, etică și conduită morală. Este o carte deopotrivă de inițiere și de meditație asupra destinului contemporanilor noștri de felurite credințe și orientări.

■

Revolta oamenilor normali

Menuț Maximinian

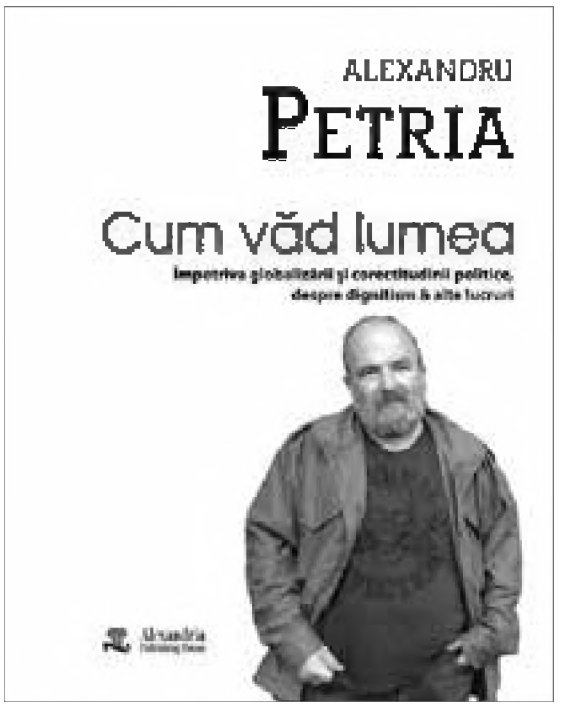

Alexandru Petria
Cum văd lumea. Împotriva globalizării și corectitudinii politice, despre dignitism & alte lucruri
Suceava, Alexandria Publishing House, 2018

Să începem cu „șablonul" prezentare, ca la școală, deși sunt convins că mulți îl cunosc pe autor. Alexandru Petria a debutat în revista *Tribuna*, în 1983. De atunci a publicat o serie de volume „structurile" fiind de la poezie la roman: *Neguțătorul de arome* (poezii, 1991), *33 de poeme* (1992), *Zilele mele cu Renata* (roman, 2010), *Deania neagră* (proză scurtă, 2011), *Călăul harnic* (poezii, 2012) și *Rugăciuni nerușinate & alte chestii* (poezii, 2013), *Convorbiri cu Mircea Daneliuc* (2013), *România memorabilă* (interviuri cu scriitori, 2013), *Cele mai frumoase poezii ale anului*, *Cele mai frumoase proze ale anului* (antologii, 2014 și 2017). Poeziile sale au fost traduse în catalană, maghiară, franceză, spaniolă și olandeză.

Prin punctele lui de vedere, Alexandru Petria a intrat adeseori în conflict cu confrații, însă niciodată nu a dat înapoi, ceea ce a conturat o poziție „neconfortabilă" pentru unii. Prevedeam apariția unei cărți în care să-și exprime, liber, gândurile. *Cum văd lumea. Împotriva globalizării și corectitudinii politice, despre dignitism & alte lucruri*, este o carte care va stârni, sunt convins, valuri. Opiniile vin în urma unei experiențe vaste pe diverse paliere: după 1989, devine șeful Comisiei pentru Abuzuri și Drepturile Omului în cadrul CPUN Dej și, alături de câțiva prieteni, a pus bazele săptămânalului dejean *Gazeta someșeană*. A fost redactor la mai multe publicații: *Zig-zag, Cotidianul, Hermes, Partener, Monitorul de Someș*. A fondat propria publicație, cu apariție lunară, *Realitatea de Bistrița-Năsăud, Dej și Gherla*.

Cunoscut drept un scriitor ce întotdeauna și-a urmat propriul proiect, Alexandru Petria demonstrează și în volumul de față că transmițând e mesajul tău și nu al altora ești, vorba aceea, „propulsat" în față.

La Alexandru Petria șochează până și titlurile, multe dintre acestea dezbătute și pe rețelele de socializare – „Fack you – Globalizare!", „Adevărul a devenit o insulă", „Intelectualul și manipulatorul de cadavre". Petria ne arată că a fi patriot nu înseamnă să fii cretin și că împreună trebuie să dăm un restart pentru ca țara noastră să redevină ceea ce a fost, convins fiind că „numai morții n-au alernative".

Cartea lui Petria este o mărturisire de credință, un manifest care luptă cu nebunia contemporaneității, cu explozia falselor repere și a șarlataniilor care preschimbă oficial minciuna în adevăr. Autorul ne îndeamnă să ne folosim „neuronii personali" și să urmărim tematica propusă de el, – dicnitismul –, un nou tip de societate, în care să primeze suveraneitatea indivizilor. Ai putea, stând cu creionul în mână, să subliniezi toată cartea, pentru că, dincolo de extragerea de citate filozofice descoperi o adevărată poezie în proză: „Aerul a devenit toxic sub dictatul corporațiilor și al corectitudinii politice, al globalizării, iar politicienii s-au transformat în anexe de plastilină ale acestora, fiind castrați chiar de menirea lor... Ești orb dacă crezi că libertatea e la tine, ca telefonul mobil, ca un pulover călduros. Precum iubita lângă care îți găsești sensul" (p. 9).

În viziunea autorului, după totalitarismul fascist și comunist ne confruntăm cu totalitarismul financiar global care „e cu atât mai periculos cu cât îmbracă mai fariseic hainele democrației și variate ideologii, care sunt subsumate globalizării. Nu are un punct de comandă unic, sunt o mulțime de puncte de comandă, uneori cu interese antagonice, alimentate numai de lăcomie. Statele sunt biete jucării în mâinile unor decidenți obscuri, iar votul este chiuretat de semnificație. Renunțarea la libertăți în favoarea unei mincinoase siguranțe este o scurtătură a lui" (p. 14).

Scriitorul se declară răspicat împotriva globalizării, care nu este altceva decât dialectica lăcomiei. Pornind de la vorbele directoarei FMI, Christine Legarde, „bătrânii trăiesc prea mult și este un risc pentru economia globală, trebuie făcut ceva", Petria declară șocant (dar aceasta este gândirea unora ce conduc lumea): „Sigur, e mai ieftin să fie împușcați. Sau otrăviți. Sau gazați" (p. 17). Conform acestuia, sfârșitul Uniunii Europene este aproape, în varianta în care „o să continue politica sa actuală, de păstrare a diferențelor între membrii săi, unde unii sunt mai egali decât alții pe considerente de putere economică" (p. 19)

Am spus de atâtea ori că identitatea fiecărei țări trebuie păstrată într-o Europă cu porțile deschise, Petria venind să întărească această afirmație: „Se aruncă în lada de gunoi a rușinii ideea de patriotism, de apartenență la un areal geografic. Se militează pentru vaccinarea obligatorie, în condițiile în care nu ai un control real asupra vaccinurilor. S-a început campania de promovare a microcipării populației" (p. 23).

Poate șochează autorul, dar așa este: „lumea merge într-o direcție greșită, e cazul să se reseteze relațiile – sunt cerințele momentului. Cine nu le pricepe este tâmpit. Dacă nu, mai grav, poziția îi este impusă de stipendii." (p. 31). Cât adevăr în expresia „singura dimensiune umană universală este moartea" (p. 31).

Termenii „tari" nu fac decât să ne trezească la realitate: „Noi, est europenii suntem regulați de două ori, ca proștii: 1. când ne-a plecat

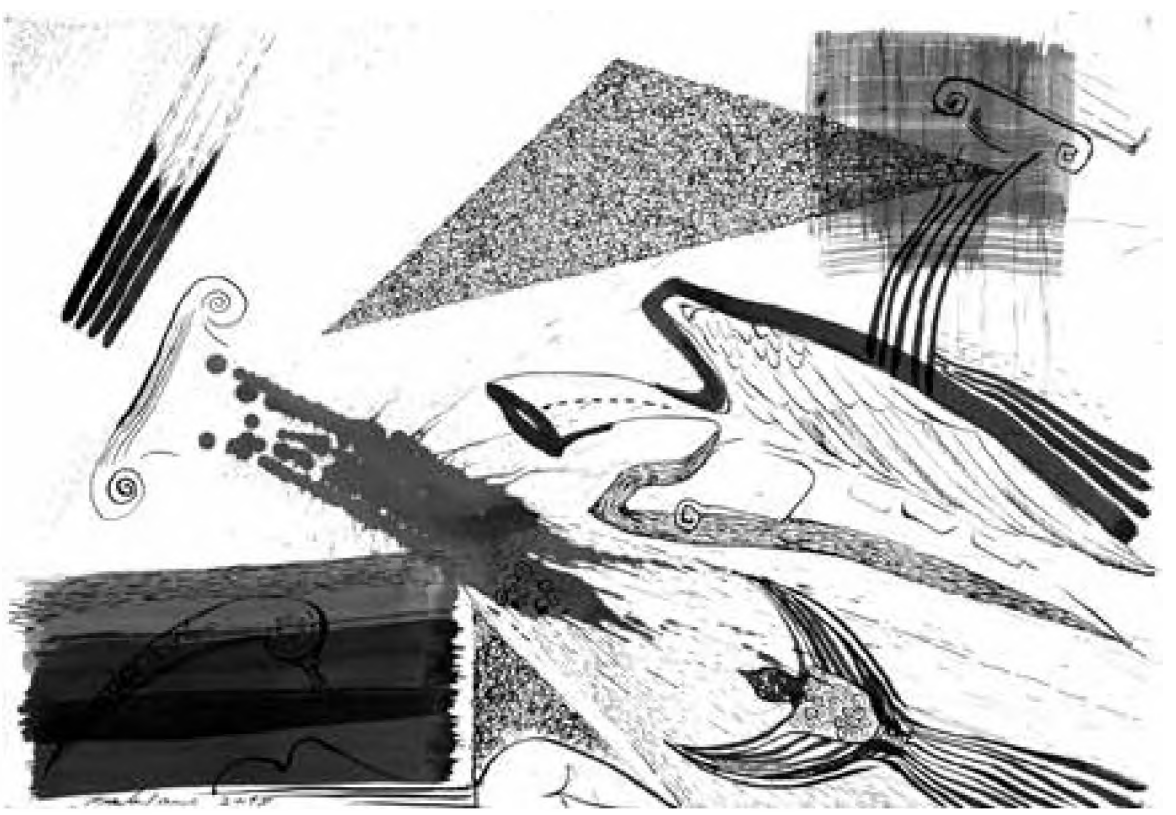

Marius Barb — *The Same Old Fear* (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

forța de muncă școlarizată aici în Occident, fără să primim compensații pentru suportarea studiilor; 2. când suntem obligați să plătim «absorbirea» imigranților, apăruți din țări unde n-am provocat războaie" (p. 48).

Corectitudinea politică invocată și în titlu ne bulversează iremediabil viețile, denaturează firescul umanității, soluția fiind „revolta oamenilor normali, simpli, revolta împotriva elitiștilor care țin în brațe aberația." (p. 58)

Învățăm de la Alexandru Petria că, a fi creștin nu înseamnă să fii orb și să nu ai propriile argumente, ci din contră, trebuie să aperi anumite repere într-o lume în care, dacă nu ești de acord cu anumite trend-uri, ești luat drept unul extremist: „Nu cumva să-i spui negrului negru. Nu cumva să-i spui țiganului țigan. Nu cumva să-i spui homosexualului homosexual. Nu cumva să-i spui idiotului idiot. Nu cumva să-i spui grasului gras, chelului chel, piticului pitic. Nu cumva să te bucuri că ești alb, e nepermis. Nu cumva să te bucuri că ești frumoasă, pocitele sunt scandalizate. Nu cumva să-ți susții inteligența, că-s discriminați proștii. Și ei sunt sensibili, nu vor ca tu să ieși din rând... Nu cumva să afirmi deschis că ești creștin, nu e în trend. E chiar o rușine, ești un înapoiat. Ascundeți crucile, eliminați-le și din fotografii... Nu cumva să fii rațional, gânditul este un pericol pentru cei care învârt finanțele lumii. Nu cumva să fii contra globalizării. Nu cumva să spui adevărul. Adevărul este o insultă. Nu cumva să fii om întreg, ci o arătare fără individualitate, supus, docil. Așa ni se cere, asta se încearcă să ni se impună. Și-o să fim fericiți precum vidul. Altfel, ești etichetat ca retrograd ori fascist. Corectitudinea politică e pe cale să ne bulverseze iremediabil viețile, să ne denatureze firescul umanității. Corectitudinea politică e pe cale să ne scârbească fiindcă umbrim pământul («Manifest împotriva corectitudinii politice»)" (p. 69)

Trăim într-o lume în care ar trebui să acceptăm lucrurile nefirești ca firești, iar „normalul" este acceptat în noua „gândire": „Mi-e rușine să cred în Dumnezeu. Mi-e rușine că-mi clătesc ochii cu trupurile femeilor, nu cu părul de pe fesele bărbaților. Mi-e rușine că-s un fanatic al libertății, că nu înghit să mi se rescrie drepturile după șabloanele corectitudinii politice. Mi-e rușine că-mi accept și respect istoria și tradițiile poporului, cum sunt ele, cu sclipiri și momente reprobabile, dar ale noastre." (p. 75). Și acum umorul negru al autorului: „Mi-e rușine dacă ați crezut cele de mai sus", ca verdict la prostia unora.

Eroii noștri, ce au luptat pentru pământul sfânt, sunt astăzi considerați exemple negative care ar trebui scoase din istorie – „Ștefan cel Mare – un nenorocit de violator, și-a bătut joc de femei. Curvari și Alexandru Ioan Cuza, și Kogălniceanu. Impardonabili macho. Rușine lor. Eject! Constantin Brâncoveanu a acceptat să i se omoare copiii, de fanatic religios ce-a fost. Un exemplu revoltător. Vlad Țepeș – un sadic sinistru. La gunoi! Mihai Viteazu și-a ucis creditorii, a vrut să aibă cât mai mulți iobagi, nu merită un loc în istorie." (p. 65). Dacă sunteți șocați de afirmațiile acestea să știți că mulți din cei ce ne „educă" azi copiii prin programe importate din cele mai proaste legi de învățământ gândesc așa. Basmele noastre nu mai sunt bune pentru copii, ce să învățăm de

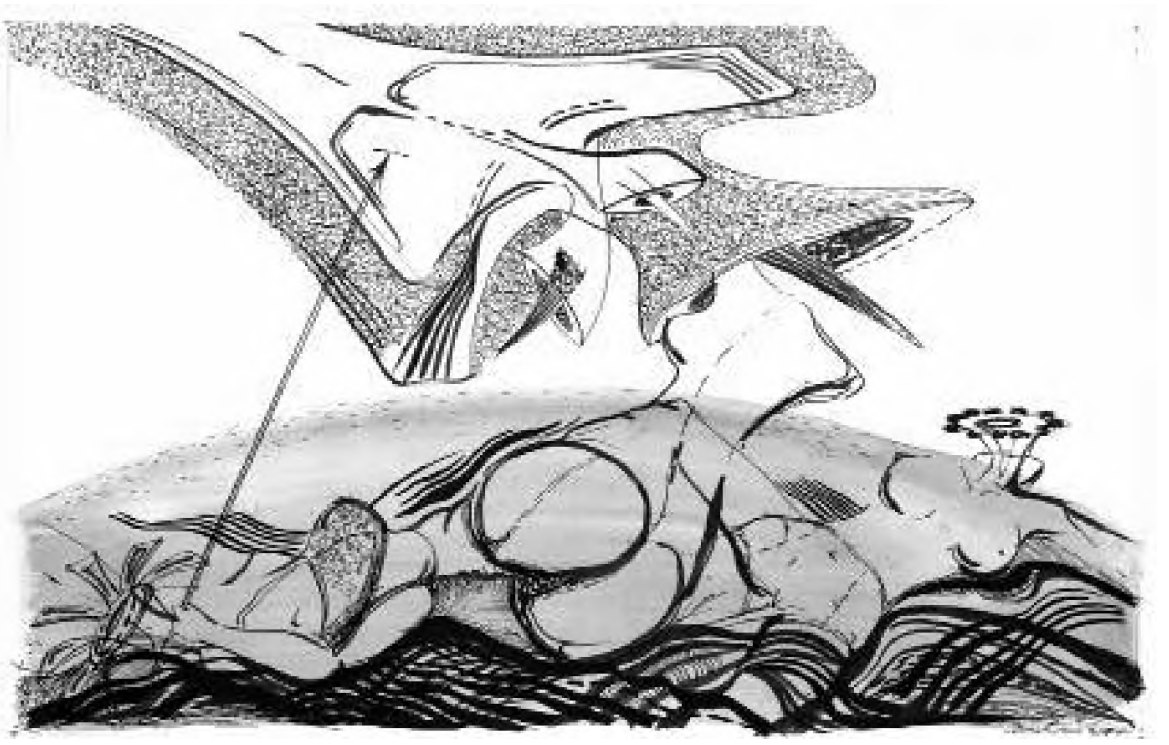

Marius Barb — *Eve and Her Shadow* (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

la Zânele și Feții-Frumoși narcisiști, nici să nu pomenim de zmei că le arătăm copiilor ce e violența. Și câte și mai câte. Îi ferim pe copii de poveștile în care binele triumfă întotdeauna și la un click distanță pe net găsesc ei alte jocuri mult mai violente.

Trebuie, dincolo de orice icoană canonică a unei personalități, să vedem ce a făcut aceasta pentru noi, Petria dând exemplul lui Eminescu, „un tip căruia i-a plăcut să meargă împotriva curentului. Nonconformist, agresiv și justițiar în gazetărie, poet magistral, prozator așa și așa, amant cam penibil, un om... În ceea ce a făcut, Eminescu n-a trișat, a fost el însuși, cu urcușuri și coborâșuri. Un scriitor împovărat cu talent de la Dumnezeu." (p. 94).

Sunt de acord cu autorul în ceea ce privește vocalitatea pe care încearcă s-o aibă unii pentru a impresiona: „Scriitorii care-și întocmesc CV-uri lungi cât o noapte cu pântecăraie, cu nesomn. Și-ar trece și unde și cum s-au scobit între dinți. Dacă-și pun și titlurile universitare înaintea semnăturii, reprezentația este completă. E o încercare de legitimare disperată, zici că ar vrea să apuce cu ambele mâini neuitarea. Întinderea prezentărilor, după cum am observat fără mirare, e invers proporțională cu valoarea" (p. 105). Cât adevăr, dar despre aceasta, vorba celei mai vechi emisiuni de cultură din țară, Teleenciclopedia, într-o ediție următoare.

Ne-am întrebat de atâtea ori de ce țara noastră este considerată una de mâna a zecea și de ce ni se reproșează tot timpul anumite lucruri, când acestea sunt mult mai „înfloritoare" în alte țări, începând cu corupția, care este bine ancorată inclusiv în Germania, sau cu intervențiile jandarmilor francezi, însă acolo autoritățile sunt mult mai vehemente și nu promovează, ca și noi, circul: „Să-i livrezi unei țări ca România, cu stat de drept, membră a UE, doar artificiile discursurilor anticorupție și pro democrație, de parcă i-ai arăta Steaua Polară, orbului lumina, e o nemernicie fără seamăn. Care merge la cretinei. Că ești un partener extern al statului, că ești guvern în funcție" (p. 123).

„Cartea lui Petria prezintă rețete de supraviețuire a omului cult într-o lume plină de hiene, vorbește răspicat despre valorile României, scoțând în față adevărurile care de multe ori sunt puse după ușă pentru a arăta doar fața frumoasă a poporului. Un popor care râde, plânge, care este uman, dar care, dincolo de toate, deși este unul care ar putea sta demn în fața lumii, a avut de multe ori parte de conducători care i-au conturat o poveste proastă. Volumul este scris în totalitate pe un ton polemic puternic, frazarea este memorabilă, antrenantă și tratează probleme ale orânduirii omenești ocolite de majoritatea intelectualilor români, care sunt adepți ai corectitudinii politice și a altor idei primite de-a gata din zona polilor de influență cu cea mai mare amplitudine" spune Roxana Popa pe gandeste.org.

Concluzia ar fi că România seamănă cu o țară ocupată și că tăcerea noastră este „lașitate". Nu o să dezbat eu doctrinele expuse aici pentru că nu sunt nici filosof nici sociolog, cu atât mai puțin politolog, dar ca scriitor pot spune că am citit un roman a zilelor noastre în care societatea este un personaj cu mai multe capete, unele otrăvite ce încearcă să muște din carnea geamănă neștiind că până la urmă își rănește propriul trup. Pilula salvatoare ar fi un nou mod de organizare statal – „dignitism-ul", curent propus în filosofia și ideologia politică.

Nonconformismul lui Alexandru Petria, un scriitor original, felul lui de-a merge împotriva „curentului" te împinge să gândești, să conștientizezi, dacă n-ai făcut-o până acum la modul serios, că nimic din ce-i omenesc nu este de neschimbat și că trebuie să fii mai atent la derapajele care pot periclita libertatea.

■

Nathan Zuckerman versus Mark Zuckerberg

Ștefan Manasia

Philip Roth
Contraviața
Iași, Editura Polirom, 2017

Despre volumul exhaustiv *De ce scriem: eseuri, interviuri, confesiuni (1960-2013)*, de Philip Roth, am scris nu de mult în *Tribuna*, chiar după lansarea ediției românești. Figurează aici și *Un interviu despre Zuckerman*, acordat de scriitor lui Asher Z. Milbauer și Donald G. Watson, pentru cartea lor *Reading Philip Roth*, care apărea în 1988. Despre seria romanelor avîndu-l în centru pe satiricul și comicul Nathan Zuckerman, serie întregită – la momentul interviului – cu epicul său cel mai „postmodern", *Contraviața*, Philip Roth vorbește ca despre o „biografie imaginară", punctînd că „ficțiunea își are originea în acest mod unic de analiză pătrunzătoare, imaginația, iar înțelepciunea ei este inseparabilă *de* imaginație." Conștient că „tendința dominantă în mass-media din America este aceea de vulgarizare generală", că discuțiile relaxate și impresioniste despre „filme de mîna a zecea" au înlocuit cronicile de roman, dezbaterile inteligente literare, Roth nu ezită să scrie și să publice un roman sclipitor, contrariant, care turează la maxim, în mintea cititorului, acea amenințată azi „funcție de analiză critică".

Contraviața, romanul din 1986 (tradus impecabil în română de Alexandra Coliban), este exemplul cel mai solid despre cum funcționează – în cheie rothiană – „analiza critică imaginativă" într-o operă construită (și de data aceasta) prin „progresii expresive ale comicului". Ficțiune postmodernă turnată în cinci capitole (*Basel*, *Iudeea*, În zbor, *Gloucestershire* și *Creștinătate*), *Contraviața* oferă o serie de versiuni ale lui Nathan Zuckerman, scriitorul, și ale fratelui său Henry, dentistul, ale femeilor din (contra)viețile lor. Fiecare capitol anulează, în mintea ta, ceea ce părea un *dat* narativ, o (re)cunoaștere fermă. Literatura se îmbogățește cu proteinele vieții, iar viața se subțiază și devine literatură, la fiecare pas. Pactul scriitor-cititor se reface de mai multe ori în acest algoritm narativ gîndit de Philip Roth. În finalul interviului citat, scriitorul periază și așează sub lupă – asemenea unui arheolog artefactul abia descoperit – întregul mecanism romanesc: „În mod normal, între autor și cititor există un contract care se rupe la sfîrșitul cărții. În cartea aceasta, contractul se rupe la sfîrșitul fiecărui capitol: un personaj mort și îngropat este dintr-odată viu, iar un personaj despre care se presupune că e viu este de fapt mort.[...] Pentru că stilul obișnuit de lectură este permanent pus la încercare, iar cartea subminează pas cu pas presupozițiile sale ficționale, cititorul își canibalizează constant propriile reacții." Roth însuși povestește aici despre cum se modifică, de cîte ori le rememorăm, propriile noastre experiențe, devenind un set de versiuni concurente, alternative, ale *adevărului*. Și, în definitiv, cel mai apropiat lucru de acesta. Anulăm sau ocultăm detalii, „înflorim" adesea, tocmai pentru a nu afecta edificiul fragil al stimei de sine.

Poate va fi scăpat intenției auctoriale – dar, cunoscîndu-i reflexivitatea hiperacidă, e posibil să nu – însă jocul acesta cu măști, cu variante colerice sau exsangue ale aceluiași personaj nu exclude emoția, efectul de autenticitate care, nu o dată, a creat un văl de polemici în jurul romanelor sale. Purtîndu-și în permanență și chestionîndu-și evreitatea, Nathan și Henry provoacă în continuu reacții: comici și insolenți, ridicoli și tragici, din New Jersey în Londra, din New York în Israelul afirmat miraculos și cumva sfidător într-o mare de state arabe. Exersîndu-și cu plăcere impenitentă „analiza critică imaginativă", Philip Roth va fi scandalizat, cu al doilea capitol al cărții, *Iudeea*, pe mulți dintre cititorii săi israelieni, cărora deja *Complexul lui Portnoy* li se păruse o carte riscată, o piatră în mîna antisemiților. Totuși, credincioșii adunați în fața Zidului Plîngerii îi par, lui Nathan, a emite doar „un murmur stins care suna

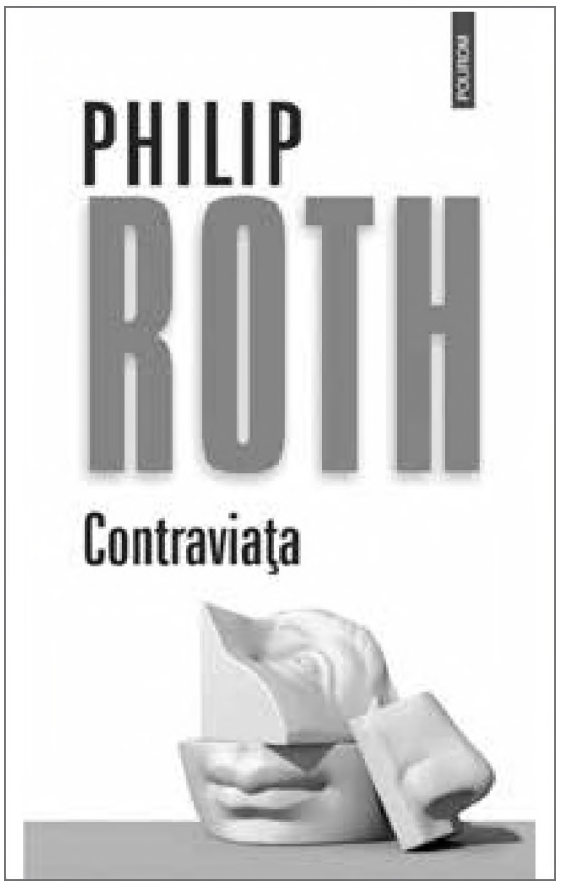

ca niște albine la treabă – albinele programate genetic să se roage pentru stup." (p. 112) Pentru a hașura mai departe tabloul deloc edulcorat al „sionismului" (într-una din scrisorile pe care o versiune a lui Nathan o expediază versiunii Hanoch a lui Henry, care își abandonează traiul american burghez, cu soție, copii și amantă în favoarea idealului ascetic al unui Israel teocratic și militarizat): „Sionismul, așa cum îl înțeleg eu, s-a născut nu numai din aspirația profundă a evreilor de a scăpa de pericolul insularității și de cruzimea nedreptăților sociale și a persecuției, ci și din dorința foarte conștientă de a scăpa de absolut tot ce ajunsese să pară, atît sioniștilor, cît și europenilor creștini, a fi comportament tipic evreiesc – de a inversa însăși forma existenței evreiești. Adevărata sa esență a fost construirea unei contravieți care să fie propriul antimit. A fost o specie de utopism fabulos, un manifest al transformării umane cît se poate de extrem – și, de la începuturi, cît se poate de neverosimil." (p. 184)

Contraviață a subiecților *umani*, romanul devine – ca o octopodă cu manta gigantică, hipersenzitivă – *contraviață* a unei *națiuni* și a unui *stat*. Spațiul narativ în care Nathan Zuckerman, sau Roth privit prin filtrul lui Nathan remodelat de versatilul Roth, afirmă: „Ca scriitor, îmi excavasem trecutul pînă la limită, îmi epuizasem cultura privată și amintirile personale și nu mă mai entuziasma nici un pic să mă ciondănesc pe tema scrierilor mele; mă săturasem de detractorii mei așa cum încetezi să iubești pe cineva." (p. 349)

Rîzînd homeric sau împrăștiind tandrețe și sarcasm, spiritul lui Nathan Zuckerman irigă cele mai bune pagini scrise vreodată de Philip Roth în această spectaculoasă *Contraviață*. Care, sabotînd sau numai împlinind intențiile auctoriale, întărește (prin fiecare rupere) pactul narativ. Provocîndu-ți, pe rînd, uluială, stupefacție, tristețe, hohote de rîs, adicție. Dependență de marile edificii ale romanului realist (mai degrabă decît postmodern), în epoca în care numai inteligența colosală îl mai ține în Viață pe un Zuckerman, pe teritoriul tot mai ostil, letal și acaparant al lui Mark Zuckerberg și al locotenenților săi (cozi de topor pseudogînditoare).

■

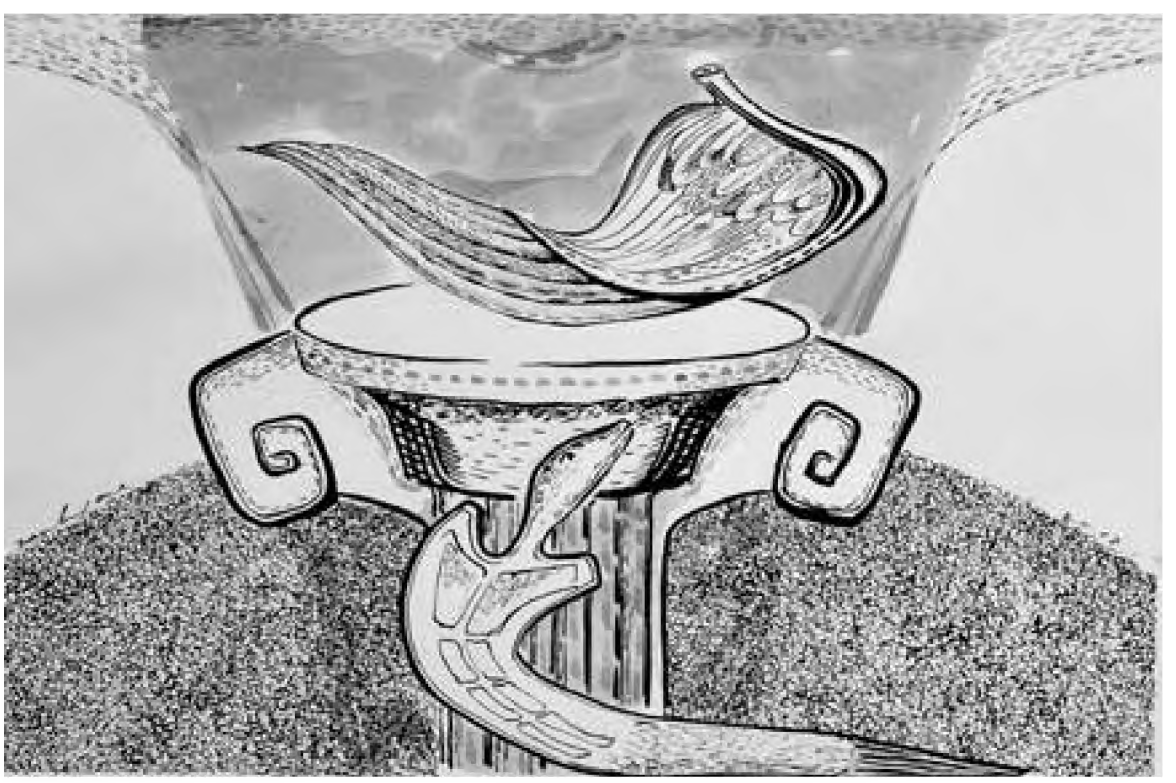

Marius Barb
Interrogatio (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

Boemul fantezist (Leonida Neamțu)

Constantin Cubleșan

Leonida Neamțu

Unul dintre cei mai îndrăgiți autori de romane polițiste (fantastice, științifico-fantastice, fanteziste) din perioada anilor ,60-'80, Leonida Neamțu pare azi un necunoscut, opera sa, ce cuprinde aproape 40 de volume, este prea puțin citită, doar cei din generațiile de dinainte de Revoluție îi mai cultivă memoria (În urmă cu vreo 4-5 ani, niște români stabiliți în SUA intenționau să-i reediteze *acolo* sau *de acolo*, romanele polițiste, fără a finaliza însă proiectul). Dar, Clujului literar de azi îi lipsește, parcă, spiritul de frondă bonomă, dacă se poate spune așa, al unui boem sentimental, al unui aventurier de stirpe livrescă, al unui pătimaș îndrăgostit de viață, o viață pe care a trăit-o cu voluptate în tumultul evenimentelor mărunte ale epocii.

Născut în Basarabia, la Soroca (1934, m. la Cluj în 1992), s-a refugiat în 1940, împreună cu familia, familie de intelectuali care au refuzat astfel rămânerea în provincia alipită abuziv la măreața Uniune Sovietică. Leonida urmează școala la Vișeu și Sighet, înscriindu-se în 1951 la Facultatea de Filologie a Universității clujene, secția rusă, pe care o abandonează însă în 1953, datorită presiunilor exercitate asupra sa de către organele securității. (Se încerca în acei ani *repatrierea fugarilor* din Moldova de peste Prut, iar cei care eschivau o asemenea măsură politică erau supuși unei *monitorizări* drastice a întregii lor activități în România, Leonida având obligația de a se prezenta lunar la biroul de evidență a populației, la miliție, suspectat de a fi antrenat în acțiuni împotriva regimului). O mână de ajutor îi întinde A. E. Baconsky, angajându-l în redacția revistei „Steaua", în urma debutului poetic în paginile „Almanahului literar" (1952) unde publica frecvent versuri cu un conținut tematic pe linia dogmatică a proletcultului, trebuind astfel să-și dovedească atașamentul față de regimul politic din țară („Sunt ostașul stelei roșii pe pământ,/ Cea mai luminoasă dintre stele./ Singurul motiv al nașterii mele/ Este s-o vestesc și s-o cânt" – *Ultima verba*). O colecție de asemenea versificații reprezintă (din păcate) debutul editorial, *Cântecul constelației* (1960), în Colecția „Luceafărul" a Editurii de Stat pentru Literatură și Artă (București), în care mai publicaseră până atunci, volume de versuri, Cezar Baltag (*Comuna de aur*), Ilie Constantin (*Vântul cutreeră apele*) și Nichita Stănescu (*Sensul iubirii*). Leonida Neamțu se dovedește a fi un fidel imitator al poeziei din acea perioadă a mentorului său, A. E. Baconsky care excelase pe linie proletcultistă în volumul *Copiii din Valea Arieșului* (1951), continuând să-și declame patetic, și mai târziu, atașamentul față de partid: „Nu mă întreb partidul cum să-l cânt/ El m-a pătruns cu fulgerări de stele,/ Incendiind, iluminând,/ Codrii de mai ai tinereții mele./ Și de atunci cu fiecare rând/ Ce-l scriu, cu fiecare răsuflare,/ Chemarea lui în mine-o simt arzând/ Și-o strig la poarta lui viitoare" (*Colocviu cu inima mea*, în „Gazeta Literară", joi 10 noiembrie 1955, p. 3).

În *Prefața* volumului, Dumitru Micu se străduiește să-l recomande („în rândul celor mai promițătoare talente") pentru vocația sa autentică, poetul fiind condus de „năzuința de a-și dărui talentul luptei pentru edificarea noii societăți". Citindu-i azi proza, descoperim cu ușurință în ea pe ironistul și persiflantul scriitor care știe să se dedubleze inteligent în așa fel încât cenzura să nu-i poată reproșa, să nu-i poată obiecta nimic nepotrivit programelor ideologice. Aceeași privire retrospectivă asupra celor două volume de versuri publicate – un al doilea, *Ochii*, la Editura Tineretului, București 1963 – poate descoperii tehnica manufacturieră de versificație practicată sârguincios de Leonida Neamțu, el abordând toate temele aflate în circulație la acea dată, descriptivist, ca să nu spun propagandistic, reportericește și declarativ („Întreaga mea forță aparține Comunei,/ Inima mea aparține Comunei" – *Apartenența*). Elogiază brigadierii marilor șantiere, evocă sacrificiul eroilor de la Grivița („O lovitură a greului pumn feroviar/ În fălcile capitalului!" – *Tăceți, pietre...*), abnegația în muncă a minerilor („Din adâncul fără aripi și vânt/ Munca minerului vine spre mine,/ Munca minerului vine spre tine/ Mare și simplă, fără cuvânt" – *Munca minerului*), patosul oțelarilor („Șarjele ce vor clocoti în aceste cuptoare/ Revărsând ca un torent/ Pentru marile clădiri ale vieții ce vine/ Metalul cu incandescență solară,/ Aici – / Te poți gândi la comunism" – *Peste o mie cinci sute de grade*), bine-nțeles, odele pentru Lenin nu puteau lipsi („În satul ce pe hartă n-are nici loc, nici nume/ E Lenin deportat. Nămeți în poartă-i bat/ Și-un sol îi bate-n poartă, venind întârziat/ Cu vești de la tovarășii, din țară și din lume" – *Zilele lui Octombrie*) etc., etc.

Printre atâtea poncife scrise ca obligat a-și face temele, răzbate din loc în loc, cu discreție, fiorul liric autentic. Acesta trebuie luat în considerare pentru mai dreapta apreciere a poeziei lui Leonida Neamțu. Emoția întâlnirii cu natura duce la elegante pasteluri, scrise în manieră tadițională, dezvoltând imagini evocatoare cu caldă sensibilitate picturală: „A nins peste pădurile de brad/ Prin care am umblat și n-am umblat.../ Stă ca un vis Pietrosul alb, în zare/ Și cade-amurgul la Prislop, în trecătoare" (*A nins...*) sau, cu anume tandrețe, sensibilizat de freamătul primăverii: „Pe Solovan cireșii au izbucnit în râs/ Și florile, o mie de mii, s-au fost deschis./ Petalele se mișcă în dulce legănare/ Sorbind puteri și miere din razele de soare.// Au izbucnit cireșii pe deal în valuri albe/ Și ramurile-și mișcă în vânt ca niște salbe,/ Petalele coboară încet de glie supte/ Acoperind pământul și ramurile rupte [...]/ Pe Solovan cireșii în râs au izbucnit/ Ca viața ce-și azvârle giulgiul învechit./ Noi fructele de purpur din ramuri le-om culege/ Când soarele de vară va fi să le dezlege" (*Pe Solovan cireșii*). În lirica de dragoste – atâta câtă este – apar tandrețe și melancolii ce se disjung total de patosul declarativist al poeziei agitatorice, chiar dacă *miza* cade oarecum ironic pe finalul unei poante duioase: „Câte nu știu castanii! Frunzișul rotitor/ Ascultă, vrând, nevrând,/ Tot ceea ce se spune și cântă-n umbra lor./ Și nu pied un cuvânt!// Treceam prin parc în seară. Era o seară-așa/ De clară și înaltă. Era atât de bine.../ Sub un castan o fată îi tot spunea cuiva:/ – Mai stai puțin cu mine!// Și revenind pe-acolo, cândva, într-un târziu/ Din nou pe-aceeași bancă am stat fără să știu./ Iar sus în spații,/ Deasupra mea, cântau trei constelații.// Era o seară albă. Era așa de bine./ Și vrând să plec, cu greu m-am regăsit./ Ca un ecou, castanul mi-a șoptit:/ – Mai stai puțin cu mine..." (**** Câte nu știu...*). E un visător, călător în spații deschise cu gândul fără opreliști, vibrând în emoția depărtărilor imaginare ca într-o posibilă evadare din contextul diurn: „Desenez din memorie/ Continente și mări;// Desigur încurc golfuri, peninsule,/ Nu sunt călător încercat;// Străbat mai ușor o inimă decât un ocean,/ Deși e plină și inima/ De arhipelaguri, fiorduri și stânci/ Necunoscute" (**** Desenez din memorie*). E totuși un peisagist sensibil, desenând vibrante tablouri de natură, o natură în care se simte ocrotit de intemperiile dramatice ale citadinismului militant: „Pădurea sună azi din mii de clape:/ Sunt voci pe care nu le mai încape,/ Vârtejuri de lumină/ Pornite din pământ, din rădăcină.// Un cer de toamnă, larg, întins de vânt/ Vibrează fluturând/ Și frunzele aprinse ce se-aud/ Își duc tăciunii galbeni către sud.// E o mâhnire parcă, dar mai mult/ Un foc ce nu se vede, un tumult,/ Un echilibru și-o înțelepciune/ În armonia toamnei ce apune.// Nimic nu moare, n-a murit vreodată:/ Glasul viorii, frunza scuturată,/ Nici curcubeul efemer din vară,/ Nici fluturii născuți doar pentru-o seară" (**** Pădurea sună azi...*).

Odată depășită perioada creației realist-socialiste, Leonida Neamțu se simte oarecum eliberat de orice constrângeri și abandonează poezia tematică a epocii revolute, considerând, probabil, că s-a achitat cu prisosință de obligațiile ideologice. Viața lui se schimbă, nu doar registrul în care scrie. E un tânăr dornic să-și trăiască viața după propriile sale programe – urmează un regim riguros de creație: dimineața se așează la mașina de scris, umplând pagini cu aventurile debordante ale eroilor săi insoliți apoi, în anotimpul prielnic se plimbă cu barca pe lacul din parc, vâslind cu ambiția unui autentic canotor, o oră-două, după care urcă încet spre centrul orașului, cu popasul (obligatoriu într-o vreme) la *baraca* din colțul străzii Bariț cu 1 Mai, la așa-zisul „Decanat" (frecventat de studenții Politehnicii din clădirile de alături), bea rom de Jamaica (precum marinarii sau chiar corsarii), face excursii în țară cu motocicleta (la început, apoi cu mașina, un Wartburg, la modă), joacă fotbal, participă la colocviile fanilor de literatură SF, organizate în marile orașe din țară, pleacă în croaziere pe Dunăre, organizate de ONT; e veșnic îndrăgostit, de femei frumoase pe care le alintă în romanele sale de aventuri – e în totul un veritabil boem literar care scrie de plăcere și pentru plăcerea cititorilor săi, foarte numeroși. S-a stins din viață la o vârstă la care, după decembrie '89 i se deschideau, desigur, alte perspective de creație. Absența lui pare firească azi, într-un Cluj cu alte pretenții de viață, ale tineretului, decât cele pe care și le îngăduia el. Dar, nu mă îndoiesc, s-ar fi acomodat ușor și ar fi continuat să scrie, chiar dacă internauții de azi nu se dau în vânt după fanteziile sclipitoare din cărțile lui Leonida Neamțu, pe care n-au timp să le citească. ■

Jurnal de spital 2

Marcel Mureșeanu

Marcel Mureșeanu

doctorului Damian Popescu și echipei sale de la Spitalul Polaris

Spitalul de sub Dealuri

Spitalul de sub Dealuri respiră adânc
Și visează noaptea
Că este câmp verde
Pe care aleargă cai albi
Și fluturi cu aripi de mătase;
Iar ziua se vede pe sine
În oglinda orgolioasă
Pe care i-o întinde orizontul.
Un duh trece din cameră în cameră
Și-nregistrează paturile goale,
Mâine le va umple cu numele bolnavilor,
Apoi îi va aduce pe ei
Și le va împărți trandafiri.
Sunt la ora la care mă amăgesc
Că voi pleca de aici,
Sunt pe ultima treaptă.
O voi urca oare?
O voi coborî?
Frații mei de pe strada Eroilor
Mă așteaptă
Sub o boltă de vie.

***

Sunt renul care trage la sanie printr-o zăpadă care va veni.

*

V-aduceți aminte ce mustăți acutite avea poetul Alexandru Macedonski? Puteai sparge baloane de săpun cu ele. Viața lui: o lungă Noapte de decembrie.

*

În iarna ce trecu am tras clopoțelul de la poarta mănăstirii Melk din Austria. Aștept încă. Răspunsul trebuie să străbată câteva veacuri. Între timp, imaginația mi-a luat-o razna și strig către creneluri: „Melc, melc, codobelc...".

*

Spitalul a intrat în letargia lui obișnuită. Se-aude doar cum picură perfuziile. Din mai multe părți. Din toate părțile. Plouă cu stropi mici și grei de perfuzii. Sângele bolnavilor se subțiază. Ziua e ca un trandafir îngropat.

*

Timpul meu orbecăie cu sufletul meu de mână. Și totuși nu par doi. Și totuși nu par unul singur.

*

De cincizeci de ani stă nucul deasupra fântânii, nehotărât să se arunce sau nu în ea. Doar frunzele lui tulbură din când în când apa și-i șoptesc bătrânului uriaș: „Rămâi! Stai acolo, în văzduhul tău!".

*

Ehei, iubiți călăreți, câte cele aflătoare pe lumea aceasta nu se străduie să pâlpâie!? Dar numai flacăra reușește într-un târziu!

*

Seamăn atât de mult cu acest poet căruia îi stă așa de bine murind.

*

Sâmbăta într-un spital frumos. Pe mâine, ogarii mei, când vă voi scoate la vânătoare de licurici. Vigilitate și curaj! Hăitașii sunt la posturi!

*

Numai dorințele mele împlinite mă macină și mă apasă. Numai ele îmi cheltuie viața și puterile. Numai ele-mi alungă tinerețea și-mi acoperă cu mierea lor aripile. Numai dorințele împlinite sunt răul cu care mă ia viața în primire. Toate celelalte, care s-au stins înainte de-a se întrupa, mă mai țin viu. Numai dorințele neîmplinite mă țin legat de lumea aceasta. Iar ele sunt din ce în ce mai puține.

*

L-aș iubi pe Pessoa doar întrucât l-aș putea reînvia.

*

Ferice de poetul care are măiestria de a dizolva preceptele în metaforă.

*

Zboară păsările speriate prin arborii goi din curtea spitalului.
"Ce faceți acolo?" le întreb.
"Ne-am pierdut cântecele!" răspund ele.
"Nebunelor!", le zic, „Nu le mai căutați, sunt în voi!"

*

Nu că trece timpul vine vorba, în acest spital de sub dealuri, ci că nu trece pe aici.

*

De departe lumea mă vede într-un pat alb, cu perne înalte și moi, dar sub spatele meu sunt bare de metal ascuțite. De ce-o fi urlând poetul ăsta, se-ntreabă oamenii, în loc să scrie pasteluri?

*

Orice declarație de dragoste te slăbește în ochii celui căruia i-o faci.

*

Cu câtă ușurință se lasă zilele decapitate, de parcă ar crede într-un rai al zilelor.

*

Lumea asta a noastră a devenit un urs polar care nu mai are unde hiberna. Ea atacă tomberoanele îngerilor.

*

A lăcrimat mintea mea și tot trupul mi s-a cutremurat. Puternicule, unde-ți sunt puterile? Alergătorule, unde-ți este alunecarea?

*

"De ce s-a scris atât de mult despre iubire în veacurile trecute, Monseniore?"
"Pentru că exista, Prințe!"

*

Oare de la cine află singurătatea mea ce gândesc eu despre ea? De la tine!

*

Ești salvat de la toată durerea și de la toată nemântuirea numai dacă începe să-ți placă Împărăția lui Dumnezeu.

*

Iau o singură capsulă de vânt și-mi trece durerea de cap la amiază. Decembrie împușcă în stânga și dreapta. Tocmai a ucis un cocor trimis pe pământ.

*

Vai ție, Adriene, pietrificatule! Până când aripa serafimului care trece pe cerul Clujului nu te va umbri, lutul palmei mele nu va mai atinge făptura ta înfrigurată.

*

S-a terminat izvorul vieții. S-a golit clepsidra apei. În sticla de siliciu numai aerul, ca un șarpe, se înfășoară în jurul tulpinei crengii și al frunzelor gata să mai cadă o dată.

*

Poezia salvează timpul. Poate cândva va învăța să ne salveze și pe noi.

*

Când un fir de nisip intră în ochiul pumei care alerga o căprioară impala, atunci un fulger brăzdă norii și făcu să se deschidă cerul și să se vadă măreția Lui Dumnezeu așezat pe tronul Său de raze, pregătind lumea cea nouă.

*

"De ce ai vocea atât e tristă?" mă întreabă S.
"E vocea de noapte, acum când afară ninge bufonic."

*

Frumusețea acestei lumi constă în acuta iluzie că ai opțiuni.

■

Domenico Pisana

Poet, eseist, critic literar, s-a născut la Modica (Sicilia). Este autorul a numeroase volume de poezie, eseistică, critică literară, teologie, etică, istorie. Activitatea sa a fost recunoscută pe pan național și internațional și prin câștigarea a numeroase premii literare. Dintre volumele de poezie amintim: *Nella sognante casa delle Muse*, Editrice EDI, Modica, 1985. *E verrà il tempo…*, Edizioni Associazione culturale Dialogo, Modica, 1988, *Oltre il silenzio della Parola*, Vincenzo Ursini Editore, Catanzaro, 1990, *Guardando Lembi di cielo*, Adierre Editrice, 1993, *Terre di Rinascita*, Itinerarium Editrice, Modica 1997, *Canto dal Mediterraneo*, Ismeca, Bologna, 2008, *Tra naufragio e speranza*, Europa Edizioni, Roma, 2014, *Odi alle dodici terre. Il vento, a corde, dagli Iblei*, bilingv (Italian-englez), Armando Siciliano, Messina, 2016.

Premiului Nobel, Salvatore Quasimodo, i-a dedicat volumul *Quel Nobel venuto dal Sud. Salvatore Quasimodo tra gloria ed oblio*, Edi Argo 2006.

Eppure è lì

Eppure è lì, sotto il filo dell'aria che canta
come ruscello d'acqua al salire dell'alba,
l'amore che non sa di pietra e di sdegno,
di occhi che gettano vampe d'agosto
sulla sabbia calpestata da piedi infelici.

È lì, nel respiro trasparente di pensieri
che sognano il cielo come coltre intorno alla vita,
la gioia che non corre dietro l'inganno di parole,
di bocche che puzzano di fiele, di passioni
che durano quanto la rugiada d'un mattino.

È lì, nell›umiltà dell›erba bagnata e silenziosa
che tocca la pelle riscaldata dal sole,
la felicità del cuore che distilla attimi d'aria,
di cielo e di stelle, di terra e di mare,
di sole e di luna, di canto e di amicizie.

Oggi lasciate che non insegua il tempo, la realtà
che si fa arma di guerra, il progetto senza l'idea,
l'amore senza il dono, l'utopia senza il sogno,
la felicità senza cercare nell'anima il Respiro
che respirava in principio il battito della mia
esistenza.

Și totuși, e acolo

Și totuși, e acolo sub firul de aer ce cântă
ca un pârâu când zorile cresc,
iubirea ce nu miroase deloc a piatră și resemnare,
de ochi ce aruncă flăcări de august
pe nisipul călcat de picioare nefericite.

Este acolo, în răsuflarea transparentă de gânduri
care visează cerul ca pe o perdea în jurul vieții,
bucuria ce nu aleargă în urma înșelăciunii de
vorbe,
de guri care miros a fiere, de pasiuni
ce durează cât roua unei dimineți.

Este acolo, în umilința ierbii udate, tăcute,
care atinge pielea încălzită de soare,
fericirea inimii care distilează clipe de aer,
de cer și de stele, de pământ și de mare,
de soare și lună, de cântec și prietenii.

Lăsați ca astăzi să nu urmeze timpul, realitatea
care devine armă de luptă, proiectul fără idee,
iubirea fără dăruire, utopia fără visare,
fericirea fără să încerce în suflet Răsuflarea
pe care o respira la început pulsația vieții mele.

In attesa dell'umano

In questo tempo d'attesa che inizia in silenzio
tra nuvole sfumate di grigio, tutto m'appare
un bioccolo di brina che scivola sui vetri, cenere
di rami che invadono la terra, voce che ritorna
indietro nella valle, pietre senza cuore sull'argilla.

In questo tempo d'attesa vedo fili d'erba bagnati
di rugiada, tramonti senza sole, favi senza cera
e limi di palude, attraversati dalla notte, corazze
di ferro
con i tappi nelle orecchie, mani di spine che
raccolgono
singhiozzi, stelle senza luci su verdognoli
torrenti.

E mi distende il silenzio della sera che parlotta
con le foglie, il colloquio con l'Atteso che si china
sull'anima protesa all'Infinito e al suo Principio,
mi trapassa la luna con i suoi sguardi di
speranza,
riprendo in mano i libri rimasti da sfogliare.

E nell'ora in cui le mie pupille s'aprono all'eterno
cerco l'olio per curare le ferite, le rose da portare
agli uccelli senza nido, la fontana ove lavare gli
occhi
madidi di pianto, i sentieri ove i gigli ritornano
a sorridere, la grotta che accoglie la mia ombra
nella notte senza notte.

În așteptarea omenescului

În vremea aceasta de așteptare care începe în
tăcere
printre nori cu nuanțe cenușii, totul îmi apare
un ghemotoc de brumă care alunecă pe sticle,
cenușă
de crengi ce cuprind pământul, glas care se
întoarce
în vale, pietre fără suflet pe argilă.

În vremea aceasta de așteptare văd fire de iarbă
udate
de rouă, apusuri fără soare, faguri fără ceară
și nămoluri de mlaștină, străbătute de noapte,
platoșe de fier
cu dopuri în urechi, mâini de spini care adună
sughițuri, stele fără lumină peste torente verzui.

Și mă destinde tăcerea serii bolborosind
cu frunzele, discuția cu Cel Așteptat care se-
apleacă
spre sufletul ce tinde spre Infinit și Începutul său,
mă străbate luna cu privirile ei pline de speranță,
iau iar în mâini cărțile care au mai rămas de citit.

Și în ceasul în care pupilele mele se deschid spre
veșnicie
caut uleiul să-mi îngrijesc rănile, trandafirii de
dus
păsărilor fără cuib, fântâna în care să-mi spăl
ochii
umezi de plâns, cărările unde crinii încep iar
să zâmbească, peștera care îmi primește umbra
în noaptea fără de noapte.

Su ali d'aquila

Innalzami
su ali d'aquila
per riportare l'umanisemo rubato
ai cuori di volti scavati dalla rabbia,
consegnare rose senza spine, costruire
con mani di luce fili di speranza
e ridare agli occhi il sorriso del sogno.

Sollevami
su isole rimaste nel mare della solitudine
per issare incrollabili ponti a colori,
navigare il mare della bellezza deturpata
e abbraciare l'arco che lancia profezie
di pace verso il domani.

Dicono alcuni che la terra è forte nei troni,
nelle dominazioni e nella potenza di parole
che tagliano la verità; dicono altri che il cielo
non ha voce per consolare la miseria e cambiare
la sorte d'anime divenute sassi. Per me il sole
giunge dall'amore che brucia il fieno
dell'indifferenza, la pace da urne di giustizia
che disegnano unioni di popoli in cammino.

Che nessuno consenta al nemico
di farsi rubare l'umano, lo sguardo dell'aurora
che sa discernere tra rovina e trionfo, la sapienza
che non perde il senno, la fiducia che si radica
nel coraggio che dona l'Infinito mentre cammina
sulle orme della nostra finitudine.

Pe aripi de vultur

Înalță-mă
pe aripi de vultur
să aduc înapoi omenia furată
din inimi de chipuri săpate de furie,
să dau trandafiri fără țepi, să construiesc
cu mâini de lumină fire de speranță,
să redau ochilor zâmbetul visului.

Ridică-mă
pe insule rămase în marea singurătății
să implânt poduri colorate ce nu se prăbușesc,
să navighez pe marea frumuseții desfigurate,
să iau arcul care lansează profeții
de pace pentru mâine.

Unii spun că pământul e puternic în tronuri,
în stăpâniri și în puterea vorbelor
ce taie adevărul; alții spun că cerul
nu are glas să mângâie pentru mizerie, să
schimbe
soarta sufletelor devenite pietre. Pentru mine
soarele ajunge din iubirea care arde fânul
indiferenței, pacea din urne de dreptate
care desenează uniri de popoare în mișcare.

Pentru ca nimeni să nu-i dea voie dușmanului
să-i fure omenia, privirea de aurora
care știe să aleagă între ruină și triumf,
înțelepciunea
ce nu își pierde mintea, încrederea ce prinde
rădăcini
în curajul care dăruie Infinitul în timp ce pășește
pe urmele vremelniciei noastre.

I confini

Che la sabbia non è l'acqua né la spiaggia
pur se convivono sotto lo stesso cielo,
l'uva non è il vino, né la vite l'otre
ci mostra il confine che non mette paura.

L'ombra e il sole, il giorno e la notte,
la luce e il buio disegnano confini,
e si fanno respiro di bisogni quotidiani:
ci abituano alle distanze.

Amo i confini che non rendono identici,
l'uno e il plurale che si danno la mano,
l'io e il tu che diventano noi, la dissolvenza
che unisce i colori diversi e suona note di pace.

Cerco i confini che non calpestano storie
lingue e culture, non chiudono finestre,
respirano odori di luoghi e di spezie, innalzano
canti in terre diverse sotto un cielo senza confini.

In questa sera d'autunno in cui s'aspetta il freddo
mi specchio nella distanza dei miei confini
per fare entrare i confini e rimanere io, mentre
il tu
mi sorride dicendomi: non avere paura di essere
noi!

Marginile

Că nisipul nu e apă și nici plajă
chiar dacă sunt sub același cer,
că strugurele nu e vin, nici vița de vie burduf
ne-o arată marginea ce nu ne sperie.

Umbra și soarele, ziua și noaptea,
lumina și întunericul trasează margini
și devin respirație a nevoilor de fiecare zi:
ne obișnuiesc cu distanțele.

Îmi plac marginile care nu ne fac identici,
unul și pluralul care își dau mâna,
eu și tu care devin noi, descompunerea
care unește culori diferite și cântă melodii de
pace.

Caut marginile care nu calcă istorii,
limbi și culturi, și nu închid ferestre,
respiră mirosuri de locuri și de mirodenii, înalță
cântece în țări diferite sub un cer fără margini.

În seara aceasta de toamnă în care se așteaptă
frigul
mă oglindesc în distanța marginilor mele
să fac să se adune marginile, să rămân tot eu, în
vreme ce sinele tău
îmi zâmbești spunându-mi: nu-ți fie teamă să
fim noi!

E il mio cuore oltrepasserà il guado

Il cuore reclina all'ombra
e già sbricciola il ricordo nella sua
bellezza deturpata e la meccanica della comparsa
raggruma e già piega la verità e il candore
della neve. Si disperde con fluire
ferito di malizie e crepitare d'ansie
quest'altra sera di racconti. Ogni pensiero
è mio, e ancora, da tempo, mi guida l'àncora
dell'Uomo con i chiodi nelle mani sopra il legno
della Croce. Ma ad ogni ora è il nostro tempo
e ad ogni ora quell'inquietudine che ritorna
con il filamento della sua verace luce.

Qui sull'altura del colle, sgrano rosari
di storia e d'amicizie, l'anima tiene la falce
guardando rami secchi, occhi coperti
di silenzi, mani piene dimentiche del donatore,
addormentate, sullo specchio del vanesio.
Ritornerà l'odore del gelsomino sulle pietre
si sveglierà dal sonno la primavera
dove anche fra i cumuli della disconoscenza
le fattezze di plastica sollevano i loro volti.
E il mio cuore oltrepasserà il guado.

Iar inima mea va trece vadul

Inima se apleacă înspre umbră
și sfărâmă deja amintirea în
frumusețea sa urâțită iar mecanica apariției
adună și îndoaie deja adevărul și puritatea
zăpezii. Această nouă seară de povești
se risipește în curgerea rănită
de răutăți și sfârâieli de neliniști. Fiecare gând
este al meu, și încă, de mult, mă îndrumă àncora
Omului cu cuiele în mâini pe lemnul
Crucii. Dar la fiecare ceas e vremea noastră
și de fiecare dată acea neliniște care revine
cu filamentul luminii sale adevărate.

Aici, pe vârful colinei, număr mătănii
de povești și prietenii, sufletul ține coasa
privind înspre crengi uscate, ochi acoperiți de
tăceri,
mâinile pline care au uitat de cel ce dăruiește,
adormite pe oglinda înfumurării.
Va reveni pe pietre mirosul iasomiei,
se va trezi din somn primăvara
acolo unde prin grămezi de nerecunoștință
arătări de plastic or să-și arate chipul.
Iar inima mea va trece vadul.

Dicembre

In questo cielo di dicembre che osservo dai vetri
nel suo incedere di nuvole crescenti, cerco il
senso
del sussurro di piccoli volatili che s'affollano sul
colle,
nella densa penombra del mio cuore sospiro il
bisbiglio
dell'aria, le foglie si disperdono
sotto lo sguardo lieve del sole.

E ora m'inquieta l'avanzare del male
dell'indifferenza,
lo spazio di muri che si fanno sempre più alti, la
gloria
che accende il fuoco per bruciare relazioni, la
stella
ubriaca di applausi che alza lo scettro della verità
e il poeta frantuma nel petto le sue immagini
sognate nel limite.

E allora mi sento un disperso nel bosco dei
sospetti,
la nebbia non allenta la foschia che scivola sulla
vallata,
s'affaccia la notte tra visioni e revisioni del nuovo
giorno
e m'imbarco su navi di pazienza nei mari
dell'incomprensione in attesa che Qualcuno
mi doni il garbo della lingua.

Ci vuole resistenza all'assalto dei barbari, falchi
sdraiati
nei salotti mediatici, pavoni dietro le tastiere
che dispensano sentenze; io mi sento soltanto un
aratro
che solca la terra, ci vuole chi sparga il seme, chi
lo annaffi
con l'acqua della verità, chi custodisca gli steli,
altri raccoglieranno frutti di bene nel tempo che
verrà.

E verrà la pioggia d'inverno ad allagare i fossati
di menzogne, a lambire le creste d'uomini privi
di pietà,
ad ammorbidire la terra ancora assetata dall'afa
estiva,
a far sbocciare il romanzo che ci portiamo
dentro
attraversando la stagione del freddo in attesa
della primavera
e dell'odore del fieno tra il murmure dei rondini.

Decembrie

În cerul acesta de decembrie pe care îl privesc pe
geam,
în mersul unor nori ce cresc caut sensul
susurului unor mici zburătoare ce se înghesuie
pe pisc,
în penumbra deasă a inimii mele suspin
murmurul
aerului, frunzele se împrăștie
sub privirea ușoară a soarelui.

Acum mă neliniștește înaintarea răului
indiferenței,
spațiile zidurilor ce se fac tot mai înalte, gloria
care aprinde focul ca să ardă relații, steaua
beată de aplauze ce înalță sceptrul adevărului
și poetul sfărâmă în piept imaginile sale
visate la limită.

Și atunci mă simt un pierdut în pădurea
bănuielilor,
ceața nu slăbește negura care alunecă pe vale,
se-arată noaptea între viziunea și revederea noii
zile
și mă îmbarc pe corăbii de răbdare pe mările
neînțelegerii așteptând ca Cineva
să-mi dăruiască plăcerea vorbirii.

E nevoie de rezistență la asaltul barbarilor, șoimi
întinși
în saloane mediatice, păuni în spatele
claviaturilor
care distribuie sentințe; eu mă simt doar plug
care brăzdează țărna, e nevoie de cineva să
împrăștie sămânța,
să o ude cu apa adevărului, de cineva să se-
ngrijească de plante,
de alții să adune roadele binelui la vremea ce-o
să vină.

Și va veni ploaia de iarnă să inunde șanțurile
de minciuni, să atingă creștetele unor oameni
fără milă,
să înmoaie pământul încă însetat de căldura
încinsă de vară,
să facă să-nflorească romanul pe care îl avem în
noi
trecând prin anotimpul frigului în așteptarea
primăverii
și a mirosului de fân în murmurări de rândunele.

În românește de
Ștefan Damian

■

Marea invizibilă (X)

Nicolae Iliescu

Dincolo de toate aistea, trebuie spus că așa-numita înțelegere și sudură a compartimentelor scriitoricești de dinainte de 1990 este o idee preconcepută. Nici atunci nu exista unire decât pe mici interese de grup și cu atât mai puțin prețuire. Cei mari, cei care se simțeau astfel fiindcă social erau avantajați, conduceau reviste, aveau catedre sau măcar rubrici pe ici, pe colo, acționau ca niște vătafi, se anturau de slugi, scriau unii despre alții, te mângâiau pe cap și aveau grijă să nu le ieși din cuvânt. Factorul politic apărut după revoluție a mascat marile contradicții din cadrul breslei. E foarte puțin probabil ca un astfel de ingredient să rupă definitiv legături prietenești de decenii, asta presupune că respectivele legături erau false. Și mie mi s-a întâmplat să fiu apostrofat, ori de câte ori m-am declarat de stânga, drept cominternist, internaționalist proletar, jidănit sau jidan de-a dreptul. Nu sunt nimic din toate astea, mă declar adeptul unei stângi de secol XIX, ușor tradiționalistă, sunt sionist creștin, căci cred că evreii trebuie să aibă căminul lor, iar pe ceilalți, cei de acasă, cu care sunt sau nu sunt prieten îi consider egalii mei, vorbitori de și truditori pe ogorul Limbii Române. De exemplu, despre Crohul, ce s-a comportat cu noi ca o cloșcă, îndrumându-ne și povățuindu-ne de aproape, am aflat că se numește Cahn Moise în clipa când mi-a dat recomandarea pentru intrarea în partid, PCR adică, în anul al treilea, în 1978, că aveam medii peste opt și eram secretarul cenaclului „Junimea" al facultății noastre, de Limba și Literatura Română, așa se chema pe atunci, acum îi zice de Litere, dacă mai există, fiindcă sunt tot felul de relații internaționale și științele comunicării, vezi bine! Mie nu-mi este rușine să-mi amintesc, aproape toată generația mea a trecut astfel prin politică, de fapt cu excepția lui Agopian, care nu-și terminase școala, și a lui Florică Râpă, cu porecla slavizată Iaru, care era un zăpăcit neinteresat de note, toți din cei citați mai sus am fost membri! Era un fel de sindicat iar oamenii cu cap spuneau pe atunci „micile compromisuri te păzesc de cele mari".

Intervine apoi dorința de avea și de a fi mai mult decât altul. Am în memorie, printre multe altele, două imagini oribile de la Uniunea Scriitorilor. Prima, din seara de 22 decembrie 1989, când toți cei adunați în sala oglinzilor nu știau cum să-l umilească mai abitir pe Dereu și se năpusteau pe funcții și liste, și a doua de pe la începutul lui ianuarie când, corector la „România literară" fiind, am fost trimis, de către Rojică Roger Câmpeanu, împreună cu Cristi Teodorescu și cred că și cu Ada Bittel și cu Fane Agopian să ne alegem pentru redacție două, trei mașini de scris de la ajutoare. Aceeași hămesire și năpustire vulturească am văzut, chestie de care nu ne dezbărăm nici acum, la intrarea în mall-uri. Popor sărac și oleacă primitiv, nu vă supărați!

Dacă vă supărați, nu vă fie cu bănat atunci când zic că scrietoriul român este primitiv, își cultivă și își gestionează cu abilitate marfa în vederea unor mici privilegii – o carte pe an, adică anul și cârlanul, niscai voiajuri plătite alături de consoartă, premii, croaziere și simpozioane inutile – știe lângă cine să se tragă în poză și e foarte atent alături de cine se așază la masă. El tânjește de fapt după mici comodități, nu vrea să schimbe macazele lumii, nu-și dorește glorie deșănțată mai presus de-o vilă și de-o emisiune sau rubrică permanentă de influență. Au fost și sunt și de categoria asta, unii mai egali decât alții, cu mari pretenții și cu picior mare, dar le-a cam picat mucul, pardon de expresie, mai ales de când cu dezvăluirile de ultimă oră. Și nu sunt toți demascați, doar o parte, că oare de ce credeți că s-au dat ei cu Puterea actuală ori s-au ascuns pe sub pulpana cnsas? Și aici o să vă surprind, dar sunt în răspăr cu majoritatea celor care susțin că nu numai din pricina scriitorilor-turnători nu ar merge bine treaba în România, că alții sunt adevărații torționari. Păi, torționarii cu asta se îndeletniceau, asta le era meseria și știu de la foști deținuți politici că erau și ei împărțiți în oameni cumsecade și bestii. Chiar și printre deținuții aceștia erau destui „gamelari", care pentru o farfurie de cir sau de urluială erau în stare s-o toarne și pe mama lor! Dar scriitorii, literatorii erau călăuze și faruri diriguitoare, aveau destulă influență, nu puteau muta munții, dar puteau face valuri. Ei se învârtoșau în contra lui Derepe, nu în contra lui nea Nicu. Vorba lui nea Fane, bietul, „i-au dat o palmă lui Ceaușescu pe obrazul lui D.R. Popescu!", vorbind despre niște semnatari de petiții. Noi nu am avut samizdat, nu am avut literatură de sertar, nu am avut disidenți adevărați, nu am avut mișcări de protest oricât de fragile, am „rezistat prin cultură"! Ca și acum, ne-am bălăcit în lașitate și în mediocritatea unor onoruri locale.

Dereul nu a plecat, nici înainte, nici după anul de răscruce 1990, în voiajuri și burse, dimpotrivă, când a putut le-a oferit cu generozitate altora. Mi-a mărturisit că, deși este impregnat de grecitate, nu a pus piciorul niciodată pe pământul Eladei. Îmi amintesc că eram în spatele lui la nu știu ce maslu, cum zic eu, nu știu ce eveniment cultural, când l-am auzit prezentându-ne, pe George Cușnarencu și pe mine, lui Mircea Albulescu, care era pe atunci secretar de stat la Cultură. „I-ai pe-ăștia!", l-am auzit îndemnându-l pe actor. „Da, dar nu-i știe lumea", a venit același răspuns ca al lui Brucan, dat lui Petre Roman. „Și ce dacă, o să afle cine sunt", a replicat Dereul.

De aici sar la alta: este generos și cu ideile. Te trezești dimineața că te sună să-ți propună să scrii cutare schiță sau cutare carte, că-i pe stilul tău, pe potriva ta. A avut o idee năstrușnică să inventăm o poetă și criticeasă, și George și cu mine am debutat-o cu niscai cronici pe Wilma Dumbravă, care a dispărut din păcate și s-a apucat de altă meserie! Ne-a împins să facem o carte de interviuri cu scriitori și cu oameni de cultură care au depășit optzeci de ani și care nu mai sunt în lumina reflectoarelor. Tot așa l-a îndemnat pe bunul și regretatul meu prieten, Sorin Preda, să scrie o saga a familiei Moromete, a dat idei, se zice, prietenilor săi prozatori, neprietenilor care se împotmoleau la cenzură, l-a pus pe cutare amic să scrie teatru, că i se potrivește, a dat titluri (se zice că *Biblioteca din Alexandria* lui Sălcudeanu e a lui, a lui Dere!). Mai mult, a intervenit pentru destui ca să primească o garsonieră, un apartament, un bilet de favoare, o viză, o internare, un premiu. În noaptea de 21 decembrie, i-am dat numărul lui Traian care l-a sunat și l-a rugat să intervină pentru Florin Iaru, ce fusese reținut și care era insulinodependent. După câteva ceasuri acesta se întorsese la domiciliu, colea, pe Făinari. Era, este foarte generos cu confrații, pe Preda îl adula, pe Barbu la fel, pe Petru Dumitriu, chiar și pentru romanele proletcultiste, pe Titus Popovici, pe Sadoveanu și Agârbiceanu, din ăi vechi, spunea că nu e în stare să aibă sclipiciul frazei încrustate de Fănuș Neagu sau de Bălăiță. Chiar dacă este generos cu alții, nu-i place să iasă în față, nu dă interviuri. La „România literară" poruncise ca numele său să nu apară în nicio înșiruire, în nicio citare. L-am văzut la premiera unei piese la Teatrul Mic când nu îndrăznea să stea în sală, mototolea cortina de la intrare și se ascundea după ea. La ședințele Academiei are locul lui în aulă, niciodată în stal, ci în pungile laterale, mascat de o coloană. Secția de filologie și literatură nu a prea dat mare atenție propunerilor pentru acordarea mult râvnitului Premiu Nobel și nu s-a prea ostenit să le trimită. Întrebat mereu de mine, coordonatorul ei îmi spunea mereu, poate și pentru a auzi eu: „Păi, în afară de Dereu, pe

➲

Marius Barb

Eve of Life (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

cine să propui? Și așa se supără ăilalți". Sorescu se prăpădise între timp.

Un om nu-i un sfânt, firește, dar poate deveni. Nu este cazul nostru, un om este egal cu un om, o ființă aflată pe niște axe de coordonare temporală și spațială, niciodată altfel decât sub vremi, fie că astea sunt noroioase, pline de ploaie, sau însorite. Dumitru Radu Popescu este în primul rând un om dotat cu o inteligență sclipitoare și aparte, pătimaș și pălmaș pe ogorul literaturii, generos, drept, tipicar și extrem de chibzuit, foarte talentat. Din metrul liniar de cărți găsibil în bibliotecă e musai să citești cu creionul în mână și să recitești nuvelele – este unul dintre cei mai redutabili autori ai speciei din literatura noastră, de altminteri umplută ochi cu nuveliști extraordinari! –, *Vânătoarea regală, F, Orașul îngerilor, Dumnezeu în bucătărie, Săptămâna de miere, Paolo și Francesca și al treisprezecelea apostol, piesele Cezar, măscăriciul piraților, Acești îngeri triști, Piticul din grădina de vară, O batistă în Dunăre, Mireasa cu gene false, Domnul Fluture și doamna Fluture*, publicistica.

De pe când ne încolăceam pe Aleea Circului, împreună cu Mirciosu ne gândeam cum poate un scriitor să fie întotdeauna altfel, cum își poate adapta sau schimba rifful, termen din rock, cum își poate schimba stilul, maniera, mijloacele. Și făceam legământ ca de la o carte la alta să schimbăm totul. Scriitorii, ca și rockerii, încearcă, dar nu reușesc. Abordează, termen marinăresc, realitatea altfel, din alt unghi, cu alt procedeu, dar rămân aceiași. Nici marii chitariști nu se schimbă fundamental, Hendrix, Santana, Page, Lennon, Knopfler sunt ușor de recunoscut. La fel și Dereul. Chiar și după schimbarea de paradigmă literară de după '90 susțin că el a rămas același, poate mai apăsat. Ca și Nichita, a încercat să se rescrie și a împins convenția către margine. Ba a semnat o carte cu un nume fictiv, ca un soi de Pessoa. A introdus articole de ziar, poezii, „confesiunea pitorească", stilul zeflemist și plin de vervă, a spart logica povestirii, a presărat personaje și evenimente reale. Omul tooot învață și învață să se schimbe și la optzeci de ani. Ba încă este capabil de surprize! La mai multe surprize și la mai mulți ani, încă o dată pe atâta, Dumitru Radu Popescu!

Cum nu se dă plecat ursul din bârlog, așa nu mă dădeam eu dus la școală. Spusesem cândva că îmi place cel mai mult în recreație și aveam dreptate. În curtea școlii se formau grupuri, grupulețe, bisericuțe. Unii jucau fotbal cu piatra, alții altceva, fetele desenau pe asphalt, la țâșnitoare se formau busculade etc.

Dar ursului Panda îi place să se întindă și să se se învelească în zăpadă, doar văzusem asta într-un documentar la Teleenciclopedia.

TREI

Ce vremi și ce oameni s-au ițit, ivit și apoi s-au trecut prin viața mea și a noastră! Am plecat acum din casa părinților mei și deci din casa și de pe ulița copilăriei și nici că-mi vine, că inima îmi dă ghes să mai alunec pe-acolo, pe larga șosea care duce din Piața Victoriei înspre Colentina, Iancului și Mihai Bravu. Cât de triste pot fi uneori lucrurile familiare și familiale.

"Domnul din imagine are un caracter limfatic. Este meticulos, organizat și gândește cu atenție asupra unei decizii. Adevărul, corectitudinea îi sunt reguli de viață. Este un om de cuvânt și punctual mai ales în finalizarea unor situații, lucrări. Îi place cunoașterea, citește mult. Nu acceptă pe oricine în preajma lui motiv ptr. care relaționează cu precădere cu persoane cu o cultură anume. Multe aspecte de viață se dovedesc a fi un tren pierdut, trecutul nu-l acceptă cu ușurință, într-un fel parcă fuge de realitate cufunzându-se în aspecte legate de profesie. Sunt neîmpliniri interioare peste care nu trece. Are așteptări de la cei din jur dar ptr. a primi ceva trebuie să dăruiești, trebuie să manifeste iubire pe toate planurile ca să poate să primească ceeace-și dorește. Este conservator, nu se manifestă emoțional pe deplin. Există o „TEAMA", de ceva vreme, față de o motivație care se dovedește a nu fi gravă deocamdată. Sunt blocaje energetice la ch. 3,4 si 5, adică la Plexul Solar, ch. Inimii și ch. gâtului. Astfel, blocajul de la ch. 3 s-a extins la ch. 5 deja pe plan fizic multe lucruri rămase în coada de pește și lipsa bucuriei de prezent și de Sine dovedesc prezența unei depresii ce se îndreaptă razant catre sufletul lui, este la început. Blocajul ch. 4 a Inimii aduce prezența unei circulații sanguine deficitare, sângele este vâscos, oxigenarea celulară este insuficientă iar inima care găzduiește și energia Sufletului, Spiritul are de suferit. Blocajul ch. 3 dă nota unui ficat grăsos, o vesică biliară puturoasă, intestinele au mucoasa acoperită de o materie vâscoasă iar toxinele cât și traversarea elementelor nutritive prin intestine, adică absorbția intestinală, este defectuoasă. Este momentul să schimbe macazul modului de «gândire» despre trecut și prezent.

Sunt și alte aspecte legate de blocaje care aduc neplăceri la nivelul coloanei cu precădere cele toracice, lombare și sacrale. Sunt multe de spus dar pentru moment este suficient.

Zile bune cu bucurie,

Anișoara. Trimis de pe tableta Samsung."

Am vrut să mă apropii tiptil de B, pornind din punctul A, ca elevatul Zenon Eleatul, începând prin a-i mulțumi fiecăruia în parte. Fiecărui mesaj. N-am prididit. Apoi, am încercat să le număr. Pe mesaje. N-am reușit. Am încercat să telefonez sau să dau semeseuri. N-am ajuns să le cuprind pe toate. Pe toate mesajele.

L-am rugat pe un prieten foarte bun să-mi arate profilul unei bioenergeticiene și să-mi facă un portret pe care să-l ofer tuturor. Astfel că m-am hotărât și să vă mulțumesc din anima pentru amorul stereofonic și pentru gingășia de a-mi aminti că am împlinit cincizeci și nouă de ani! Aniversare pe care, din dorința de a brusca obișnuitul, am sărbătorit-o prin impresionanta extracție a unei măsele de minte! Operațiune urmată de o scurtă perioadă de tăcere, precum și de una sută de grame de jamaică! A cărei primă parte a operațiunii nu v-o doresc și domniilor voastre! Ca să n-o mai lungim, am marele privilegiu de a fi anturat de prieteni din copilărie și de școală, de aproape și de departe, din guvern și din opoziție, văzuți și nevăzuți, de a mă simți îmbrăcat într-un smoking de iubire și de a avea sufletul plin de soare, în ciuda vremii de afară! Ce mai, încep să-mi retușez viața și să am o eternitate de prieteni! Vă mulțumesc tuturor și cu sonorul la maximum!

Ziariști, numeros public. Așa se încheiau oficialele relatări în scris ale diverselor primiri la dregătorii din vremea veche. Comunicatele, preluate apoi de toate gazetele, erau scurte, seci, scrobite, așadar cu fraze țepene. Acușica, termenul de „oficial" este introdus anapoda într-o reclamă de nu se știe ce și de n-ar mai fi, cu sensul din frangleză, de declarație publică, de certificat de autoritate, taman ca nuca lipită de peretele proverbial. Gazetele de odinioară – în număr de trei, *Scânteia bătrână, Scânteia tânără* și *România liberă* – erau arhisuficiente pentru o țară fără pasiunea breakfast-ului și a jurnalului de dimineață, de la cafeaua cu lapte și corn sau cornflakes. Mai ales că oamenii muncii săreau în tramvaie cu noaptea-n cap și cu salamul în gât, ca să prindă condica de ora opt! Acum sunt jde foi care nu spun nimic, redactate

Marius Barb *Corpora feminea lutosa - detaliu* (2018)
desen, tehnică mixtă, 100 x 70 cm

prost, dar știrile principale rămân aceleași, nici un fel de grijă, iar limbajul este mult mai lemnos decât anțărț! Am mai spus-o și o voi mai repeta de câte ori voi avea prilejul și până când Realitatea mă va contrazice: și în momentul vorbirii ziariștii serioși, talentați și de notorietate, cu ceva excepții sportive și mondene, ca Boanchiș și Maria Cernat, și cu excepția lui Cete Popescu, îndeosebi și numai ca foiletonist contondent, nu sunt decât tot cei de dinainte, de la jurnalele citate mai sus și de la cele studențești și literare! Passons, cum s-ar zice în Banat!

Astăzi, ideea de abonament la vreun ziar nu cred să existe printre deprinderile cotidiene și nici vreun titlu care să treacă peste câteva mii de exemplare tiraj. Cine vrea să citească un ziar îl cumpără numai pe acela sau deschide sit-ul *www.ziare. ro.* Cine are computer și nu are altă treabă de făcut, dă mesaje de defulare și înmulțește forumul. Asta nu înseamnă nimic, firește, căci aceiași forumiști sunt arondați acelorași publicații. Deci, multă singurătate și puțină opinie; de fapt, sociologii ar trebui să ne spună, în cunoștință de cauză, dacă la noi există așa-numita opinie publică?! Ca și societatea civilă și opinia asta publică ar fi la fel de răsfirată, poate tot sub forma unor găști, cine știe. Și se pare că opiniunea publică apare acolo unde sunt cel puțin un million, nu de exemplare, ci de cititori, adecă audiență, bre! Le Monde-ul nu are mai mult de trii, pa' su di mii de copii, cu accent pe o, dar e citit la bistrou, la frizer, în bibliotecile publice – există și în stațiile de metrou –, la doctor și din mână în mână. A propos, am văzut redacția *Le Monde* și când era în Bulivarul Italienilor și la noul sediu, din Montparnasse, am prietin acoloșa, care a venit și la noi. Când i-am cerut un exemplar din ziua respectivă – mă rog, de mâine, că este antedatat! – Michel al mieu a cerut voie! Iacă, ziarul este o instituție, care va să zică, dar și un objet de păstrat și de pipăit! La alde noi ziarul e doar simplă bârfă și suport de rezolvat cuvinte încrucișate, integrame și mai nou și mai snobesc, sudokku! Chiar așa, cum s-or numi ăștia, în limba română standard, rezoșvatori sau rezolvitori, cum erau ăi de pe vremea noastră de la *Gazeta Matematică*? Aveam un zăpăcit de prof în liceu care dădea o cireadă de probele din gazeta cu pricina și nu treceai dacă nu te citau cei din redacție la coada revistei! Asta era în clasa a noua, că apoi am trecut la secția umanistă! Și învățământul era prost, că ședeam în comunismul lethargic și de cafine!

■

Dateismul – filosofia zilei de mâine?

Andrei Marga

Nu este o greșeală – dateismul (în engleză dataism!) nu este transcrierea greșită a dadaismului, curentul artistic de mult timp consacrat, ci o filosofie nouă ce se articulează pe harta reflecțiilor. Ea este elaborată de un istoric specializat în studii contemporane, excelent cunoscător al științelor de astăzi – mai exact de un istoric al viitorului imediat. El este Yuval Noah Harari, autor al unei cărți impozantă prin cultura imensă pusă la lucru și originalitate, sub titlul *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow* (Vintage, London, 2016). Scopul ei mărturisit este „să dea o privire mai de aproape asupra lumii la începutul secolului douăzeci și unu, înainte de a explora agenda umanității pentru decadele ce vin". Ceea ce s-a realizat însă cu această carte are atâtea calități, încât se poate vorbi de o capodoperă ce interoghează profund ceea ce se petrece în lumea actuală.

Nu putem să nu notăm, fie și numai în treacăt aici, că rareori un autor se prezintă aproape simultan cu trei cărți monumentale – în acest caz *Sapiens. A Brief History of Humankind* (2011), *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow* (2015) și *21 Lessons for the 21st Century* (2018) – care atrag atenția lumii întregi. Dacă vizitezi librăriile americane, engleze, germane, franceze îți dai seama cât de mare este interesul pentru Yuval Noah Harari – în toate extraordinarele sale cărți sunt în față.

Cartea *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow*, a ilustrului profesor al Universității Ebraice din Ierusalim, la care ne oprim aici, este o încercare de a prinde în compasul analizei istoria de până acum și de a articula viziunea bazată pe exploatarea culturii existente cu privire la lumea ce se formează. Conform evaluării caracteristice cărții, am asista la încheierea ciclului modernității umaniste, ca efect al impetuoasei dezvoltări tehnologice, și la deschiderea unui nou ciclu istoric, cu o reordonare radicală a valorilor.

Pe traseul argumentării autorul face efortul de transcendere a diviziunilor dominante în gândirea actuală – uman-animal, democrație-dictatură, capitalism-comunism, știință-religie – și de eliberare de o filosofie a conștiinței ce lasă în uitare formarea acesteia, cu implicațiile etice, politice, ideologice și larg culturale. Efortul este și în direcția plasării discuției în istoria universală lungă – ceea ce sporește și mai mult anvergura filosofică a cărții și a concepției pe care o articulează. Destul să citim descrierea „epocii umanității (antropocene)" – prima epocă în care o specie, omul în fapt, schimbă ecologia lumii (lap. 84 și urm). Stăpânind istoria științelor, a filosofiei, artei, religiei, dar și istoria generală, autorul și-a asigurat profitabil perspectiva din care poate privi și limitele științei actuale. Exemplu este aici discuția foarte temeinică asupra abordării sentimentelor și conștiinței (p. 128 ff) și cea în jurul abordărilor frontierei animal-om (146 ff). Cu o foarte bună cunoaștere a experimentelor din științe, Yuval Noah Harari atestă, cu forța uni exemplu, cum se obține cunoașterea din punctul de vedere al unui scientist veritabil (p. 161ff). În sfârșit, în *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow* se întreprinde un efort major de a scoate discuția din locuri comune, clișee, convenințe – capitolul „Humanist Revolution" fiind o ilustrare elocventă.

Yuval Noah Harari identifică de la început schimbările de agendă ale umanității în cursul istoriei. Dacă pe agenda trecutului foamea, boala, războiul erau temele conducătoare, în modernitatea târzie tendința este de schimbare de agendă aducând în față lupta pentru eterna tinerețe, găsirea fericirii (happiness) și expansiunea intervențiilor umane în cursul lumii („afirmarea lui homo sapiens ca homo Deus") (p. 53). Homo sapiens a urcat – grație științelor pe care le-a cultivat – în poziția plină de avantaje și încărcată de riscuri de „creator al lumii" din jur. El este cea mai puternică specie și-și datorează puterea cooperării – „capacității de a coopera în mare număr" (p. 161), îmbrățișării „semnificației intersubiective (a web of laws, forces, entities, and places that exist purely in their common imagination)" (p. 175) și recursului la „ficțiuni coagulante (commonly accepted stories)" – bani, stat, corporație, societate (p. 206) – care-i conferă încă o dată putere.

Acum, ca urmare a întâlnirii dintre teoria lui Darwin a originii speciilor și mașina lui Turing ar fi șanse și perspective eminamente practice de a depăși bariere socotite ferme, definitive. Bunăoară, s-a prăbușit bariera dintre animal și mașini prin abordări evoluționiste și descifrarea algoritmilor biochimici. Asumpția generală la care s-a ajuns este că „exact aceleași legi matematice se aplică algoritmilor biochimici și electronici" (p. 428), acesta fiind adevărul cel mai profund al lumii.

De la acest adevăr pleacă dateismul ca filosofie. „Dateismul declară că universul constă din fluxuri (flows) de date, iar valoarea oricărui fenomen sau entitate este determinată prin contribuția ei la procesarea datelor" (p. 429). Literatura tot mai întinsă de comentare a informaticii și de interpretare informatică a lumii din ultimele decenii este luată de Yuval Noah Harari ca punct de sprijin. „Din perspectivă dateistă, putem interpreta întreaga specie umană ca un sistem de procesare a datelor (data processing), cu indivizii umani servind ca jetoane (chips)" (p. 440). Așa stând lucrurile, viitorul este deja prefigurat – rezultatul (output) este previzibil.

Care este acesta? „Dateiștii vor spune că acest rezultat va fi crearea unui sistem nou și chiar mai eficient de procesare a datelor, numit Internetul-tuturor-lucrurilor (the Internet-of-All-Things). Odată ce misiunea este îndeplinită, homo sapiens va dispărea" (p. 443). Speranța este că într-o bună zi se va putea explica biochimic până și mișcări de complexitatea ridicată a mișcărilor politice (p. 177).

Din abordările optimiste ale informaticii și ale interpretărilor actuale ce o au în centru, Yuval Noah Harari trage consecințe de natura filosofiei istoriei. Aceasta, istoria, este privită ca „proces de ameliorare a eficienței acestui sistem prin patru metode de bază: sporirea numărului de procesoare; sporirea varietății procesoarelor; sporirea numărului de conexiuni dintre procesoare; sporirea libertății de mișcare pe linia conexiunilor existente" (p. 440-441). Autorul cărții *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow* Harari spune că „sufletul (soul)" a ieșit de pe scenă odată cu evoluționismul lui Darwin (p. 122), iar ceea ce a urmat acestuia atestă că nu se poate stabili cu precizie nici ce este „conștiința", nici ce este propriu-zis „mintea (mind)" (p. 125). Dificultățile de a le preciza el le ia ca semn al incertitudinii existenței lor.

S-ar fi câștigat astfel de către oameni un limbaj comun, plasat dincolo de limbajele comunităților diverse și ale specializărilor, și a apărut șansa de părăsire a unor abordări tradiționale devenite infructuoase. „În practică, aceasta înseamnă că

Marius Barb

Sfera fixă. Paradisul XXII (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

➲

dateiștii sunt sceptici cu privire la cunoașterea umană și înțelepciune și preferă să-și plaseze încrederea în BigData și algoritmi computerizali" (p. 429). În dreptul acestora se concentrează acum efortul de gândire plin de sens.

Cu aceasta ajungem în miezul unei divergențe filosofice majore în zilele noastre, care are loc chiar pe terenul informaticii și al expansiunii digitalizării. Deunăzi, o eminentă specialistă, Yvonne Hofstetter (*Das Ende der Demokratie. Wie din künstliche Intelligenz die Politik* übernimmt *und uns entmündigt*, Penguin, München, 2018, 512p.), a arătat că nu sunt șanse de supraviețuire a democrației decât printr-o luare în regie civică și politică a digitalizării. Cunoscuta autoare combate susținut punerea istoriei ce vine exclusiv pe seama digitalizării, ca un pericol pentru civilizație. În *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow* Yuval Noah Harari susține optica opusă. Ea constă din renunțarea principială la tematizări politice, etice, ideologice în favoarea privirii sistemelor sociale drept „sisteme de procesare a datelor aflate în competiție (competing data-processing systems)" (p. 430). Diversele sisteme sociale sunt variante de asemenea sisteme. „Situația extremă, în care toate datele sunt procesate și toate deciziile sunt luate de un singur procesor central, se numește communism" (p. 431). Capitalismul este cel care a descoperit „secretul succesului", ce constă în faptul că „nici o unitate de procesare centrală nu monopolizează toate datele" (p. 435).În aceeași optică sunt interpretabile și conducerile. „Asemenea capitalismului și comunismului, democrațiile și dictaturile sunt, în esență, mecanisme ce concurează pentru strângerea și analiza de informație" (p. 435). Abordarea ca sistem de procesare a datelor ar fi, în orice caz, universalizabilă.

Ne mișcăm – argumentează insistent Yuval Noah Harari – pe o direcție nouă a istoriei și intrăm în noi teritorii ale vieții oamenilor. Internetul, ca tehnologie, ilustrează cel mai clar această direcție și rămâne terenul pe care vor avea loc mai multe revoluții succesive. Inteligența artificială și biotehnologiile vor prelua treptat controlul asupra societăților și economiilor.

Pe fundalul impetuoasei dezvoltări tehnologice, „politica democratică tradițională pierde controlul asupra evenimentelor și eșuează în a ne oferi viziuni pline de semnificație asupra viitorului" (p. 437). Nu ne întoarcem nicidecum la dictaturile secolului anterior, căci nici dictaturile nu rezistă la dezvoltarea tehnologică. Nu rezistă nici soluția plutocratică, activând bilionarii ca dirijori ai dezvoltării, căci societățile de azi sunt excesiv complexe. Aducându-ne în minte abordarea celui mai mare sociolog al erei postbelice, Niklas Luhmann, Yuval Noah Harari spune simplu: „complexitatea" sistemului social excede politicile deja consacrate. Este timpul unor mari viziuni noi, oricum este timpul schimbării viziunilor.

În fapt, s-a ajuns în situația de mixare a tehnologiei, ce pare acum Dumnezeu, cu „politici mioape" (p. 439). Iar de aici vin multe neajunsuri și neliniști ale timpului pe care îl trăim. Vidul de putere nu va dura, însă, mult. „Dacă structurile politice tradiționale nu mai procesează destul de repede datele pentru a produce viziuni semnificative, atunci structuri noi și mai eficiente pot fi foarte diferite de orice instituții politice anterioare, democratice sau autoritare. Singura întrebare este cine va construi și controla aceste structuri. Dacă umanitatea nu mai este la înălțimea sarcinii, probabil că va interveni altcineva pentru a încerca" (p. 440). Istoria este, oricum, deschisă alternativelor.

Dateismul se desparte de antropomorfismul formulei homo sapiens, căci presupune trecerea de la o „lume homocentrică la o lume datocentrică" (p. 454) – ceea ce este o veritabilă „revoluție filosofică". Dateismul este funcționalism – el adoptă „ o abordare strict funcțională a umanității stabilind valoarea experienței umane conform funcției ei în mecanismele de procesare a datelor" (p. 452). În acest cadru, „individualul devine un mic jeton în sistemul uriaș pe care nimeni nu-l înțelege cu adevărat" (p. 449) și înăuntrul căruia preocupări de odinioară – fericirea, sănătatea, de pildă – intră definitiv în umbră.

Autorul cărții *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow* pune totul în noțiunea „circulație a informației (information flow)" și recurge la generalizări îndrăznețe și metafore impresionante. Postulatul său este că „ființele umane sunt doar instrumente pentru a crea Internetul-tuturor -lucrurilor, care ar putea eventual să se extindă din planeta Pământ pentru a străbate întreaga galaxie și chiar întregul univers. Acest proces cosmic de procesare a datelor va fi precum Dumnezeu. El va fi pretutindeni, iar oamenii sunt destinați să se topească în el" (444). Homo sapiens este, din această perspectivă, un „algoritm învechit". Umanul nu este în sine superior altor existenți, diferența sa specifică în raport cu aceștia este doar că... scrie poezie.

Trăgând consecințe din cercetările cele mai recente ale creierului și ale activității nervoase superioare, dateismul susține că imaginația umană este produsul algoritmilor biochimici (p. 454). Prin algoritm se înțelege „un set metodic de pași care pot fi folosiți pentru a face calcule, a rezolva probleme și a ajunge la decizii" (p. 87). Teza lui Yuval Noah Harari este categorică: „algoritmul este, se poate spune, singurul cel mai important concept în lumea noastră. Dacă dorim să înțelegem viața noastră și viitorul nostru, ar trebui să facem orice efort pentru a înțelege ce este un algoritm și cum sunt algoritmii conectați cu emoțiile" (p. 97). Pentru a face clar radicalismul acestei optici, Yuval Noah Hariri se plasează în succesiunea lui Hume și Voltaire. Cum știm, aceștia îl considerau pe Dumnezeu produsul imaginației umane; autorul cărții *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow* consideră că imaginația este proces biochimic conform unor algoritmi.

De unde vin, însă, algoritmii? Consecvent cu un anumit agnosticism, Yuval Noah Harari spune că în acest punct este vorba de un „mister" pentru dateism. „Așa cum, potrivit creștinismului, noi oamenii nu putem să-l înțelegem pe Dumnezeu și planul său, dateismul declară că creierul uman nu poate înțelege noul stăpân al algoritmului" (p. 457). Algoritmul poate fi creat, inclusiv de „hackeri umani", dar nu știm de unde vine și la ce duce. „Sămânța de algoritm poate fi dezvoltată la început de oameni, dar, cum crește, își urmează calea ei mergând spre acolo unde nici o ființă umană nu a fost vreodată – și unde nici o ființă umană nu poate să meargă" (p. 458). Algoritmii s-ar dezvolta, însă, aproape singuri odată cu mașinile electronice.

Dateismul nu ezită să se considere religie – o religie cu comandamente practice: să maximizezi „fluxul de date (dataflow)" conectând tot mai multe mijloace și producând și consumând tot mai multă informație; să legi totul într-un sistem, chiar și pe eretici (p. 445). „Fluxul de date" este bunul cel mai de preț, iar „libertatea de informare (freedom of information)" este deviza. Este o religie axată pe trei postulate: organismele sunt algoritmi, iar viața este procesare a datelor (dataprocessing); inteligența se decuplează de conștiință; algoritmii inteligenți ne vor cunoaște mai bine decât ne cunoaștem noi înșine.

Problemele în fața cărora ne aflăm astăzi și nu le găsim dezlegarea s-ar fi format odată cu subminarea la care este supusă ordinea liberală și valorile ei – individualism, drepturi umane, democrație, piață liberă. Nici nu este de mirare, căci această ordine combină „judecăți etice abstracte" cu „susțineri factuale" (p. 327) ce nu au fost confirmate de științe. „Confuzia liberală", constând în aceea că judecata etică privind „voința liberă (free will)" este luată ca fapt (p. 328) se demască acum. Științele – biologia, cercetarea creierului, biochimia, fizica nano, robotica – au pus la îndoială noțiunile viziunii liberale. „Cuvântul sacru «libertate» se dovedește a fi, exact ca și «sufletul», un termen gol, lipsit de orice semnificație ce se poate

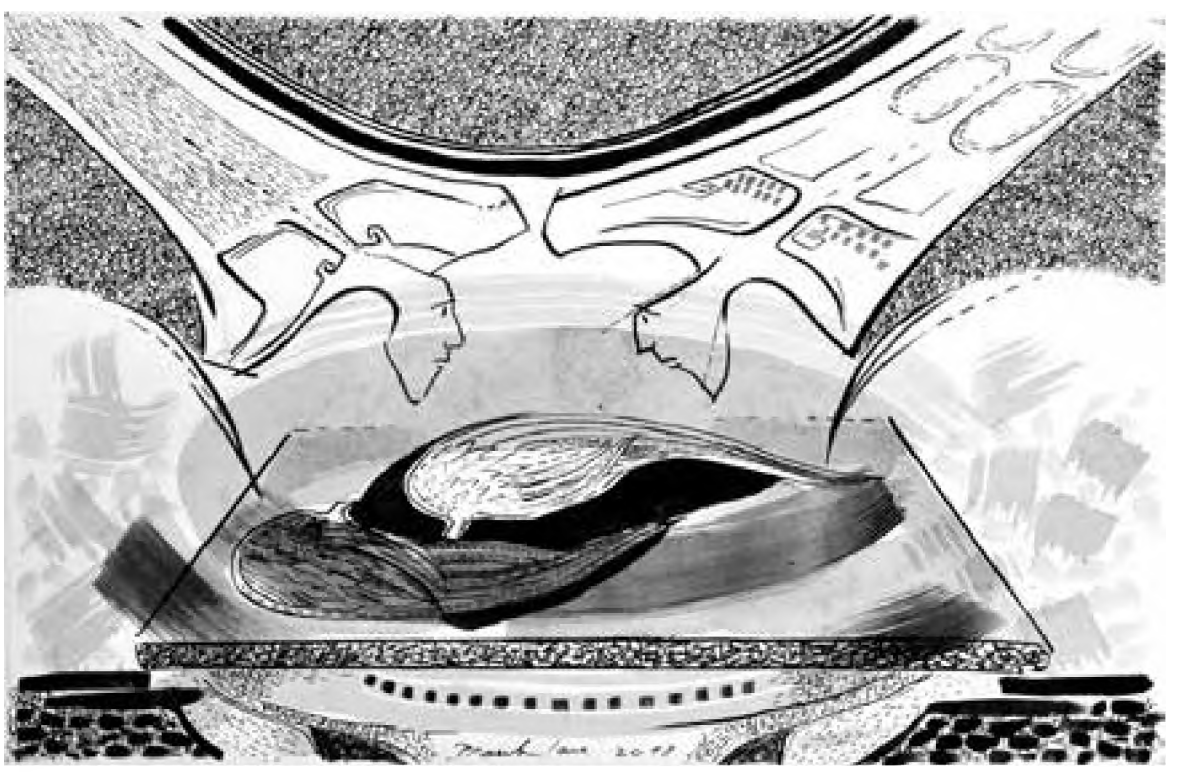

Marius Barb

The Spirit of Light and Love (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

discerne. Voința liberă există numai în narativii imaginari pe care noi oamenii le-am inventat" (p. 329). Lumea este controlată de un determinism pe care viziunea liberală îl ignoră.

O schimbare adâncă a opticii antropologice va trebui să intervină. „În realitate, nu există suflet, există numai un flux al conștiinței, iar dorințele se nasc și trec înăuntrul acestui flux, dar nu există un sine permanent care posedă dorințe, încât nu are sens să întreb dacă eu aleg dorințele mele deterministic, aleator sau liber" (p. 332). Într-un înțeles, nu există de fapt individuali cu dorințele lor, căci „astăzi putem prezice, folosind scannerele creierului, dorințele și deciziile oamenilor, cu mult înainte ca respectivii să fie conștienți de ele" (p. 331). Ceea ce pune însă capăt liberalismului nu este discuția filosofică despre „voința liberă", ci „tehnologiile concrete" (p. 355) ale vieții.

În mod exact, credințele liberalismului vor fi surclasate de realități și trimise în istorie de trei „dezvoltări efective" ce au deja loc: „oamenii vor pierde utilitatea lor economică și militară din momentul în care vor înceta să le atașeze multă valoare; sistemul va continua să găsească valoare în oameni luați colectiv, dar nu în indivizi unici; sistemul va găsi încă valoare în unii individuali unici, dar aceștia constituie o nouă elită a superoamenilor upgradați, mai curând decât masa populației" (p. 356).

Formarea acestei elite, de fapt „caste", extinderea inegalităților și o nouă scindare a societății constituie și marele pericol acum, în succesiunea liberalismului. „Marile proiecte umane ale secolului douăzeci – depășirea foamei, a bolii și războiului – au avut ca scop asigurarea unei norme universale a abundenței, sănătății și păcii pentru fiecare, fără excepție. Noile proiecte ale secolului douăzeci și unu – dobândirea imortalității, fericirii și sfințeniei – speră, de asemenea, să servească întregul umanității. Totuși, deoarece aceste proiecte țintesc la depășirea, nu la asigurarea normei, ele pot duce foarte bine la crearea unei noi „caste superumane", care va abandona rădăcinile ei liberale și va trata ființele umane nu mai bine decât îi tratau în secolul nouăsprezece europenii pe africani" (p. 408). Peste toate, nu vine o lume fără dificultăți majore, unele în premieră istorică.

Ce ne așteaptă de fapt? Homo sapiens a urcat – grație științelor pe care le-a cultivat – în poziția de „creator al lumii" din jur, cu avantajele, dar și cu riscurile inerente. „Când biotehnologia, nanotehnologia și alte fructe ale științei se coc, Homo sapiens va ajunge la puteri divine, iar întregul ciclu revine la biblicul Copac al Cunoașterii" (p. 114). Stația istorică a lui Homo sapiens iese din folosire și va fi părăsită. „În prima parte a secolului douăzeci și unu trenul progresului este tras din nou din stație – iar acesta va fi probabil ultimul tren care va părăsi stația numită Homo sapiens. Cei care vor pierde acest tren nu vor mai avea a doua șansă. Pentru a obține un loc în el vor avea nevoie să înțeleagă tehnologia secolului douăzeci și unu și, în particular, puterile biotehnologiei și ale algoritmilor computeriali" (p. 319). Nu vine, cu acest progres, nicidecum paradisul. „În secolul douăzeci și unu vom crea ficțiuni mai puternice și religii mai totalitare decât în orice eră anterioară. Cu ajutorul biotehnologiei și algoritmilor computeriali aceste religii nu numai că vor controla existența noastră minut de minut, dar vor fi capabile să imprime formă corpurilor, creierelor și minților noastre și să creeze lumile virtuale întregi cu iadurile și cerurile lor. Va deveni mai dificil să fii capabil să distingi ficțiunea de realitate și religia de știință, dar va fi mai vital decât oricând înainte" (p. 207).

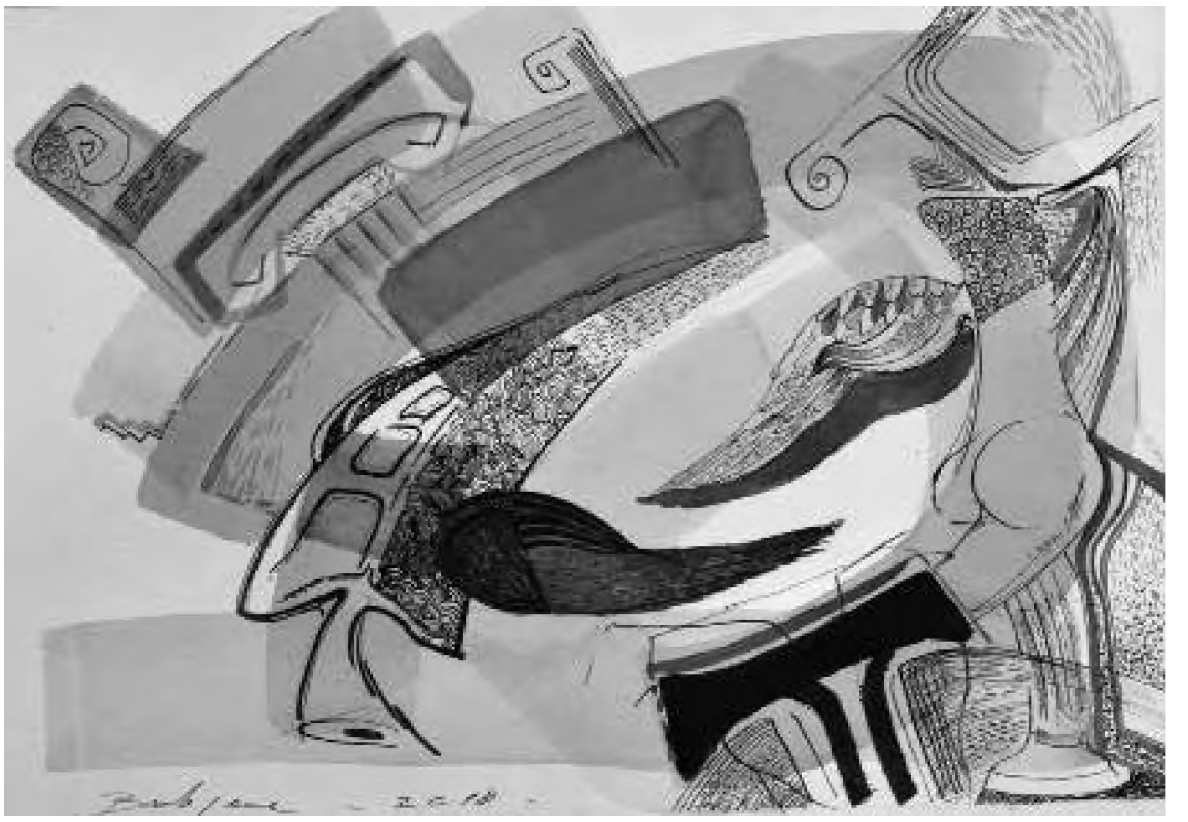

Marius Barb

Timaeus Genesis (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

Ne îndreptăm, în orice caz, spre o relație nouă între cele trei – religie, care ne asigură structurarea socială, știință, care procură putere, și adevăr. Numai că adevărul nu poate fi detașat nici de condiționările establishment-ului religios, nici de ale celui al științelor. Nu vine o înlocuire a dogmelor de orice proveniență, inclusiv religioasă, cu teorii științifice pure. Ceea ce vine este denunțarea „afacerii (deal)" stabilite între dogmele umaniste și științe, care a caracterizat societatea modernă și a făcut din științe instrumente ale umanismului, și un nou „legământ (covenant)" – de data aceasta „o înțelegere de un fel diferit, între știință și un fel de religie postumanistă" (p. 232).

O teză ce alimentează viziunea acestui „postumanism" al lui Yuval Noah Harari aduce aminte de ofensiva „antiumanismului teoretic" al structuralismului francez al anilor șaptezeci-optzeci, cu Michel Foucault și Louis Althusser în frunte. Este teza după care continuarea tradiției umanismului ajunge, paradoxal, să ruineze fundamentele umanismului în societate. Nu lipsesc argumente extrase din istorie (precum convertirea iluminismului în justificare a obscurantismului, a democrației în cultivare a intoleranței) pentru această teză, iar Yuval Noah Harari invocă o seamă dintre ele. Pe acelea relative la situații în care, în numele grijii pentru om, s-au comis crime. El este de părere că încercarea de a realiza „visul umanist" subminează fundamentele profunde ale acestuia declanșând noile „tehnologii postumaniste". „Credința umanistă în sentimente ne face capabili să beneficiem de fructele legământului modern fără a-i plăti prețul. Noi nu avem nevoie de zei care să limiteze puterea noastră și să ne asigure semnificație – alegerea liberă din partea clienților și votanților ne alimentează cu toată semnificația de care avem nevoie" (p. 323). Yuval Noah Harari își pune evident speranțele într-o lume pacificată fără viziuni deja clasicizate.

Ne îndreptăm, însă, oricum, spre noi religii, spre „tehnoreligii" (p. 409), care dau seama de noile tehnologii bazate pe biotehnologii, nanotehnologii, informatică. Suntem deja în situația în care este clar că „nu vom putea niciodată să tratăm cu asemenea tehnologii cât timp socotim că voința umană și experiența umană sunt suprema sursă de autoritate și semnificație" (p. 426). Dateismul este deocamdată, conchide Yuval Noah Harari, cea mai promițătoare „religie emergentă".

Desigur, viziunea filosofică ce se vrea atotcuprinzătoare din *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow* extrapolează tendințe ale tehnologiei și reia figuri de gândire ale monoteismului. Sunt acestea o bază suficientă pentru concluzii filosofice apte să se susțină în mediul rafinatelor diferențieri din filosofia actuală? Poate că nu se pot susține complet nici Hegel, nici Nietzsche, nici Peirce, nici Husserl, dar se poate susține o filosofie care i-ar închide în muzeu?

Opinia mea este că simpla extrapolare nu este asemenea bază. Realitățile nu sunt absorbite de noi tendințe ale cunoașterii, fie ele și din cunoașterea cea mai „tare", pe care o dau științele, ci pot să le acompanieze sau chiar submineze. Realitățile lumii și vieții sunt mai complicate decât își asumă abordările. Nu putem filosofa fără întreg, iar întregul include realitatea, cunoașterea și trăirea umană a realității. Toate trei! Yuval Noah Harari ia în brațe concluzia sceptică – nu avem ce face în fața năvalnicei exploatări a posibilităților deschise de biotehnologii și informatică. Dar nu cumva la fel de năvalnic vin destructurări și conflicte, care cer soluții? Iar ridicarea dateismului la nivelul unei religii nu este mai mult decât un postulat.

Yuval Noah Harari poate avea dreptate în contexte circumscrie, în care pune în mod justificat problema unei schimbări de optică. El poate avea dreptate când observă că sunt deja excesive cantitatea de idei vetuste și stagnarea în clișee. Numai că filosofia rămâne credincioasă ei însăși evitând să devină servanta unui context. Autorul cărții *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow* își asumă acest adevăr, dar în alt loc – în cartea sa care astăzi face furori, care este *21 Lessons for the 21st Century*..

(Din volumul,
Filosofi și teologi de azi, în curs de publicare)

■

O încercare soteriologică: soluția metafizică naeionesciană

Isabela Vasiliu-Scraba

Printre „predicile vii" (cf. Nichifor Crainic) de la Biserica din Drăgănescu una dintre cele mai impresionante este cea sugerând două planuri ontologice cotangente: Biserica din lume si acea „lume" pentru care (scrie Sf. Arsenie Boca) „nu s-a rugat Domnul Hristos" (cf. Părntele Arsenie Boca în vol.: *Biserica de la Drăgănești, „Capela Sixtină" a ortodoxiei românești*, Deva, 2005).

Ieromonahul Arsenie (care avea să treacă pe 28 nov. 1989 la viața veșnică după ce a străbătut toate cele trei căi de intrare în lumea de dincolo, calea isihastă, calea luptei si calea muceniciei) a formulat într-un text exact ceea ce sugerase prin pictarea unui călugăr răstignit de bună voie: suferința este „crucea vieții" ca o „linie a rostului vieții noastre peste care coboară Dumnezeu, de-a curmezișul, *corecturi divine*". Adică suferințe de neînlăturat, suportabile doar prin smerenie si dragoste (pp. 177-178).

Viziunea metafizică la care ajunsese Nae Ionescu în anul universitar 1936-1937 convergea spre aceeași imagine a smereniei (/umilinței care să înfrângă orgoliul omului limitat la condiția lui umană) și a dragostei, a nevoii de a ne dărui total către o realitate care nu este din lumea aceasta. In volumul publicat în 2000 specificasem o particularitate a viziunii naeionesciene. Anume că ea îmbracă o dublă înfățișare, prezentând două soluții metafizice legate de două structuri spirituale din două momente istorice în care se poate găsi o conștiință metafizică. Pentru cele două soluții metafizice ne-am luat libertatea de a împrumuta numele lui Ahile și numele lui Ulise (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Metafizica lui Nae Ionescu în unica și în dubla ei înfățișare*, Slobozia, 2000).

La Nae Ionescu însăși metafizica este o «încercare soteriologică», este drum al celor care nu au reușit să se mântuiască prin sfințenie. Metafizica nu poate fi imaginată în afara subiectului implicat în trăirea metafizică, a ființei umane ancorată în astfel de preocupări. După ce profesorul luase în discuție felul în care soluțiile metafizice apar când sunt privite în ele însele, el se gândește la fundamentarea unei metafizici a ființei care să înglobeze amintitele soluții corespunzătoare celor două structuri diferite ale spiritului uman.

Fundamentarea propusă vizează caracterul de subiect metafizic al ființei, făcând, înainte de toate, cuvenita precizare că ființa este o abstracție, este cel mai general mod al lui „ceva", pentru că de fapt nu sunt decât ființe (la plural). In timp ce existența este obiect pentru ființă, „ființa este obiect pentru Dumnezeu" (Nae Ionescu, *Tratat de metafizică*, București, 1999, p. 244). Ființa, prin excelență subiect, poate deveni așadar și obiect. Înainte de a vedea particularele condiții în care din subiect, «ființa» poate deveni «obiect», se cuvine a ne opri puțin la semnificația pe care Nae Ionescu o atribuia conceptului de «existență». Astfel poate se vor lămuri și veșnicele confuzii între *ființă* și *existență*. În principal însă, pentru a arăta în ce fel, spre deosebire de ființă, existența considerată «în sine», nu poate deveni niciodată «obiect».

Nae Ionescu tratează despre «existență» la cursul de *Teoria cunoștinței* ținut în anul universitar 1925-1926 unde prezintă viziunea sa filosofică asupra cunoașterii, mai precis a drumului cunoașterii în înaintarea ei. În mod surprinzător însă, «problema existenței», care este o problemă metafizică, se găsește inserată și în cuprinsul unui curs de logică, ținut în de Nae Ionescu doi ani mai târziu (1927-1928).

Având în față ediția post-decembristă a acestui curs de logică (în dictatura comunistă fiind complet interzisă editarea operei lui Nae Ionescu), înainte de toate trebuie să observăm cât de nepotrivite sunt titlurile și subtitlurile fiecărei prelegeri adăugate de editorii Dora Mezdrea si Marin Diaconu. Dar și întregului curs, deoarece el nu este o «introducere în logică». De altfel, nici cursul de metafizică din 1936-1937 nu este o «introducere în filosofie», cum scria în revista «România Literară» din 14 martie 2000 fostul stalinist Z. Ornea care, în domeniul filosofiei, pare rămas la nivelul celor învățate în Facultatea (de marxism-leninism?) urmată în anii 1951-1955.

La prelegerea din 3 februarie 1928 editorii au propus titlul «judecata existențială». O propunere cât se poate de școlăresc-neinspirată, rezultând din citirea primei fraze a prelegerii, unde Nae Ionescu spusese că urmează a vorbi despre «judecățile existențiale». Dacă ar fi citit ceva mai atent întregul curs (sau dacă ar fi fost mai în temă cu filozofia!), ar fi observat că Nae Ionescu spune foarte pe scurt tot ce avea de spus despre această clasă de judecăți. Iar asta numai după ce își structurează întreaga prelegere în jurul unei probleme ținând de domeniul metafizic. (Nu-i vorbă că și prelegerea imediat următoare, asupra «judecăților impersonale» are, în viziunea filosofică a lui Nae Ionescu, adânci semnificații ce depășesc cu mult cadrul logic în care este expusă problematica unor asemenea judecăți). Dar nici adevărata temă tratată în prelegerea din 3 febr. 1928 nu era greu de ghicit, fiindcă Nae Ionescu o semnalase ca atare de la bun început, făcând precizarea că «semnificația conceptului de existență» deși ține de ontologie, are un interes pentru logică, «și anume interesul care se leagă de clasificarea judecăților».

Dacă ar fi voit (după modelul oferit de fostul student al lui Nae Ionescu, D. C. Amzăr) să împartă și ei acestă prelegere, îngrijitorii școliți în comunism ar fi putut observa că Nae Ionescu (mai mult de trei pătrimi din curs) tratează despre «a exista» din punct de vedere ontologic. Abia spre sfârșitul prelegerii ajunge la «a exista» din punct de vedere «logic». Faimosul metafizician face cu acest prilej departajarea principiului identității în matematică, în logică și în filosofie, pentru a afirma concluziv că în logică și în filosofie principiul identității este aproape același lucru cu judecata existențială.

Din punct de vedere ontologic, Nae Ionescu observă că «existența» se dovedește a fi ceva imposibil de stabilit. În primul rând pentru că, într-un concept nu este cuprinsă și nota existențială. În al doilea rând, pentru că «existența» nu este o «calitate» a vreunui obiect. Ea nu poate fi considerată nici pe post de „obiect" existent în fața conștiinței mele. Existența este numai un «obiect logic». Adică, din punct de vedere logic, ea poate forma obiectul unei judecăți.

Existența nu este un «obiect», asemenea obiectelor care sunt în spațiu și în timp, pentru că există pe lume nu doar «obiecte» în spațiu și timp, ci și stări sufletești, acte de voință, cărora, pentru a le presupune un suport material, localizat în spațiu și în timp, trebuie neapărat să se apeleze la o teorie adiacentă. Ca să atribuim

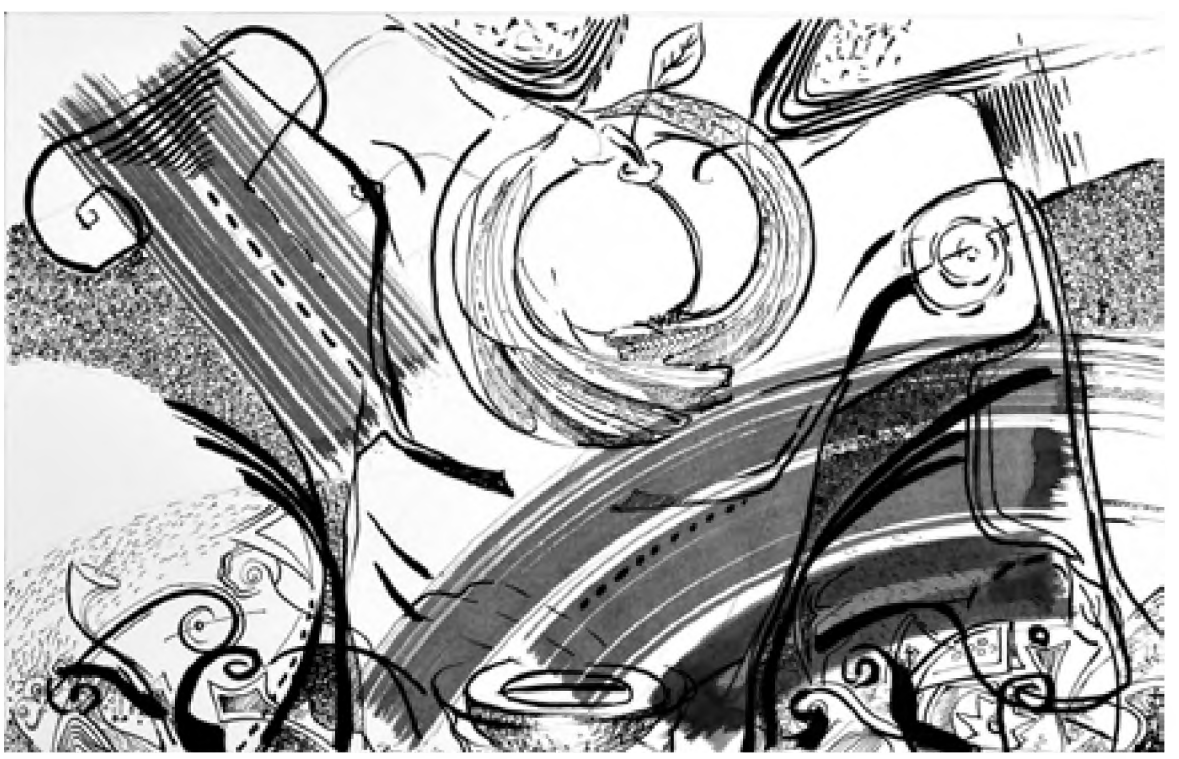

Marius Barb

Wishful Sinful (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

actelor de conștiință o anume poziție spațială, trebuie presupusă, prin mijlocirea unei «teorii», legătura dintre spirit și materie. Pe de altă parte, la actele de voință nu constatăm decât ceva de domeniul «efectelor», și nu de domeniul unei realități, ca un fel de «resort» ce produce respectivele efecte. Or, și halucinațiile, care pot fi asimilate cu ceva de-a dreptul ne-existent, duc uneori la efecte cât se poate de reale. Această observație îl va face pe Nae Ionescu să concluzioneze că din «existența în efecte» nu se poate deduce «existența reală», și că definiția «a exista înseamnă a acționa» nu poate fi valabilă, greșind tocmai atunci când identifică «existența» cu «acțiunea».

La definirea existenței prin acțiune se mai gândise Nae Ionescu și pe când preda cursul de «teoria cunoștinței» în anul univesitar 1925-1926. Atunci începuse prin a ilustra în ce mod a putut fi utilă presupoziția după care «a exista înseamnă a acționa». Prin ea s-a descoperit existența planetei Neptun, pornind de la «existența ei în efecte». Mai precis, de la perturbațiile în mersul celorlalte planete pe care existența (încă necunoscută) a planetei Neptun le producea. Inițiatorul *Școlii trăiriste* observase cu acel prilej că nu toate acțiunile care dau seama de ceva existent în mod real, ajung la cunoștința noastră. Aceasta duce la înlăturarea încercării de a forma un concept al existenței definită prin acțiune, întrucât conceptul existenței « scapă oarecum minții noastre» (Nae Ionescu, *Teoria cunoștinței*, 1925-1926, cus litogr., p. 76).

La cursul său de *Teoria cunoștinței* Nae Ionescu mai remarcase că felul acesta de definire este el însuși defectuos, pentru că existența (cunoscută din efectele ei) devine condiționată de cunoaștere. Ea este mutată din domeniul ei propriu în domeniul cunoașterii, deși, dacă scoatem din ecuație cunoașterea ajungem la tautologie: există ceea ce este existent.

Filozoful propune următoarea soluție pentru a ieși din tautologie: activitatea de a gândi existența face ca existența să devină obiect de gândire. Ea rămâne însă ceea ce este, dacă, pe lângă putința de a deveni gândire, ea «poate să existe și când gândirea nu se exercită». Este o soluție «mixtă», care combină două feluri de a fi, cel logic (implicat de transpunerea în planul cunoașterii) și cel «real». La aceeași soluție ajunge Nae Ionescu și doi ani mai târziu, deși demonstrația sa va urma o cu totul altă cale:

«Idealistul» Berkeley susținea că «nu există nimic real în afară de percepția noastră». Logicienii de azi, -spunea Nae Ionescu la cursul de logică din 1927-1928-, întorc problema pe dos și afirmă că «există ceea ce este perceput». Ei nu mai pleacă de la «realitatea adevărată», ci de la «obiect». Cu umorul său caracteristic, Nae Ionescu răstoarnă premiza logicienilor care se dispensează de «realitatea adevărată». De pildă, «stelele verzi», pe care cineva lovit în cap le vede cât se poate de bine, nu devin obiecte existând «*realiter*» din simplu fapt de a fi fost percepute. După Nae Ionescu ar mai fi o cale, dacă am restrânge definiția și am spune că nu tot ce «este perceput», ci tot ce este «pasibil de a fi perceput» există. Numai că, în acest caz, riscăm să ne confruntăm cu «existențe» ce pot fi percepute în ele însele, fără să fie excluse «existențele» ce pot fi percepute «în efectele lor». Așa ne întoarcem la dificultatea deja semnalată, conform căreia de la «existența în efecte» nu se poate deduce «existența reală». Ultima cale de

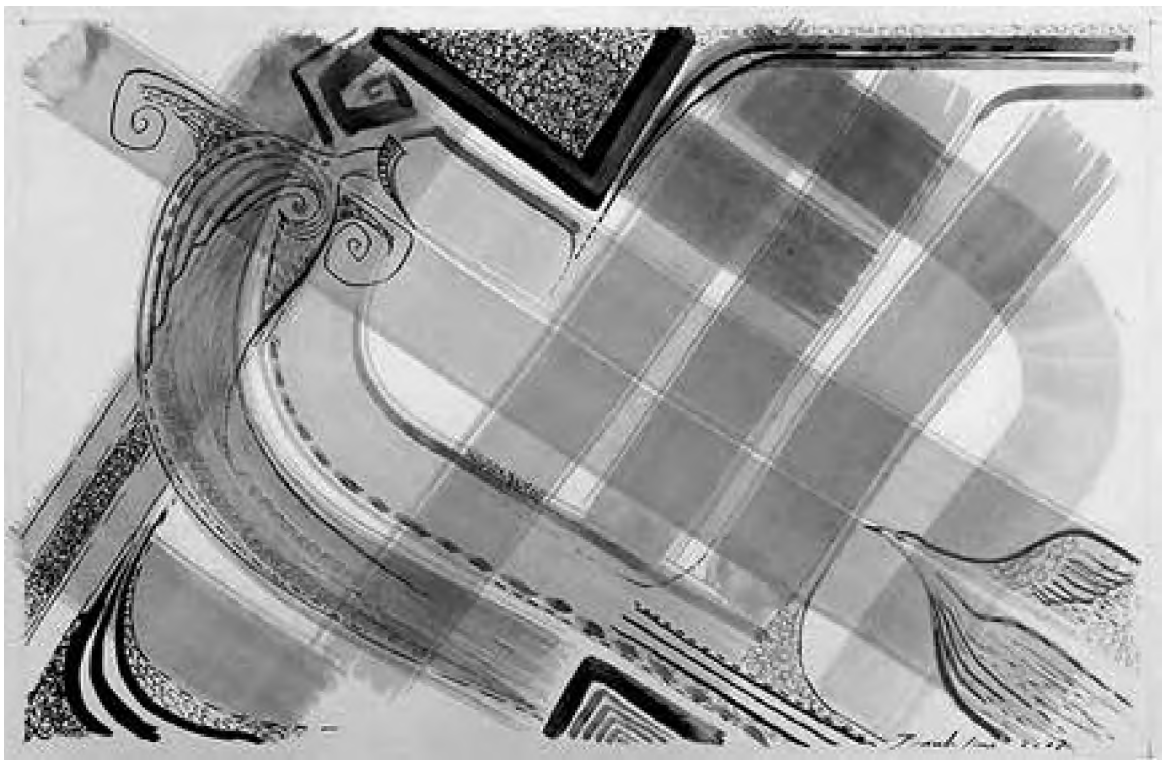

Marius Barb — *Pronoia* (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

ieșire din impas, ocolește pur și simplu problema, pentru că, din punct de vedere ontologic, «existența» este imposibil de stabilit.

Nae Ionescu semnalează și soluția „mixtă", în care se presupune că există mai multe feluri de «a fi», «a fi» din punct de vedere «logic» și «a fi» din punct de vedere «real». Această cale ar implica o soluție general logică și o ierarhizare ontologică înăuntrul soluției logice. Din punct de vedere logic, «a exista» este «a putea fi gândit». Postulăm, în lipsă de altă ieșire, că «existența», încetează de a fi «existență». Ea devine, din punct de vedere logic, un soi de «posibilitate». Astfel, existența va însemna «posibilitate de a deveni obiect logic».

«Existența» va fi ceea ce poate fi gândit, ceea ce este «obiect» în fața «conștiinței logice». Și așa se ajunge de la «existență», la «obiect logic», și de aici la principiul de bază al logicii care spune că «obiectul nu este altceva decât el», iar de la «obiect» la «concept» ca «existență logică», și mai departe la «judecata existențială», care nu se mai verifică prin confruntarea cu realitatea, ci cu principiile logicii. Astlel e conturată -la cursul de logică din 1927-1928 -, problema *existenței*, care, «în sine», nu poate deveni niciodată obiect.

Cei care nu știu să aprecieze adevăratele carate ale gândirii filozofice naeionesciene pot vedea prezentarea problemei existenței la un universitar italian, scriitor la mare modă, citind fragmentul «*Despre ființă*» în rev. «Paradigma» (nr. 10-11-12/1997, p.18). Textul tradus de Ștefania Mincu provine din cartea lui Umberto Eco intitulată *Kant și ornitoringul* (Milano, Bompiani, 1997). Avertizăm însă cititorul să nu se aștepte să înțeagă prea multe din fragmentul publicat de revista constănțeană, deoarece problema „existenței" pare să-i fi rămas complet străină și lui Umberto Eco. Prin cele scrise în textul atât de pretențios intitulat, universitarul italian dă impresia că s-a limitat doar la utilizarea unui dicționar de filosofie, sau a unei istorii a filosofiei. De aici a citat din belșug (și la-ntâmplare) nume precum Pascal, Gorgias, Aristotel, Parmenide, Pierce, Wolf, Heidegger, Leibniz, etc., într-o totală anarhie ideatică, și, mai ales, fără să urmărească altceva decât umplerea la repezeală a câtorva pagini, în care, la loc de cinste se află «gargariseala și sperietura» (după memorabila expresie a lui Alexandru Paleologu) de termeni grecești, latinești, franțuzești, nemțești, englezești.

Întorcându-ne la Nae Ionescu ținem să înfățișăm un aspect definitoriu pentru felul cum considera Nae Ionescu că trebuie să ne situăm în fața existenței. Față de existență, față de ceea ce avem înaintea noastră din realitate, poziția conștiinței noastre trebuie să fie pasivă. Pentru că noi, spunea Nae Ionescu, în actul de a judeca nu facem altceva decât să răsfrângem în conștiință un fapt existent și apoi să-l exprimăm. Totul este să ne ferim de confuzia -destul de frecventă-, dintre judecata însăși, «care este și rămâne pentru noi un fapt» și exprimarea judecății (vezi Nae Ionescu, Logica. 1927-1928, în volumul îngrijit de Dora Mezdrea și Marin Diaconu și impropriu intitulat «Introducere în logică», Ed. Eminescu, 1997, p. 110).

Există o tendință (decelabilă în curentele de gândire din apusul Europei) de a transforma orice judecată într-o judecată predicativă. Această transformare, remarcă Nae Ionescu, „nu-și găsește fundarea în necesitatea metafizicii" (vezi Nae Ionescu, Metafizica. I. 1928-1929, Ed. Humanitas, 1991, p. 80). Pentru că noi putem să ne situăm nu numai în afara lumii, ci chiar «înăuntrul ei».

Ca să arătăm cum rațiunea este apropiată existenței, putem lăsa existența așa cum este, încercând doar să o «descriem». Este chiar ceea ce se întâmplă cu ajutorul judecăților impersonale. După Nae Ionescu, asemenea judecăți își au importanța lor tocmai pentru că ele «constată existența faptelor». Planul realității nu poate fi mai bine conturat în diferențierea lui de planul logic decât prin simple răsfrângeri de fapte în conștiința reflexivă, cu niște judecăți de genul: Plouă! Ninge!

Logicienii care au încercat transpunerea unor asemenea judecăți de constatare în judecăți formate dintr-un subiect și un predicat, n-au fost români, observă Nae Ionescu. Și nu pentru că în alte limbi europene astfel de constatări se exprimă cu aportul unui pronume impersonal, ci

➲

pentru că unor astfel de logicieni le-a lipsit poziția metafizică în fața existenței caracteristică românilor. Lor le-a lipsit, spune Nae Ionescu, supunerea la real, eleatismul gândirii din spiritualitatea răsăritului Europei.

Argumentul existenței în alte limbi a unui pronume impersonal cade de îndată ce gândim mai îndeaproape la semnificația acestui pronume, la ce poate fi în spatele lui. Este o persoană? Este o conjunctură de împrejurări ce are drept urmare fenomenul ploii sau al tunetului? La un examen mai atent, eșecul transformării judecăților impersonale în judecăți predicative apare de la sine. Pentru simplul motiv că se schimbă sensul judecății. Nae Ionescu nu pierde ocazia de a destinde audioriul cu următoarea remarcă: una este să spui «Trăznește!», și alta este să spui «Te trăznește Dumnezeu!» (v. Nae Ionescu. LOGICA. 1927-1928, Ed. Eminescu, 1997, p. 109).

Dacă stringența unei necesități metafizice nu există, atunci ce face ca totuși să existe tendința transformării judecăților impersonale în judecăți cu un anume subiect?

Nae Ionescu vede aici un tip particular de gândire, asociat cu o anume structură sufletească. Este tipul de gândire căruia nu-i este străină situarea în afara existenței. Prin felul în care conduce analiza judecăților impersonale Nae Ionescu își manifestă, o dată în plus, poziția metafizică de «supunere la real». Pentru filosof, realitatea devine astfel un termen corelativ existenței: „existența se referă la ființarea în planul real", cum am spune noi azi, în coordonate spațio-temporale. La cursul din 1936-1937 subliniase însă că „mai sunt si alte planuri de ființare...Când transcendem existența, găsim ființa...Ființa se prezintă ca un alt tărâm" (p. 251). O altă lume care are si o întemeiere metafizică, nu numai una teologică. În ea se trece prin depășirea timpului, nu prin suspendarea acestuia. Nae Ionescu se distanțează de viziunea kantiană în care timpul (împreună cu spațiul) era formă de intuiție „estetică", în sens de „senzorială". Pentru filozoful trăirist „timpul este semn al vieții". Ceea ce se lămurește din greșala protestanților care au avut pretenția să desființeze tradiția spre a se întoarce la Sfânta Scriptură. „Numai că aceasta nu se mai poate. Sămânța pusă în pământ, chiar dacă încolțește greșit, nu mai poate fi adusă la originea ei" (Nae Ionescu, *Tratat de metafizică*, București, 1999, p.246).

REPERE BIBLIOGRAFICE

Isabela Vasiliu-Scraba, *Concepte cheie în metafizica lui Nae Ionescu*, pe hârtie în rev. „Acolada", Satu Mare, anul XII, nr. 7-8 (128-129), iulie-august 2018, p.16 și p.18; https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionescu/concepte-cheie-la-nae-ionescu/ ; a se vedea si înregistrarea video: https://www.youtube.com/watch?v=mSeT2GW_5so .

Isabela Vasiliu-Scraba, *Metafizica ființei la Nae Ionescu*, pe hârtie în rev. „Acolada", Satu Mare, anul XII, nr.9 (130), sept. 2018, p.16 și p.18; https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionescu/nae-metafizica2/.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Experiențe ale gândirii naeioneșciene*, pe hârtie în rev. „Acolada", Satu Mare, anul XII, nr. 10 (131), oct. 2018, partea întâi, p.16 și în nr. 11 (132) noiembrie 2018, partea doua, p.16; https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionescu/nae-metafizica2/ .

Isabela Vasiliu-Scraba, *Faust în interpretarea lui Nae Ionescu*, în rev. „Jurnalul literar", București, Serie nouă, an XVI, nr. 20-24, nov.-dec., 2005, p.6-7. https://www.youtube.com/watch?v=we8dUIgk2c-k&t=184s .

Isabela Vasiliu-Scraba, *Nae Ionescu despre superbia animi*, în rev. „Acolada", Satu Mare, anul X, nr. 6 (103), p. 10; https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionescu/isabelavs-creatiune/.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Primatul spiritualului în naeionesciana 'iubire ca instrument de cunoaștere'*, în rev. „Arges", Pitești, Anul VIII (XLIII) nr.5 (311) mai 2008, p.22.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Mircea Eliade si brațul lung al inchiziției comuniste*; https://isabelavs2.wordpress.com/mircea-eliade/isabelavs-eliadewikipedii5/; o primă variantă cu titlul „Mircea Eliade în cyberspatiu", în rev. „Arges", Pitești, Anul VII (XLII) nr.6 (300) iunie 2007.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Nae Ionescu și Mircea Eliade*. Partea I-a în revista «Convorbiri literare», Iași, Anul CXXXV, Serie nouă, nr. 2(62), februarie 2001 p.39. Partea a II-a, în «Convorbiri literare», nr. 3,(63), martie 2001 p.31.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Nae Ionescu și Mircea Vulcănescu*, în rev.»Viața Românească», București, Anul XCV, nr. 7-8 iulie-august 2000, p. 176-181.

Isabela Vasiliu-Scraba, *„Tăcerea descriptivă" a filozofului Nae Ionescu*, pe hârtie în rev. „Tribuna", Cluj-Napoca, nr. 273/ 2014, Serie nouă, anul XIII, 16-31 ian. 2014, pp. 15-17 ; https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionescu/isabelavs-vulcannae10-mantuirea/ .

Isabela Vasiliu-Scraba, *Editarea cursurilor lui Nae Ionescu*, în rev. «Asachi», Piatra Neamț, Anul IX, nr. 134, aprilie 2000, p. 9-11.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Cu Mircea Eliade în Europa*, în rev. «Viața Românească», București, Anul XCII, nr. 5-6 / 1997, p. 157-158.

Isabela Vasiliu-Scraba, *„In strictă perspectivă istorică" (despre Mircea Eliade)*, în rev. „Origini/ Romanian Roots", USA, vol.VIII, No. 11-12/89-90, Nov.-Dec. 2004, p.62.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Martirii închisorilor în viziunea lui Mircea Eliade si a Părintelui Arsenie Boca*, pe hârtie în rev. „Tribuna" (Cluj-Napoca), nr. 255/2013, pp.9-10 ; https://isabelavs2.wordpress.com/parintele-arsenie-boca/noaptea-de-sanziene/, sau, o variantă mai scurtă, în rev. „Nord literar", Baia Mare, nr. 2 (93), februarie 2011; http://www.nord-literar.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=998&Itemid=46

Isabela Vasiliu-Scraba, *Nae Ionescu si Părintele Arsenie Boca* ; în rev. „Acolada", Satu Mare, anul VI, nr. 12 (63), p. 7; https://isabelavs2.wordpress.com/parintele-arsenie-boca/isabeavs-boca-nae9/

Isabela Vasiliu-Scraba, *Elemente pentru o topologie a prezentului*, în rev. „Origini/Romanian Roots", USA, vol.VII, No. 1-2/67-68, Jan.-Febr. 2003, p.2.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Un fals filoscf al religiilor -Andrei Pleșu- despre unul autentic: Mircea Eliade*, pe hârtie în rev. „Tribuna", Cluj-Napoca, anul XIII, 1-15ian., nr. 272/2014, pp.15-16; https://isabelavs2.wordpress.com/mircea-eliade/isabelavs-plesueliade10/; sau https://www.academia.edu/34576990/Isabela_Vasiliu-Scraba_Cum_l-a_minimalizat_Ple%C8%99u_un_fals_filosof_al_religiilor_pe_Mircea_Eliade .

Isabela Vasiliu-Scraba, *Nae Ionescu și gândirea occidentală contemporană*, în rev.»Viața Românească», București, Anul XCV, nr. 3-4, martie-aprilie 2000, p. 103-108 ; https://isabelavs2.files.wordpress.com/2017/04/187354528-isabelavscrabanaeoccident.pdf .

Isabela Vasiliu-Scraba, *Moartea spirituală în receptarea din țară și visul premonitoriu al lui Eliade*, pe hârtie în rev. „Argeș", Pitești, Anul VIII (XLIII), Nr.12 (318), dec. 2008, p. 36; https://fr.scribd.com/doc/234897986/IsabelaVasiliuScrabaReceptareEliade; si în „Revista Română", Iași, nr. 55/ 2009, pp 16- 17; http://astra.iasi.roedu.net/pdf/nr55p16-17.pdf.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Mircea Eliade într-o colaborare cu bucluc*, în rev. „Poesis", Satu Mare, ian.-martie 2010, pp. 74-78; sau https://fr.scribd.com/doc/188003307/IsabelaVScrabaEliadeCuliBeletristica; si în rev. „Jurnalul literar", București, ian.- martie 2010, sau, https://www.academia.edu/33591434/Isabela_Vasiliu-Scraba_Mic%C8%99orarea_lui_Eliade_si_gonflarea_lui_Culianu_odat%C4%83_cu_traducerea_volumului_Mircea_Eliade_Dictionnaire_des_Religions_Paris_1990.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Micșorarea lui Eliade si gonflarea lui Culianu prin felurite tertipuri*, pe hârtie în rev. „Tribuna" (Cluj-Napoca), nr. 266/2013, pp. 7-8 si nr. 267/ 2013, pp. 5-6, octombrie; http://www.alternativaonline.ca/IVS1312.html ; sau, https://www.academia.edu/33591434/Isabela_Vasiliu-Scraba_Mic%C8%99orarea_lui_Eliade_si_gonflarea_lui_Culianu_odat%C4%83_cu_traducerea_volumului_Mircea_Eliade_Dictionnaire_des_Religions_Paris_1990 .

Isabela Vasiliu-Scraba, *Noica despre arherul istoric întrupat de Mircea Eliade*, pe hârtie în rev. „Tribuna", Cluj-Napoca, nr. 253/2013, pp. 4-6; sau http://www.isabelavs.go.ro/Articole/IsabelaVS-8Noica-Tabor.htm .

Isabela Vasiliu-Scraba, *Noica printre oamenii mici și mari ai culturii noastre la 25 de ani de la moarte*; http://www.totpal.ro/isabela-vasiliu-scraba-noica-printre-oamenii-mici-si-mari-ai-culturii-noastre-la-25-de-ani-de-la-moarte/; eseu având 1878 accesări, iar rev.„Asymetria" (Paris); http://www.asymetria.org/modules.php?name=News&file=article&sid=1178 având 1540 accesări.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Pelerinaj la Păltinișul lui Noica*; https://isabelavs2.wordpress.com/constantin-noica/pelerinaj-noica/ .

Isabela Vasiliu-Scraba, *Eliade și detractorii lui, sau Răfuiala oamenilor de rând cu omul superior*, pe hârtie în rev. „Acoalda", Satu Mare, nr.4, aprilie 2014, p.15; sau on-line în rev. „Clipa", SUA, Anul XXIV, mai 2014; http://www.clipa.com/a7934-Isabela-Vasiliu-Scraba-Eliade-si-detractorii-lui-sau-Rafuiala-oamenilor-de-r226-nd-cu-omul-superior.aspx; sau, https://www.academia.edu/34577082/Isabela_Vasiliu-Scraba_Eliade_%C8%99i_detractorii_lui_sau_R%C4%83fuiala_oamenilor_de_r%C3%A2nd_cu_omul_superior; variantă mai elaborată din site-ul personal, https://isabelavs2.wordpress.com/mircea-eliade/isabelavs-eliadedetractori4/.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Lichidarea lui Eliade prin tertipuri*, în rev. „Oglinda literară", Focșani, Anul VIII, nr.88, aprilie 2009, p.4362.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Ceva despre Școala tăiristă inaugurată de Nae Ionescu*, pe hîrtie în rev. „Tribuna" (Cluj-Napoca), nr. 258/2013, 1-15 iunie 2013, pp.4-5; http://arhiva-romanilor.blogspot.ro/2013/07/isabela-vasiliu-scraba-ceva-despre.html; sau, https://isabelavs2.wordpress.com/articole/isabelavs-memorialistica2tribuna258/.

Isabela Vasiliu-Scraba, *Nae Ionescu și Vasile Băncilă*: în revista «Convorbiri literare», Iași, Anul CXXXIV, Serie nouă, nr. 7, iulie 2000, p.43; în engl.: https://www.academia.edu/27127487/Isabela_Vasiliu-Scraba_THERE_IS_NO_PERFECTION_IN_THIS_TRANSITORY_WORLD; sau în românește, https://www.scribd.com/doc/190102734/

■

Privirea și transparența

(un comentariu)

Mircea Moț

Marius Barb *Sophia* (2018), desen, 100 x 70 cm

Scrisă în anul 1879, poezia *Stau în cerdacul* tău este emblematică pentru relația omului cu întregul și pentru ipostazele femeii și ale iubirii, în contextul incontestabilei profunzimi a poeziei eminesciene.

Iată textul poeziei: „Stau în cerdacul tău... Noaptea-i senină./ Deasupra-mi crengi de arbori se întind,/ Crengi mari în flori de umbră mă cuprind/ Și vântul mișcă arborii-n grădină.// Dar prin fereastra ta eu stau privind/ Cum tu te uiți cu ochii în lumină./ Ai obosit, cu mâna ta cea fină/ În val de aur părul despletind.// L-ai aruncat pe umeri de ninsoare,/ Desfaci visând pieptarul de la sân,/ Încet te-ardici și sufli-n lumânare...// Deasupră-mi stele tremură prin ramuri/ În întuneric ochii mei rămân,/ Ș-alături luna bate trist în geamuri".

În centrul poeziei se plasează un ins contemplativ, care se sustrage, printr-o sugestivă nemișcare, agitației ce caracterizează realitatea din jur, grădina în primul rând, ca ecou palid al grădinii paradisiace. Grădina poartă aici semnele (de)căderii din condiția armoniei sale edenice, fiind tulburată de vântul ca sugestie a realității fenomenale. Mai mult, grădina prezentă în poem este lipsită de pomii grădinii raiului, înlocuiți prin neutrii arbori, surprinși într-o permanentă mișcare și neliniște: „Și vântul mișcă arborii-n grădină".

Un verb semnificativ, „stau", accentuează ipostaza unui privitor care, contemplând, face abstracție de realitatea din jur și, în egală măsură, de sine însuși, important fiind doar obiectul privirii sale. Referindu-se la verbul *a se uita*, Alexandru Dragomir considera că acela care *se uită,* se uită de fapt pe sine, contând pentru el doar ceea ce intră în raza ochiului său. Uitându-se la ceva, contemplatorul își uită așadar propria prezență, revenind la realitate doar atunci când obiectul contemplat se sustrage atenției sale.

Ființa eminesciană se plasează într-un spațiu de trecere, cerdacul, ce delimitează spațiul interior de lumea de afară. Semnificațiile cerdacului nu sunt departe de acelea ale pragului, care, după un cunoscut dicționar de simboluri, „are rolul de spațiu de trecere între exterior(-profanul) și interior(-sacrul)". Ivan Evseev amintește că la Dostoievski, pragul cu cronotopii lui apropiați, scara, anticamera și coridorul, este „locul unde se desfășoară scenele crizelor, căderilor, renașterilor, clarviziunilor care determină întreaga viață a omului". Lumea din exterior este structurată între un „jos", din imediata apropiere, a grădinii tulburate de vânt, și „sus", deasupra, greu accesibil, limita dintre aproape și departele înaltului constituind-o ramurile. Să ne amintim că într-o poezie cum este *Peste vârfuri* aceeași limită dintre terestru și celest este concretizată prin vârfurile arborilor, dincolo de care trece luna, marcându-și solemn spațiul: „Peste vârfuri trece lună/ Codru-și bate frunza lin". Pe de altă parte, crengile devin echivalentul apropiat al boltii cerești, o posibilă imagine a cosmicului; ele sunt redimensionate, „se întind", impunând dreptul la alt unghi de percepție (într-o cunoscută poezie eminesciană, codrul este el însuși un univers, are bolți: „Astfel zise lin pădurea,/ Bolți deasupră-mi clătinând"). Nu este deloc întâmplător faptul că în versul următor termenul „crengi" este reluat, întărind aceeași idee de redimensionare. În felul acesta, ființa eminesciană are convimgerea că lumea în care trăiește reproduce de fapt intregul, la care ea aspiră mai mult sau mai puțin mărturisit. Din acest punct se deschide o generoasă perspectivă spre înțelegerea exactă a condiției unui om surprins într-o sugestivă „ezitare", între planul terestru și cel de deasupra sa, al cerului înstelat. Un detaliu contează sporind semnificațiile de profunzime ale textului poetic: „Crengi mari în flori de umbră mă cuprind". Metafora „flori de umbră" transcrie cât se poate de convingător tocmai amintita ezitare, de data aceasta între un spațiu opac, al umbrei, cu toate sugestiile ei, limitat (să amintesc doar că fata de împărat din *Luceafărul* trăiește în „umbra" cunoscută a „falnicelor bolți", ale unui castel ce dă replică celeilalte bolți, dar nu se poate dezice de umbra ce-i rămâne definitorie) și întreg, necuprins. Metafora sugerează aspirația și deschiderea spre celălalt spațiu, pur, celest. În dicționarul de simboluri se menționează faptul că floarea „este un simbol al principiului pasiv. Caliciul florii este, ca și cupa, receptacolul Activității cerești, iar pentru simbolurile acesteia trebuie amintite ploaia și roua". Aceeași idee este subliniată și de cercetătoarea Lucia Berdean care, în *Fețele destinului. Incursiuni în etnologia românească a riturilor de trecere,* (Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza", 1999, p. 22) vorbește de floare ca „un receptacol al forțelor uraniene ce vin spre ea sub forma razelor solare, a ploii sau a picăturilor de ploaie". Amintesc în treacăt doar că în *Luceafărul,* Cătălin și Cătălina sunt numiți „copii", sunt mântuiți cu alte cuvinte, și primesc„mesajul" de sus tocmai sub forma florii și a ploii: „Se scutur florile de tei/ Și cad o dulce ploaie/ Pe creștetele-a doi copii/ Cu plete lungi bălaie". Această sugestie a deschiderii spre înalt și a promisiunii celestului se află în contrast cu spațiul din imediata apropiere, grădina ca spațiu arificial, închis, artificial, copie palidă a modelului din începuturi.

Privirea, de afară, de la semnificativă distanță, vizează femeia, și tocmai această distanță contribuie la idealizarea ei. Privirea este mediată de fereastră care poate fi considerată într-adevăr „agentul de armonizare echilibrată a spațiului închis cu lumea externă. Ea izolează interiorul și totodată îl și leagă de ambianța de afară" (Edgar Papu). Fereastra „filtrează" obiectul privirii, reținându-i orice urmă de senzualitate, până când prezența feminină din interior contează, în puritatea ei, ca formă a unui tablou delimitat de fereastra care-i simulează conținutul și rama. Privită, contemplată, femeia din spațiul interior are tendința de revoltă, de eliberare de limite: privirea sa este îndreptată spre lumină, fie aceasta chiar a lumânării: „Dar prin fereastra ta eu stau privind/ Cum tu te uiți cu ochii în lumină". Portretul femeii are culoarea si delicatețea romantică, începând cu mâna „fină", continuând cu părul despletit în „val de aur", până la oboseala sinonimă unei prezențe discrete a femeii în realitatea din jur:„Ai obosit, cu mâna ta cea fină/ În val de aur părul despletind". Chiar despletirea devine gestul „desfacerii" semnificative a convenției pe care i-a impus-o diurnul și revenirea la un firesc ce este al naturii. Aurul părului se amestecă firesc cu ninsoarea umerilor, totul trimițând spre elementar. Cu ochii în lumină, aceeași femeie anulează sursa luminii artificiale, care nu este lumina esențială a lumii: „L-ai aruncat pe umeri de ninsoare,/ Desfaci visând pieptarul de la sân,/ Încet te-ardici și sufli-n lumânare...".

Condiția celui care contemplă este cu totul alta. Spre deosebire de femeia care se eliberează de realitatea materială din jur prin somn (și prin vis), cel care privește, rămas fără obiectul asigurat de privirea spre interior, își concentrează atenția asupra spațiului de sus. „Bolta" iluzorie a crengilor este transparentă, permițând privirii să îmbrățișeze celestul: „Deasupră-mi stele tremură prin ramuri". Aceste ramuri, până la un punct, au rolul ferestrei, ele temperează strălucirea stelară, omul având acces doar la reflexul acesteia. Este prezent de altfel același „prin" ca și în situația ferestrei („*prin* fereastra ta eu stau privind"): „Deasupră-mi stele tremură *prin* ramuri". Din această perspectivă cel puțin trebuie să-i dăm dreptate lui Petru Creția: „Străbate din sonet mai ales sentimentul unei intense singurătăți, al unui exil în care apropierea în spațiu nu face decât să facă și mai amară îndepărtarea în iubire, viața trăită ca surghiun din sfera luminii, ca o amară tristețe care, la limită, tinde să se înstrăineze de propriul ei obiect, într-o tristețe mai cuprinzătoare". Dacă lumina și iubirea dispar și dacă lumina stelară este drămuită, este mediată de crengi, omul eminescian se confruntă cu noaptea și cu întunericul ca semne ale condiției limitate. Ochiului i se refuză perspectiva: „În întuneric ochii mei rămân".

Finalul poeziei reia motivul luminii și al ferestrei. De data aceasta nu mai e vorba de lumina din interior, care pune în evidență frumusețea femeii. Fereastra este luminată, fereastra doar, de razele lunii: spre deosebire de ochi, capabil să perceapă umanul și frumusețea ideală a femeii, acest uman și această frumusețe nu mai contează din unghiul cosmicului, al celestului. Tristețea este în această situație pe deplin motivată, câtă vreme trimite spre condiția umană raportată la condiția eternă a întregului. Revine dureros circumstanța, acel „alături", ce se impune aproape violent, contând mai mult decât lumina selenară: „În întuneric ochii mei rămân,/ Ș-alături luna bate trist în geamuri".

■

Bătrânii de altădată

Cristina Struțeanu

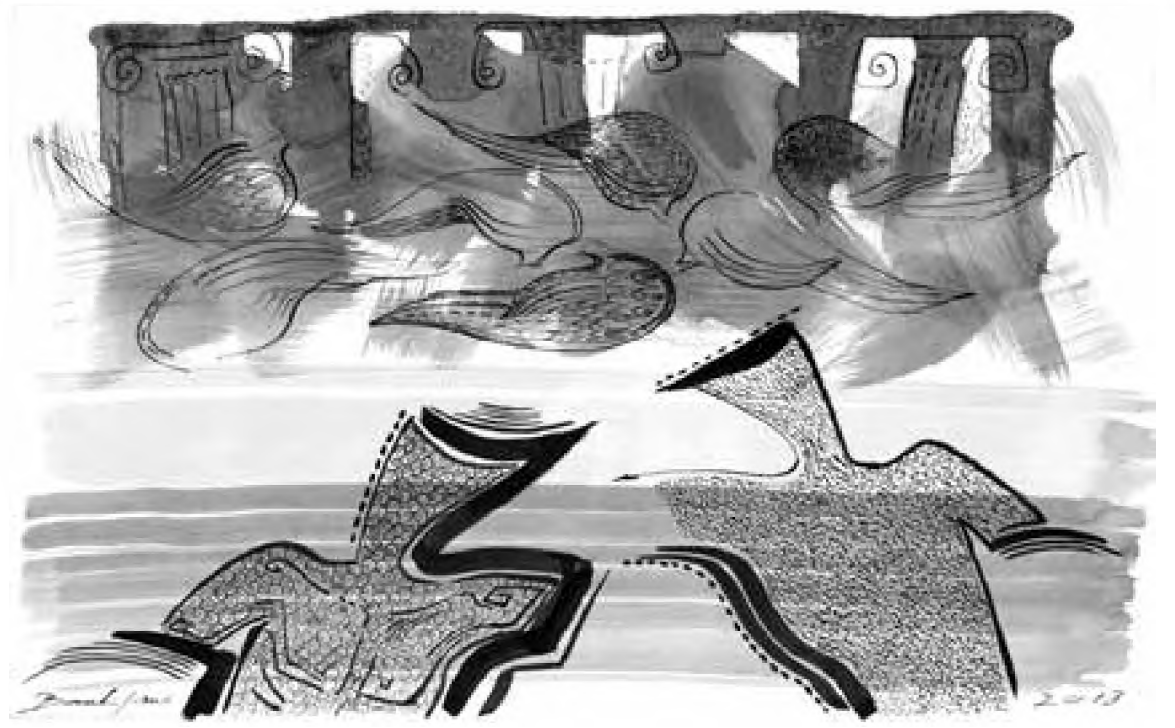

Marius Barb

Adam & Eva (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

Oameni obișnuiți, firești, simpli, trebăluitori cu rost și mai ales știutori ai rosturilor. Adesea, isteți cât cuprinde, cu bună cuviința gestului, a vorbei. Cei care te salută cu „Hristos o înviat!" până la Înălțare și cu „Hristos s-o înălțat!" până la Rusalii. Îi mai găsim? Unde-s? S-au trecut, se trec, s-au dus. Se duce și satul, bătrân și el, după ei, odată cu ei. Ăsta-i mersul, da. Dar acum abia înțelegem că noi am fost cei care am trecut. De fapt, noi. Nu ei. Am trecut pe lângă. Am trecut deseori fără să-i vedem. Băgam de seamă doar cât de bune le erau cașul, urda sau jintița, cât de frumos țesute ștergarele și scoarțele. Și, dacă totuși i-am văzut, ne-am trezit, fără să știm, bogați. Oare realizam că suntem îmbogățiți? Cu chipuri anume, cu belșug de viață. Și uite așa, tot fără să știm, continuă să trăiască în noi cei ce s-au dus și ne-a fost dat să ne oprim din drum la ei. Cât de puțin.

Se face că am cunoscut o Glafira din Năruja, nu Nereju, cel – habar n-am de ce – mai cunoscut, ci Năruja, tot în Vrancea. Glafiră, despre care îmi spunea fiica ei: „Dați-i pace, doamnă, c-am chemat popa s-o grijească, zic că până-n noapte s-o duce, că nu mai are suflu-n dânsa." Ei bine, femeia la pat s-a în-firi-pat, s-a înviorat cu mare bucurie și a cântat. Nu cu voce stinsă, ci tare, cam răgușit, ce e drept, dar cu foc. A cântat „Balada Fetei Uriașe" și, apoi, a lui „Gruia din Novac", pe care numai ea le mai știa pe de-a-ntregul, din tot satul. De aceea mă și trimeseseră oamenii la ea. Că rămăsese singura... La sfârșit, a zis îmbujorată: „Nimănui nu-i mai pasă de frumușața asta de cânt, că-i cu fior și cu durere, văzurăți"... Fiica ei stătea trăznită de uimire pe marginea patului. Iar bătrâna și-a mai adunat puteri de atunci și a mai trăit îndestul. Faptul că venise cineva tocmai din capitală să-i asculte cântările a hrănit-o, i-a dat viață. Se stinsese și s-a reaprins.

Și moș Panait din Geogel, Apuseni, care voia să-i pun vorbă bună pe lângă popa cel nou și tânăr, pentru când i-o veni sorocul! „Să hie mai încolo"..., dar să dea voie feciorilor lui să verse apă din ulcior, când și când, pe roata carului în drum spre temeteu, să-i fie lin drumul spre Dincolo. „Că nu-i păcat și nu-i păgânește, e din bătrâni, de când ne știm vieții pre lume. Așa om făcut bunilor și părinților. Da', popa-i școlit, nu-i de aice, și se pune proptă"...

Iar într-un loc turistic, pe șoseaua Rucăr–Bran, s-a dus la preot o tânără ce lucra în Brașov, și-și îngropase tatăl în sat. „Diseară, de-oți vedea foc în cimitir, să nu vă speriați, că sunteți abia venit. Noi suntem cu focul, să cunoașteți. Așa-i obiceiul, veghem întâia noapte pe mormânt cu lumină mare. Că umblă Cățelul Pământului și pe tata nu l-o știi, l-o lătra și l-o speria." Eu însă-l știam pe taică-său. Om de ispravă. Ce-a făcut preotul n-am mai aflat.

TUȘA ISAIDA

Dar, dintre toți cei pe care n-aș vrea deloc să-i uit, m-aș opri mai cu seamă la Vasilca. Vasilca Isaida din Vlașca. Vasilca lu' Iedu, chit că pe „românu meu îl chema Ion, da' așa-i poroclu: Iedu".

Scârț, scââârț, poarta. Cam într-o dungă, poarta. Iar casa, casă de câmpie, două odăi și-o tindă, prispă lată, cu lut bătucit, răcoros, iar vara, se dormea pe ea, afară. Până acum o vreme, locul duduia de tutun. Și casele erau pline cu șiruri – șiraguri de foi puse la uscat. Ca fustele de paparude. S-a dus tutunul și pereții caselor au rămas în soare, despuiați. „Și io făr' d-un deșt", zice și-mi ridică spre ochi mâna muncită, muncită. Vasilca, bătrâna mărunțică ieșită să mă întâmpine. Tăiase cu sârg, c-un ditamai cuțitoi, felioare, felioare, păpușoaiele de tutun, și doar era mititică. Un copil. Așa își tăiase degetul. Trudise de la începutul vieții ei de om, de școală nu fusese vreme, nici parale, dar minte ascuțită ca a ei n-am găsit la mulți.

Avusese parte de un pic de bucurie, atunci când mergea la joc, la hore. Opt kilometri pe jos dus și opt răsturnați, la întors, cu încălțările în mână până acolo. Cred că era la Ghimpați, dacă îmi amintesc bine spusele ei... Cum dădea soarele să asfințească, lua bătaie de la taica, om aspru, așa că la întoarcere zbura pe drum, nici ea nu știa cum. Râdea povestind. Mai de mult, o fiică de-a Vasilcăi (în București de-acum) se plângea că fata ei, nepoata adică, tot stă la telefon cu un băiat, în loc sa învețe pentru facultate. „Lasă fata, las's-o cate băieții, asta-i vremea, toate au timpul lor, maică. Dacă îi e să învețe, o face-o și p-ormă, ai să vezi. Văz și io d-aci, auz, cum avocate, judecătorițe au case, mașini, bănet, da' bărbat n-au. S-or fi fudulit, or fi devenit pricinoase, n-oi ști, da'și băieții le ocolesc. Toate la timpul lor, maică, și cu măsură..."

Vasilca era singură, singurică, casa i se cam aplecase, țiglele stăteau cârpite ici, colo cu te miri ce. Doar dudul uriaș, bărbos, de la poartă, era vesel și caraghios. Cu ramuri subțiri, țepușe țâșnite din trunchiul răsucit, butucănos. Crengile le tăia în fiecare primăvară pentru araci, la vie. Venea anume un ginere, doar nu s-o cocoța ea la 90 de ani. „Nici o pagubă", sărea bătrâna mititică, în negru toată. (Ba i-a murit omu', ba un fiu, ba un ginere, jale mare, mare.) „Nici o pagubă că ți-i sete" și se punea pe învârtit iute roata puțului. Pe urma o văd cu o săpăligă în grădinuță. De fapt, o ghicesc, n-o văd, că-i pierită printre nalbe și dalii. Tufele unduiau și știam că-i acolo. „Acu', c-ai venit, m-oi plânge de ciori. Cum prinz om nou, cum trebă să-mi vărs focu'". Așa-i, s-auzeau teribil. Larmă în toată regula. Locul Vasilcăi cobora spre un soi de iaz, dincolo fusese un pâlc de pădurice. „L-au tăiatără. Iar ciorile numa'c-au dat buzna la mine-ntr-o răchită și-au puiat acolo. Ar tăia și ea răchita, dar dacă, atunci, apar mai lângă casă? Pârdalnicele!"

Ne trăsesem la umbră, pe băncuța cu mușchi pe tălpice. de sub dud și, sporovăind, m-am trezit în plin mit. Fabulos. Nu auzisem și nu citisem nicăieri povestea ei despre... Geneză. „Ea-i dă vină, dă cum curge lumea, numai ea". Cine?! „Baba Iova, ea, ea l-a îndemnat pe Dumnezeu s-o facă și pe Eva. Lui i-ar fi ajuns, preajuns, Adam. După chipu' Lui. Și-apoi, tot baba i-o pus de-au făcut copchii. Adam și Eva, ăia. Dumnezeu s-o fi mâniat poate, ce știu eu, și i-a mai stâmpărat cu moartea. Da, ăsta-i rostu' acu' pă noi, să scoți oameni din copchii. Să nu rămână ne-isprăviți. Că greu mai e, maică, greu, da' n-ai încotro, s-o pornit treaba. S-o porniiit..."

Baba Iova o fi fost Marea Mumă? Nevasta aprigă, rea de gură a alesului Domnului, Iov? Oricum, numele de familie de aici din sat sunt mai mult femeiești - Isaida, Nastasia, Apalahia... Satul, pierdut în câmpie, între încolăciri de mici coame, e șerpuit de apele Milcovățului și Glavaciocului, nume de alint, ca-n cântecele de leagăn. Muierile le-or fi dat numele? Letca Nouă, sat îmbătrânit, țintuit în loc, împânzit de babe. Strașnice, dar le cam ia vântul. Când s-a încheiat colectivizarea, în Roșiorii de Vede și-n Letca au izbucnit flăcări. Femeile au pus foc, se știe. Mă uit la chipul Vasilcăi, hâtru, dar și colțos, te taie cu privirea. Dar și cu pofta de viață. Clejani, cel cu lăutari vestiți, e colea, după colț, de aici o fi fost și jocul care le scăpăra în picioare cândva. Acum, sâmbăta, ulița e plină doar de babe cu coșuri. Merg cu pomană. Vorba „a purta sâmbetele cuiva" acest rost îl are. Bineînțeles că dintr-astea vorbim. Intrasem între timp, potopite de căldură, în bucătărioara de vară, cu oale, ulcele și chite de busuioc, pelin, rozmarin, leuștean, șovârf, măcriș, sânziene și câte alte ierburi mirositoare. Toate atârnate de grinzi, așa că mă atingeau ușor, pe creștet. De mi-a rămas o vreme mirosul

în păr. O frumusețe. Pe ea n-o atingeau. Doar era mititică, am spus. Și discuția despre moarte curgea înainte. „Punem cârpă albă la brad, la steag și la cruce. Din Gorj până la Dunăre așa se face. Stă și la streașină. Nu neagră, albă. Că sufletu' zboară și se mai hodină pe ea, pânzătura flutură și-l atrage. O lași 40 de zile acolo, alteori ș-un an."...

I-am spus că am de lucru în Letca Veche și mă voi întoarce mai târziu. M-a pupat și a trebuit să mă aplec mult. Cât drag m-a prins de ea. „Să vii la mine la înmormântare. Să știi că te aștept și mă supăr de n-oi veni!" Aprig legământ. Îmi mai spusese - „sufletu' își face cuib într-o oală atunci când iese. Și, când ajungi la mormânt, spargi oala ca să-și ia zboru'. Oala de pământ e ca un pântece, să știi. Seamănă, de bună samă. O să vezi, dacă nu știi. O să vezi, când oi veni la mine..."

Îmi băntuiau prin cap vorbele ei și era să nu prind de veste, cum, în drumul meu spre Letca Veche, am pătruns într-o pădure deasă, îndesată, neguroasă. Care te învăluia cu totul, ca o vrajă. Erau tufani, un soi de stejari, precum gorunii și jugastrul. Câțiva, însinguraţi, nu puteau fi cuprinși în brațe decât de 4-5 oameni. Aveau peste 500 de ani. Îl vor fi văzut pe boierul Nicolae Filipescu, întâiul ban al Craiovei, ridicând o biserică din bârne prin 1750. Când s-a prăbușit, lucrușoarele ei s-au risipit și așa se face că deasupra unei uși, spre răsărit, în casa Vasilcăi, veghea o icoană mică de lemn cu pictura întrezărită, afumată, mirosind vag a putred. Au văzut-o copacii cei bătrâni și pe Vasilca mea. Copilă, mergea cu tatăl ei cu căruța la moară. În dreptul tufanilor, acesta oprea boii și-i mâna pe copii după ciuperci. „Da' de ce, tată, ne făceai așa, nu vedeai că nu erau niciodată?", îl întrebase ea mai târziu. „Da' voi nu vedeați că începea urcușu' și le era greu la boi?" Pădurea asta uriașă a fost cumpărată, pe la sfârșitul sec.XIX, de Mitropolitul Nifon, cel ce-a înălțat biserica din Letca Noua, pictată pentru el de Tătărăscu, biserică ce i s-a dus vestea, acum vreo 20 de ani. Icoana Maicii Domnului se pornise pe plâns. Deodată. „De răi ce suntem și nu ne mai îmbunăm, nu ne mai vine mintea... „, spunea tuturor Vasilca. Când a luat mitropolitul pădurea, acolo, în miezul ei, era un han și o hangiță. O femeie cocoșată. Ei bine, cum l-a numit satul, de-atunci? Nifon Cocoșilă. Soi de oameni din Zaharia Stancu, Preda... Cei ce s-au așezat pe Milcovăț, formând Letca Nouă, erau din Siliștea. Fugiți. Fugiseră de ciumă, ciuma lui Caragea, căutau loc cu aer mai curat. Ce voiam eu să aflu în Letca Veche era povestea conacului Filipeștilor. Ce s-a mai întâmplat după ce i-au pus oamenii foc în 1907. Că i-au pus. Robii țigani sloboziți și sărăcimea satelor. Auzise și Vasilca din părinți, că niște ruși refugiați din Sevastopol, după 1905 al lor, au trecut spre Ruse, în Bulgaria. Dar au ridicat, în drumul lor, și satele din câmpia română. Prăpăd mare. Părăginire și moarte.

Când am coborât, se înnopta, umbrele se lungeau, fosneau, aerul se ascuțise, pădurea avea un vaer, iar, la Vasilca, găinile zdupăiseră în pom spre culcare. Zburătăceau încă bătând din aripi. Bibilicile și cele câteva rațe albe cu ochelari roșii se foiau în coteț. În sobă, trosnea un fir de foc. O dureau șalele și, mai nou, inima. Își tăiase câteva lemne, cu toporul jumătate cât ea. Totuși, am mai rămas pe trepte, la intrare, așezate jos una lângă alta, sub stele. Uite, peste umăr, acolo-i Steaua Polară, Carul Mic și Carul Mare, se rotesc..., m-am trezit spunând. „Ihî", mă aproba. „Ceru-i sălașu' lu' Dumnezeu, și steaua aia, cum îi spui, Polară, e Stâlpul Cerului, Steajeru'." Stejarul? „Nu, Steajeru. Îi un stâlp din miljocu' ariei de treierat, de să-nvârt caii în jurul lui." Uite, Calea Lactee, am încercat iar... „Ihî, îi Brâu' Cerului, crângu', așa-i zicem." Tac. Ea – „știi vorba aia: Câte-n Lună și stele-s scrise, tăt atâtea-s pe pământ? Dar asta: Pământu' să măsoară cu umbletu' și ceru' cu cugetu'? Da' știi și alte care? Caru' lu' Pepelea? Al lu' Crăciun? Al Sânzienelor?" Nu mai știam nimic, uitasem și ce știam. I-am cuprins umerii cu brațele. Erau mici, uscați, ușori ca un fulg și, atunci, am știut ce e iubirea pentru o bătrânică. Pe care prea puțin am cunoscut-o și poate nici n-o s-o mai văd. Și n-am mai văzut-o. Vasilca s-a stins singură, singurică în 2012. La înmormântarea ei n-am fost. M-o ierta? M-am dus abia peste un an, în cimitir. La cruce, flutura o cârpă albă. Se zbânțuia, de ziceai că mă saluta. Îmi făcea cu mâna. Și nu era vânt. Cine știe ce boare, răsuflet de câmpie încinsă în soare. Nimic altceva nu mișca în jur sau, ba da, se legăna ușurel un ciob de oală. Spartă. Era acolo o grămăjoară, și, între resturi, un ciob mic, fără odihnă. Și-o găsi și el liniștea, echilibrul, un lăcaș al lui, câteva fire de țărână l-or îngreuna și i-or potoli neastâmpărul. Nu se poate să rămână să se zbată așa, nu se poate. N-aveam îndoială. N-aveam. ■

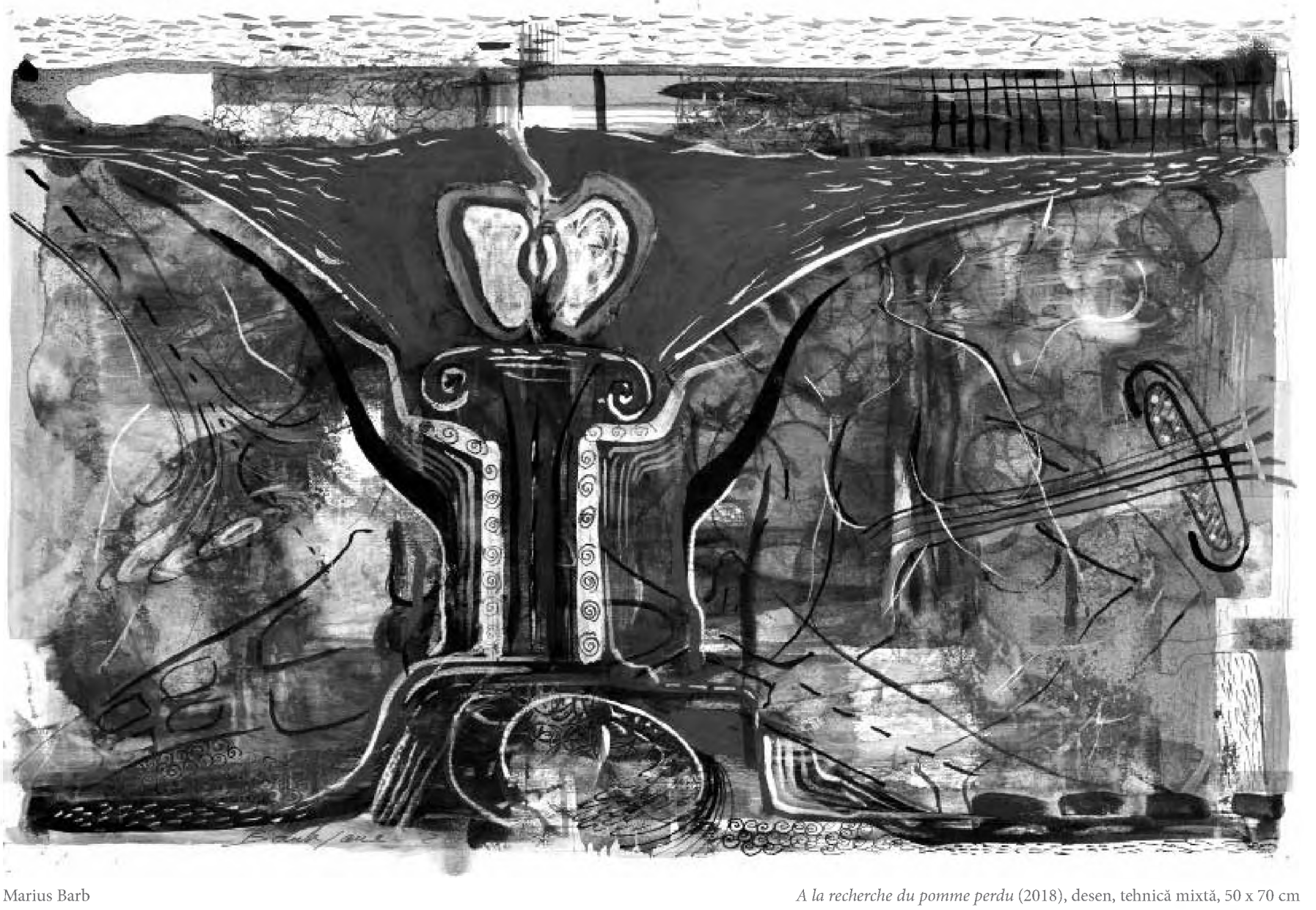

Marius Barb

A la recherche du pomme perdu (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

România și oamenii săi din lume (IV)

Ani Bradea

Completăm seria de interviuri a rubricii *Social*, gândită să reunească diferite experiențe ale exilului românesc, cu un nou episod. Cu discuția aceasta am ajuns în Portugalia.

„Până să apară rețelele de socializare, mă topeam când auzeam chiar și un cuvânt românesc."

Dori Lederer, 49 de ani, *Portimão* (Portugalia)

Vreau să precizez, înainte de a vă adresa prima întrebare, că aveți libertatea de a alege sub ce identitate vom realiza acest interviu. Puteți folosi numele dvs. întreg, sau prenumele, ori numai inițialele. Important este să vă simțiți confortabil pe parcursul discuției noastre.

Numele poate rămâne cel real, adică Dori Lederer, sunt un om transparent și asum întotdeauna tot ce spun.

Perfect atunci, nu-mi rămâne decât să vă mulțumesc pentru că ați acceptat să stăm de vorbă și să vă rog să-mi spuneți câteva cuvinte despre dumneavoastră, unde locuiți acum, dar și unde ați locuit înainte de a pleca din România.

Din 2001 sunt în Portugalia, dar m-am născut la Craiova, la 13 aprilie 1969, de acolo de unde am și plecat din țară. Am studiat la Facultatea de Drept, din cadrul Universității Craiova, unde am urmat cursuri la zi, muncind în același timp după amiezile și serile pentru a-mi întreține fiul din căsătoria care se încheiase când el avea vârsta de 1 an și 8 luni.

Când și de ce ați hotărât să plecați din țară?

În anul 1999 am cunoscut pe cineva cu care am decis să iau viața în doi de la început și împreună am hotărât să deschidem un laborator de cofetărie. La momentul acela eu lucrând într-un asemenea laborator, la Craiova. Am început să învăț tot ce se putea învăța despre această afacere și am pornit un fel de prim pas, la un nivel mai restrâns, câștigând o bună piață de desfacere. Această activitate a dus la necesitatea extinderii și dorința de legalizare. Cam de aici a pornit totul. Nu mai plecasem peste graniță și nici nu avusesem vreodată de gând să fac asta. Actele societății s-au făcut ușor, au urmat aprobările și bătăile de cap bine știute la acea vreme, anume: plicurile în stânga și în dreapta, lupta pentru spațiu și alte temeri reale din ceea ce știam de la prietenii privatizați. Climatul nu era deloc ușor pe atunci și cred că și acum tot așa se merge. După ce am cheltuit jumătate din banii destinați acestui plan, am rămas dezamăgită și, într-o seară, i-am spus soțului: cred că ar trebui să nu mai punem banii într-un sac fără fund ci să plecăm din țară. Se pare că aici nu se mai poate face nimic cu bună credință. Și așa, a doua zi, ne-am interesat cum se poate obține o viză pentru străinătate. Totul se cumpăra, precum se știe. Viza lui a costat 1 000 de dolari. Vorbisem cu cineva, care avea un frate în Spania, să meargă acolo.

Așadar, soțul dumneavoastră a plecat mai întâi în Spania?

Nu. Dacă alții au ales țara în care să plece, ei bine, pot spune că, pe noi ne-a ales Portugalia. În drum spre Spania, soțul s-a răzgândit, vorbind cu oamenii din autocar, și s-a oprit în Portugalia. Pe atunci, era singura țară care mai oferea vize de lucru pentru străini. După 5 luni, tot cu aranjamente în ce privește viza, am reușit să plec și eu. Anul 2001 ne-a găsit în Portugalia.

Cum a fost acel moment, care v-a reunit în Portugalia?

Eram doi oameni care veniseră cu câte o valiză, dezgustați de luptele cu morile de vânt, dar fiind tineri aveam speranțe. Speranțe că ne vom întoarce acasă, iar acasă lucrurile vor deveni altfel. Nu am plecat pentru că nu aveam ce mânca, am plecat pentru că mi-am zis: ajunge cu bătaia de joc, corupția, nepotismul și găștile. Hm... aceeași tristețe o am și azi. Nu s-a schimbat nimic în țară, deși au trecut 18 ani de atunci...

Cum a fost impactul cu străinătatea, care au fost primele impresii despre țara în care ați ajuns, cum erau priviți imigranții?

La vremea aceea, a anului 2000, când nu erau deschise granițele, când România nu făcea parte din UE și omul cinstit încă era în țară, încercând să reziste până vor veni timpuri mai bune, pentru cineva care nu plecase din țară niciodată impactul a fost traumatizant. (Niciodată să nu spui niciodată, e adevărată vorba asta. Și m-am lovit de multe ori de mine însămi. Niciodată nu aș pleca din țara mea, spuneam cu convingere până în seara în care am hotărât să plecăm. Cred că totul are o limită, iar eu obosisem să aștept schimbări în bine în țară. Pur și simplu, obosisem.)

În acele vremuri, portughezii erau la începuturi cu primirea de imigranți proveniți din estul Europei. Dar de lucru se găsea, am găsit ușor, însă, ca pe oriunde, statutul de imigrant nou venit îți oferă destule provocări, mai ales în privința exploatării. Până am învățat limba, să pricep ce se petrece în jurul meu, au durat vreo câteva luni bune, până într-un an. Abia apoi am reușit să deslușesc codul muncii și să-mi cunosc drepturile pe care le-am și cerut.

Ați anticipat următoarea întrebare. Bănuiesc că soțul dvs. muncea deja atunci când ați ajuns în Portugalia. Dumneavoastră cum v-ați descurcat? Cum ați reușit să vă găsiți un loc de muncă?

Am lucrat mai întâi la negru, dusă cu vorba de azi pe mâine despre contract de muncă. La 8 luni de la venirea în Portugalia, am reușit un contract la o firmă de curățenie, în felul acesta putând să obțin viza de lucru care se înnoia anual în baza unui contract de muncă. Soțul muncea legal deja, la un service auto, el fiind de meserie electromecanic auto, venise cu 5 luni înaintea mea. Nu a fost ușor nici pentru el, vreo 2 luni a lucrat în construcții, domeniu în care era mare cerere de forță de muncă.

Se spune că limba portugheză este cea mai apropiată de limba română. Cum ați perceput dumneavoastră acest lucru?

Se spune că limba portugheză seamănă cu româna, da, dar numai scris. Nu este o limbă fonetică. Una citești și cu totul alta auzi. Am scris un articol pentru revista Leviathan despre impactul cu limba portugheză. Încă îmi amintesc disperarea că niciodată nu voi putea învăța o limbă pe care urechea mea o percepea a fi mai aproape de arabă decât de latină.

Atunci când ați reușit să obțineți un contract de muncă legal, ce deosebiri ați sesizat între modelul românesc și cel portughez, care era atmosfera de la acel loc de muncă?

Ce am sesizat eu la portughezi și m-a uimit? Modestie. Mă miram că patronul lucra cot la cot cu angajații, că se înțelegeau între ei și nu vedeam acea concurență răutăcioasă. Mă mai miram că sunt oameni buni, că atunci când au trecut ceva cu vederea, nu țineau minte conflictul pentru a se răzbuna mai târziu, ci pur și simplu ei chiar uitau. Venisem dintr-o altă lume, o lume în care ...știm cu toții... scapă cine poate, are cine dă din coate. Asta vedeam eu la începuturi. Unele încă sunt așa cum le-am văzut atunci.

Dincolo de relațiile de la locul de muncă, mă interesează cum ați reușit să vă integrați în noua societate? A existat acolo o comunitate românească la care ați aderat? Sau, dacă nu, care au fost primele contacte sociale pe care ați reușit să le stabiliți?

Eu locuiesc în sud, în Portimão, zonă sută la sută turistică. Nu am fost și nici nu suntem foarte mulți români pe aici, poate pentru că țara este săracă, poate pentru că este foarte departe de România. Cele câteva familii pe care le cunosc au venit cam în același timp cu mine și s-au stabilit definitiv aici. Nu am aderat la nicio comunitate românească, am cunoștință de câteva dar sunt înființate de către cei din Republica Moldova. În zona Lisabonei, da, sunt ceva comunități românești, dar sunt cam 300 de km între capitală și Portimão. Deci, cam imposibil de întreținut legături, deși am acolo o prietenă româncă, vorbesc deseori la telefon cu ea. M-am integrat ușor și rapid în societatea portugheză, tocmai pentru că mi-am folosit timpul învățând, muncind, văzându-mi de viața cotidiană într-un anonimat care mi-a adus liniște. Poporul portughez mi se pare cel mai cald dintre popoarele latine. Și cel mai modest, nu umil, ci modest.

În toată perioada de când sunteți în Portugalia, ați interacționat cu serviciile sociale de acolo? Cum funcționează ele? Mă interesează dacă legislația portugheză permite acordarea

de ajutoare sociale acordate de către stat celor lipsiți de venituri, aflați în dificultate socială. (În România, ajutoarele sociale se acordă pe perioadă nelimitată, de pildă, chiar dacă sumele sunt totuși destul de mici.)

Nici eu, nici familia mea nu am apelat la serviciile sociale în acești 18 ani, întotdeauna preferând să căutăm să muncim. Ajutoare sociale se dau și aici, dar nu pe timp nelimitat. Cel puțin, din ce cunosc eu, ajutorul se taie în cazul refuzului nejustificat al ofertelor de muncă. Este și aici destul de mic acest ajutor, se practică mult ajutorul de șomaj pe timpul iernii din cauza închiderii sezonului turistic. Este adevărat, nu există pădure fără uscături, dar în general, oamenii de aici caută să muncească, nu să primească acel nimic de ajutor care oricum nu ajută la întreținerea unui trai decent. Ori, pleacă peste granițe. În contextul acestei mari mobilități a forței de muncă, este un lucru firesc ca naționalii dar și rezidenții să lucreze în alte țări.

Spuneați, pe la începutul discuției noastre, referitor la schimbările din România, de după momentul plecării dumneavoastră în străinătate: „Nu s-a schimbat nimic în țară, deși au trecut 18 ani de atunci..." De unde aveți aceste informații, ați mai fost în România în această perioadă? Dacă da, la câtă vreme după ce ați plecat s-a întâmplat asta, și cum ați găsit țara atunci?

Am fost în România în anii: 2002, nu am găsit nicio schimbare, dar în 2 ani, ce am fi așteptat, nu? Apoi, în 2006 și 2008, mi-a plăcut că am găsit eforturi pentru o stare de mai bine, cel puțin eu așa am perceput situația la acea oră. După o pauză de 7 ani am revenit pentru 10 zile în țară, în ianuarie 2015, și mi-a plăcut că se simțea o deșteptare a conștiințelor. În 2017 am stat doar trei zile, am venit pentru un eveniment cultural, dar nu am putut să nu remarc schimbarea de atitudine a funcționarilor din aeroport, wou, super, mi-am spus... Și ultima vizită am făcut-o în octombrie anul trecut, am fost la meciul Universitatea Craiova - Steaua, ocazie cu care am văzut noul stadion din Bănie, că tare mult îmi doream asta. Sunt fan Universitatea Craiova, fan înrăit, când iubesc ceva iubesc, și când nu mai există speranța că va reînvia... olteancă, ce să fac? Și ar mai fi ceva: parcă, parcă începem să învățăm și lucruri bune, pentru că avem de învățat de la Europa de vest destule, așa cum și Europa de vest învață de la noi ce este bine și frumos. Vorbesc despre păstrarea tradițiilor, dar nu împotriva evoluției. Un lucru bun se poate face cu bazele tradiționale și elemente ale noului. Nu putem rămâne pe loc în timp ce omenirea se mișcă. E doar o părere personală.

Urmăriți evenimentele socio-politice din România? Ați votat, în această perioadă, pentru scrutinele de aici?

Da, urmăresc cu atenție evenimentele din România și nu comentez public opiniile mele, deși le am, ca orice om care este interesat de soarta țării natale. Am votat până acum 5 ani, când am făcut greșeala să mă las iar cuprinsă de deznădejde... parcă e un blestem, cum merge un pic bine, cum facem 4 pași înapoi... asta duce la nebunie orice om normal. Însă, recunosc, a fost o greșeală a omului sătul să tot aștepte lumina de la capătul tunelului, care, de fapt, se îndepărtează în loc să se apropie. Dar speranța moare ultima. Eu încă mai sper. Nu pentru mine, sper pentru poporul român din care mă trag și de care am rămas și voi rămâne legată până voi muri, lucru firesc. În străinătate chiar simți în mod real unele lucruri pe care, fiind în țară, le știam oarecum teoretic, de exemplu, dor, iubire, dorință de bine, referitor la pământul natal.

Ce v-a lipsit, în această perioadă, sau ce simțiți că vă lipsește din țară?

Ce-mi lipsește? Îmi lipsește ȚARA, limba română pe care o vorbesc doar cu familia, noroc cu internetul acesta, că mai putem comunica în limba noastră. Îmi amintesc, până să apară rețelele de socializare, mă topeam când auzeam chiar și un cuvânt românesc. În portugheză, era înseamnă era, se scrie la fel, doar pronunția este: eara, cu al doilea a mai slab. Parcă mă străpungea în inimă când îl auzeam. Îmi lipsesc oamenii vorbitori de limba mea... asta îmi lipsește cel mai mult.

În perioada următoare, intenționați să vă întoarceți în România? În sensul de a rămâne, desigur, nu doar în vizită.

Din păcate, este prea târziu să mă gândesc la o întoarcere definitivă. Dacă aș fi avut cu cel puțin 15 ani mai puțin, poate aș fi avut curajul acesta. Ce să facă un om în România la vârsta de 50 de ani? Cum se va reintegra, cum își va câștiga pâinea? Greu de tot acest pas, pentru mine, imposibil.

Ce le-ați transmite celor care intenționează să plece acum din România? Ce sfaturi aveți pentru ei, bazate pe experiența dumneavoastră în acest sens?

Celor care intenționează să plece? Ce să le spun? Dacă ar fi să o iau de la capăt, n-aș mai pleca, aș învăța de la distanță unele lecții despre viață pe care Occidentul mi le-a predat. Am învățat multe în acești 18 ani, dar cu ce preț? Cu prețul unei vieți peregrine. Nu merită, credeți-mă. Un om printre străini rămâne până la capăt doar un om printre străini, oricât s-ar integra în noua societate, oricât de bine ar duce-o, deși nimeni nu o mai duce bine, pe nicăieri, în contextul acestor vremuri și evenimente mondiale. Sufletul rămâne ciopârțit. Dar câți se mai gândesc la suflet, astăzi? În fine, fiecare om are lecțiile lui de viață. Celor care pleacă, le doresc să fie sănătoși. Celor care rămân, le doresc putere să reziste. Eu voi crede până voi muri că România își va avea partea ei de bine. Încă mai cred în puținii oameni cinstiți și bine intenționați din țară. Dar, timpul va vorbi...

Îmi spuneți că ați învățat multe în acești optsprezece ani, că Occidentul v-a predat „lecții despre viață". Îmi puteți da câteva exemple?

Ce am învățat... multe, despre tot. Dar legat de interviul nostru, am învățat că un popor are nevoie de conștiință, că soarta unui popor depinde mult de mentalitatea fiecărui om. Un exemplu concret l-am văzut observând în toți acești ani metoda unei firme, singura din oraș, responsabilă cu curățenia. Pe timpul când am venit eu, această firmă lucra la trezirea conștiinței locuitorilor, la informare în ce privește reguli, norme, stabilite într-un cadru legal. Se lucra la asigurarea mijloacelor prin care locuitorii să cunoască și să respecte acele norme de conviețuire într-un ambient curat. După câțiva ani, au apărut și factorii coercitivi, amenzi prevăzute și primite de cine le încălca. Dau un exemplu: dacă din greșeală o hârtie cu adresa a nimerit în sacul cu ambalaje ori reziduuri, primești acasă amendă. Ce voiam eu să reliefez este că omul are nevoie să fie trezit, convins, informat, dar înainte de asta trebuie să i se pună la dispoziție informația!, apoi, pentru că știm natura umană, trebuie să existe și forța coercitivă a legii... abia la urmă apar rezultatele. Nicăieri pe pământ nu găsești corectitudinea întrupată, accidente sunt peste tot, dar per general, fiecare om în parte contribuie la starea unei națiii.

Și, poate, o ultimă întrebare. Mă interesează cum vedeți dvs. legătura aceasta: români plecați, stabiliți în străinătate, și România? Credeți că, de pildă, votând la anumite alegeri (parlamentare, prezidențiale) se împlinește dorința lor de implicare în destinele socio-politice ale țării, sau ar mai putea face și altceva? Și dacă da, ce anume?

Desigur. Am fost martoră la răsturnarea de situație când a fost ales Traian Băsescu. Diaspora, îmi amintesc, s-a mobilizat masiv în ultimele 3 ore de vot. Aveam pe atunci antena parabolica, am urmărit scrutinul minut cu minut. Părerea tuturor este că diaspora este un segment electoral puternic. Dar, din păcate, auzim atâtea... când este campanie, există. Apoi, spre surprinderea mea, am citit chiar la prieteni pe rețelele de socializare că patrioții au rămas în țară, noi suntem dezertori. După părerea mea, orice român, că este în afara sau între granițele țării, dacă este cinstit, își vede de treaba lui și nu aruncă în alții cu piatre, atunci, este un patriot. Ca om, dacă vrei să fii respectat, trebuie să respecți. Ca națiie, lucrurile stau la fel. Fiecare român este o mică România.

Vă urez să rămâneți o mică România, acolo, departe și vă mulțumesc pentru răspunsuri! Iar aceasta este cu adevărat ultima întrebare. Scrieți poezie și proză, și știu că sunt mulți români plecați care au asemenea preocupări. Eu am întâlnit câțiva în ultima perioadă, iar pe rețelele de socializare ne împrietenim mereu cu ei, cei care scriu, în limba maternă, departe de țara lor. Dumneavoastră ce credeți, de ce scriu românii din diaspora? Este o terapie scrisul în limba română, suplinește el, oarecum, participarea la actul de cultură, departe de țară fiind?

Mi se pare interesantă coincidența, o fi vorba de telepatie? Acum două seri, tocmai îi spusesem Pușei Roth că scrisul, deși mulți spun că este o terapie, ei bine, eu cred că nu este. Scriind nu te vindeci de ceva anume, dimpotrivă, se adâncește rana, se răsucește un cuțit în ea. Scrisul este forma de a ridica la rang de demnitate tumultul sufletului, îndoielile și luptele interioare. Pentru că da, scrisul este un act de demnitate prin asumarea celor simțite și gândite. Dacă românii din diaspora care scriu contribuie la actul de cultură românesc? Eu cred că asta se întâmplă în mod inconștient. Cei mai mulți scriu din dorul de a vorbi în limba maternă. Sunt cuvinte pe care nu le poți rosti și gândi decât în limba cu care te naști, cum ar fi, mi-e dor, mamă, iubesc, mor. În altă limbă nu le poți simți.

Portimão, 31 ianuarie 2018

■

O lume. Acasă

Claudiu Groza

Suflete zbuciumate Foto: Andrei Gîndac

Festivalul Național de Teatru de la București a avut anul trecut una din cele mai ample ediții din istoria sa. Curatoriat și în 2018 de Marina Constantinescu și organizat de UNITER, festivalul a reunit 83 de prezentații ale teatrelor publice și companiilor independente din România și Europa, într-un conglomerat relevant pentru diversitatea de tendințe artistice și estetice ale teatrului autohton.

Nu mai puțin, producțiile străine invitate au oferit specialiștilor și publicului o imagine asupra căutărilor teatrale ale perioadei proxime, cu un mix de clasic și modern.

Domnișoara Iulia de Strindberg, înscenat de Katie Mitchell și Leo Werner la Schaubühne am Lehniner Platz, Berlin – primul spectacol pe care l-am văzut în FNT – mi-a suscitat și prima... dilemă critică.

Montarea comprimă intriga textului clasic, dar păstrează o atmosferă de epocă în scenografie și costumația personajelor, ducând cu gândul la filmele dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial. Decorul – construit aproape la scară – alcătuiește încăperile unei case, cu mobilierul și obiectele din interior, cu pereții în fața spectatorilor, care privesc întâmplările prin ferestre – dacă vor să salvgardeze convenția perspectivei teatrale. Dar creatorii producției au optat pentru un discurs derutant inter-artistic: camere de filmat mobile, manevrate cu o uimitoare abilitate de operatori prin spațiul scenic și mânuite chiar de actorii care nu joacă în anumite scene, transpun pe un ecran mare amplasat deasupra secvențele acțiunii, surprinse live din interiorul casei. Impresia de film capătă astfel o pregnanță majoră; combinată cu disconfortul privitului prin ferestrele care distanțează eroii și cu nevoia firească a viziunii „globale" tipice spectacolului teatral, imaginea *mediată*, cinematografică, atrage mai degrabă atenția. Un experiment interesant, dar care, după opinia mea (nu mi-am clarificat îndoiala în privința acestui demers artistic), *trădează* întrucâtva mijloacele artei teatrale. Am avut chiar senzația că artificiul este un subterfugiu pentru provocarea atenției privitorului.

Dincolo însă de aspectul tehnic, această versiune cu *Domnișoara Iulia* reușește să transmită – mai ales prin jocul foarte acurat și echilibrat al actorilor – angoasa, anxietatea și tensiunea specifice piesei strindbergiene, făcând intriga accesibilă și inteligibilă chiar unei audiențe ne-familiare cu textul. Am remarcat plasticitatea fermecătoare a unor momente și gradul de sugestie psihologică al partiturilor actoricești.

Au jucat Jule Böwe, Tilman Strauß, Luise Wolfram, Cathlen Gawlich, Lisa Guth. Scenografia Alex Eales, lumini Philip Gladwell, sunet Gareth Fry, Adrienne Quartly, muzica Paul Clark, dramaturgia Maja Zade.

Dacă nemții s-au jucat cu tehnologia, irlandezii au optat pentru joaca cu extratextul – tehnologia fiind un adjuvant necesar al propunerii lor. *Prima piesă a lui Cehov* este un bricolaj de Ben Kidd și Bush Moukarzel după un text cehovian găsit într-un seif în 1921 și socotit drept prima dramă a clasicului autor rus.

Producția de la Dead Center din Dublin parodiază cumva tehnica „teatrului în teatru". Un artificiu tehnic există și aici, dar pragmatic justificat: tot ce se vorbește pe scenă se aude prin căștile pe care le poartă spectatorii, asta pentru că regizorul intervine uneori cu indicații de joc, „explicații" pentru public, comentarii sau bârfe de-a dreptul, imprecații, bombăneli, ca și cum noi am auzi toată vorbăria din culise de-a lungul reprezentației. E o manieră de-a introduce spectatorul în „bucătăria" spectacolului de teatru, dar fără ca acest discurs extratextual și accentuat ludic să devină un galimatias. Dimpotrivă, acțiunea – asemănătoare cu cea din marile drame ale lui Cehov – să curgă fluent, e-adevărat, cu niște alte volute ludice ale personajelor, care-și intră uneori în pielea de actori cu toane și rivalități/gelozii profesionale. Ansamblul are astfel alura unei comedii derulate în amplul decor al unui conac nobiliar de țară, un pic delabrat. Cele două planuri ale discursului scenic se intersectează adesea, dar dubletul semantic rămâne limpede până la final. De admirat aderența și naturalețea de joc a echipei pentru un asemenea tip de schizofrenie artistică șarmantă.

Actorii Liam Carney, Alexandra Conlon, Andrew Bennett, Tara Egan-Langley, Clara Simpson și Dylan Tighe au intrat cu un spirit ludic și o capacitate de re-ipostaziere formidabilă în jocul regizorilor Ben Kidd și Bush Moukarzel. În echipă mai figurează Andrew Clancy (decor), Grace O'Hara (efecte și design scenă), Saileóg O'Halloran (costume), Stephen Dodd (lumini), Jimmy Eadie, Kevin Gleeson (sunet), Liv O'Donoghue (coregrafia).

Tot actorii de la Schaubühne am Lehniner Platz au jucat în FNT un alt spectacol memorabil: *Suflete zbuciumate* de Stefan Zweig (într-o coproducție cu Complicité, Londra).

Cu acest spectacol impresionant, regizorul Simon McBurney reușește o performanță notabilă: aceea de a păstra opulența narativă a romanului lui Zweig, dar într-o developare scenică mai degrabă austeră, geometrică, foarte modernă ca discurs estetic (cu muzică live, dans contemporan, proiecții). Rezultatul este copleșitor; montarea cucerește, ține trează atenția privitorului, combină inteligent și inspirat abstractizarea dinamicii scenice cu impactul profund al intrigii. E un spectacol de căutat și văzut, fără îndoială.

Povestea de dragoste – cu miză subsecventă morală – din romanul lui Zweig (un locotenent dintr-o mică garnizoană de provincie maghiară acceptă iubirea și apoi căsătoria cu fiica paralizată a unui moșier local) are în fundal o adevărată *saga* socială, în care se amestecă Primul Război Mondial, transformările sociale și politice ale Europei, se încrucișează destine și se parcurg existențe. E un roman filmic, iar McBurney a izbutit să sublimeze această amploare cronotopică printr-o rigoare scenică deloc uscată. Transpusă într-un fel de recitativ, în care câte un personaj devine povestitor, în timp ce alții execută acțiunea evocată, fiecare secvență conturează foarte puternic încrengătura de semnificații (etice, sociale, mondene, istorice) din povestea lui Zweig. E un spectacol-poveste, ferit de artificii scenice, dar articulat cu o fină priză la modul contemporan de receptare, cu accent pe vizual. Tempo-ul reprezentației și foarte buna dramatizare (Maja Zade) fac din *Suflete zbuciumate* o producție relevantă în ordine estetică și hermeneutică pentru felul în care narativul și plastica scenică pot capta publicul de azi.

Chapeau pentru versatilitatea de joc a actorilor Robert Beyer, Marie Burchard, Johannes Flaschberger, Christoph Gawenda, Moritz Gottwald, Laurenz Laufenberg și Eva Meckbach, ca și pentru echipa artistică (coregizor James Yeatman, scenografia Anna Fleischle, costume Holly Waddington, lumini Paul Anderson, sunet Pete Malkin & Benjamin Grant, video design Will Duke).

Am văzut doar două spectacole la **Festivalul Internațional de Teatru „Interferențe"**

de anul trecut. Organizatorii de la Teatrul Maghiar din Cluj au practicat un soi de „segregaționism economic" inexplicabil față de unii critici clujeni, uitând că tocmai teatrologii și jurnaliștii locului au susținut teatrul de-a lungul anilor în momente tensionate, inclusiv vizavi de finanțarea Festivalului „Interferențe"! Un gest nepoliticos și regretabil.

Macbeth de Shakespeare, montat de Luk Perceval la Theatre-Festival Baltic House din Rusia, a fost unul din punctele de atracție ale festivalului, mai puțin spectaculos însă decât s-ar fi așteptat publicul. Perceval a citit textul shakespearian într-o cheie foarte personalizată, punând în prim-plan relația de dragoste/putere dintre un bărbat și o femeie, care justifică și ilustrează simbolic întreg conflictul dramatic. Există o evidentă abstractizare semantică în spectacol, o sacadare a ritmului care să dea senzația tensiunii care se acumulează. Povestea este comprimată, abia sugerată, adresată unor spectatori deja preveniți cultural. S-a optat pentru un ecleraj predilect în alb-negru, cu un decor schematic, alcătuit din câteva pânze albe și drugi de lemn atârnați de frânghii, cu niște elemente acvatice care să compună atmosfera vântos-umedă a mlaștinilor scoțiene. Jocul actoricesc, foarte geometric, precis, ritmic, cu prezența interpreților aproape permanent în scenă, întregește acest ansamblu estetic.

Problema din *Macbeth* este însă că spectacolul lui Perceval presupune un considerabil efort hermeneutic din partea spectatorului, impresia de prim moment fiind aceea de ariditate, bolovăneală în joc, neclaritate a intrigii. Marii actori ruși din distribuție au jucat monumental-psihologizant, oarecum otova în toate secvențele acțiunii, schematismul a părut să mineze mereu intenția regizorală, iar efectul a fost mai degrabă acela de experiment artistic sieși-suficient decât de demers hermeneutic subiectiv-inovator, cum desigur se urmărea. Interesant este că, *post-factum*, gândul regizoral poate fi decriptat și apreciat, deși la vizionare senzația de schiță hiper-formalizată este cea dominantă

Au jucat Anatoli Dubanov, Leonid Alimov, Maria Șulga, Roman Driablov, Iuri Elaghin, Aleksandr Muravițki, Elena Karpova etc. Scenografia Anette Kurz, costumele Irina Riabov, coregrafia Ted Stoffer, lumini Mark van Denesse, muzica Lothar Müller, Pavel Miheev.

Cezary merge la război, scris și regizat de Cezary Tomaszewski (Komuna Warszawa, Polonia) a mers pe linia unui discurs extrem-subiectiv și ludic, cu limpede ancoră autobiografică. Un spectacol „pentru patru actori și un pianist", după cum ni s-a precizat de la bun început, în care sunt combinate savuros și grotesc pe alocuri o dimensiune „artistică" a vieții, cu balet, arii de operă/operetă, o anume edulcorare a virilității, și o dimensiune cazonă, ostentativ-virilă, nivelatoare și lipsită de nuanțe.

Firește, Tomaszewski își încadrează discursul artistic în ramele unor clișee, încât spectacolul său să aibă un resort de descifrare limpede în mintea privitorului. Dar asta nu înseamnă că e ceva facil, la îndemână, „gros", cum se spune în teatru. Dimpotrivă, farmecul spectacolului rezidă tocmai în nunațele, rafineriile, performanța actoricească (fizică, muzicală, de expresivitate convingătoare și vizibil, și subtextual) a momentelor care ni se derulează sub ochi.

Fie că e vorba de intonarea unui cântec patriotic (cu „responsabilitatea" necesară), fie că e un gag ce parodiază exercițiile fizice, fie că sunt momente de varieteu ori șarje satirice ale procesului de recrutare, secvențele din *Cezary merge la război* au o unitate de sugestie foarte bine structurată. E ca și când eroul s-ar afla undeva pe un scaun lângă noi și ne-ar povesti vrute și nevrute despre el, despre trecutul său, despre preferințele pe care le are. Doar că Tomaszewski nu ne vorbește, ci ne joacă. Și se joacă.

Un spectacol ghiduș ca un fapt divers pe care-l citești în ziar, dar care-ți stârnește imaginația.

Au jucat cu o virtuozitate și anduranță fizic-vocală impresionantă Michał Dembiński, Weronika Krówka, Oskar Malinowski, Bartosz Ostrowski, Łukasz Stawarczyk. Costume Bracia (Agnieszka Klepacka, Maciej Chorąży), lumini Antoni Grałek, dramaturgia: Justyna Wąsik, Klaudia Hartung-Wójciak. O echipă artistică de calibru și de viitor.

■

Vizitați site-ul nostru:

tribuna-magazine.com

- comentarii
- analize
- interviuri

TRIBUNA MAGAZINE,
WEEKLY MAGAZINE IN ENGLISH, ROMANIAN AND ITALIAN

Managementul Zen (I)

Oana Pughineanu

Cuvântul „spiritual", alături de „creativitate" înglobează azi nenumărate și confuze capacități umane, ajunse, mai degrabă, materie de modelat pentru influneceri instagram decât parcursuri personale anevoioase, supuse unor severe asceze și educații. Trăim în secolul „altfel", în care marile instituții (inclusiv cele care se pot denumi moștenitoarele Rațiunii și iluminismului) se simt nevoite să-și schimbe cel puțin imaginea, dacă nu și practicile. După cum observa Bruno Latour la începutul cărții sale *Cercetare supra modurilor de existență. O antropologie a modernilor* acum este vorba de a găsi un discurs adaptat terenului „încrederii" și nu al „certitudinii științifice" care poate fi demontat urmărind relația cu puterea. Iar încrederea se construiește în rețea, prin aliați. Școala devine „altfel", biserica, medicina... toate instituțiile care au de-a face cu centrarea pe client.

Începând din anii ,90 observăm o relocare a spiritualității și creativității care probabil, pentru ultima dată, au mai făcut parte dintr-o concepție holistă pseudo-escatologică în anii ,70-'80, anii New Age, anii de înflorile pentru culte și Maeștri spirituali carismatici. De curând am urmărit documentarul *Wild Wild Country* care are ca subiect cazul Osho/ Experimentul comunității din Oregon. Filosofia maestrului care s-a declarat un Spritual Playboy și un adorator al bogățiilor lumii (fi ele materiale, precum bani, diamante, zeci de Rolls Royce-uri) se înscrie în cele cinci trăsături ale New Age evidențiate de Herman Schulze-Berndt: „1) depersonalizarea lui Dumnezeu; 2) divinizarea panteistă a omului; 3) derealizarea lumii, realitatea obiectivă fiind declarată iluzie și loc vremelnic de joacă al spiritului pur; 4) propovăduirea mântuirii, de fapt a automântuirii prin diferite tehnici și ritualuri de dobândire a stării de iluminare; 5) identificarea răului cu starea de ne-iluminare". Experimentul Oregon a eșuat nu datorită practicilor savuros-iluminante, ci datorită confruntării cu rețeaua de putere a SUA. Documentarul sus-numit urmărește aspectele legale ale luptei dintre adepții lui Osho și minuscula comunitate (conservatoare în toate cele) lângă care au cumpărat o imensă fermă unde au construit orașul dedicat Maestrului. Deși este vorba de achiziționare de case și terenuri, ar fi interesant de urmărit de câte ori folosesc ambele tabere expresia *take over* pentru a descrie situația prin care au trecut. Deși la nivel de PR dedicat amuzării unei mari mase de telespectatori, figura Maestrului a fost impecabil construită, cei care au manageriat afacerea Osho au nesocotit puterea unei „democrații" care nu tolerează corpuri străine, chiar dacă funcționează după aceleași pincipii (cumpărări de terenuri, înarmare, apelul la libertate dar și la securitate, adoptarea unei filosofii sau alta de viață, activități criminale de subminare a adversarului sau a propriilor membri mai puțin conformiști). Comunitatea Rajneeshpuram a reprodus la scara mică cam toate metehnele unei societăți în care funcționează ceea ce Durkheim numea „solidaritate mecanică" (coeziune și integrare datorată omogenității indivizilor), o comunitate în care câțiva au ajuns să fie capabili de premeditarea unor omucideri (neînfăptuite, până la urmă) și comiterea unor acte deosebit de grave precum infectarea adversarilor cu salmonella sau drogarea propriilor adepți fără știința lor. Cu sigurnață, un astfel de „stat în stat" cu fluxuri de bani și credințe incontrolabile nu avea cum să dureze mult. Comunitatea Rajneeshpuram s-a construit amestecând spiritualitatea reader digest și năzuințele unor plictisiți de sistem cu îndeajuns de mulți bani încât să reproducă, în fond, același sistem, dar cu promisiuni bonobice de fericire (free sex, drugs, dancing and loving each other). Oamenii care vorbesc în documentar au rămas marcați pe viață atât de figura lui Osho cât și de sentimentul de a aparține unei comunități care te acceptă „așa cum ești" și în care trăsătura concurențială pare să fie dezactivată. Mă întrebam privindu-i, dacă azi oamenii cu îndeajuns de mulți bani încât să fie în mod detașat plictisiți de sistem chiar sunt și în ce moduri ar concepe ei o evadare? Ar mai considera azi cineva *free sex, drugs and feeling of belonging* ca fiind demne de dorit sau măcar distractive? Probabil orice bogătaș ar răspunde că de primele două are parte la micul dejun, iar de sentimentul apartenenței are grijă corporația sau pur și simplu e înglobat în satisfacția profitului, a creșterii. Trăim în secolul în care noul simbol al statutului e cât muncești, nu cât cheltuiești. Apple CEO Tim Cook a declarat că își începe ziua la 3,45 a.m., General Electric CEO Jeff Immelt spune că a muncit 100 de ore pe săptămână timp de 24 de ani, Yahoo CEO obișnuia să lucreze 130 de ore pe zi (The Guardian, articolul „The new status symbol: it's not what you spend – it's how hard you work"). Conducătorii Facebook, Google și mulți alții s-ar mândri și ei cu un fel de viață trăită aproape în întregime la birou. Distincția muncă-timp liber nu este fragilizată numai datorită noilor tehnologii care, practic, îl fac disponibil pe angajat 24h, ci și noile filosofii ale corporațiilor care preiau cu succes rămășițele de spiritualitate ale fostelor comuități. Automîntuirea New Age e reîmpachetată sub forma self made manului meritocratic. Iar zenul este doar o metodă de management. Nici Osho care a rostit cuvintele de aur „The meditation is the product" nu și-ar fi închipuit felul în care va fi preluată spiritualitatea, devenind motorul lumii de care adepții lui încă mai fugeau. De fapt, în cercurile noilor bogați, figura lui Osho cu al său ceas bătut în diamante în valoare de 1.000.000 dolari și cu ale lui mașini de lux, ar părea o glumă. Banii acumulați de fericicții deținători de conturi în paradisurile fiscale sunt atât de mulți încît sunt desprinși de cheltuirea ostentativă (ea rămâne apanajul starletelor și vedetelor pop care modelează gusturile mulțimii) fiind practic, imposibil de consumat. Acum extravagant nu mai este doar să deții obiecte de lux, insule, yachturi ci să trimiți „merțane" în spațiu. Elon Musk, Tesla CEO a devenit primul om care „și-a trimis mașina sport în univers" la prețul modic de 62 milioane dolari, declarând că e un gest „prostesc și distractiv", dar că tocmai aceste gesturi sunt „importante". În privința imaginii sale, din nou, se poate spune că eclipsează orice maestru spiritual, înglobând elemente ale culturii pop invadate de tehnologie, fiind perceput ca un „part industrialist, part scientist, part playboy, part superhero". Cât despre departamentele HR și PR ale corporațiilor care șlefuiec continuu imaginea afacerii făcând-o să pătrundă până în aspectele vieții nude (nu doar ale unui eu care se autoperfecționează), putem spune că a luat locul „guvernului mondial transcendental" cu ai săi fabuloși miniștri, printre care, unul „pentru toate posibilitățile", iar altul pentru „sănătate și nemurire", totul înecat în ecosistemul lui „împreună", singurul care poate menține echilibristica între proiecte pe termen scurt și proiecte pe termen lung.

■

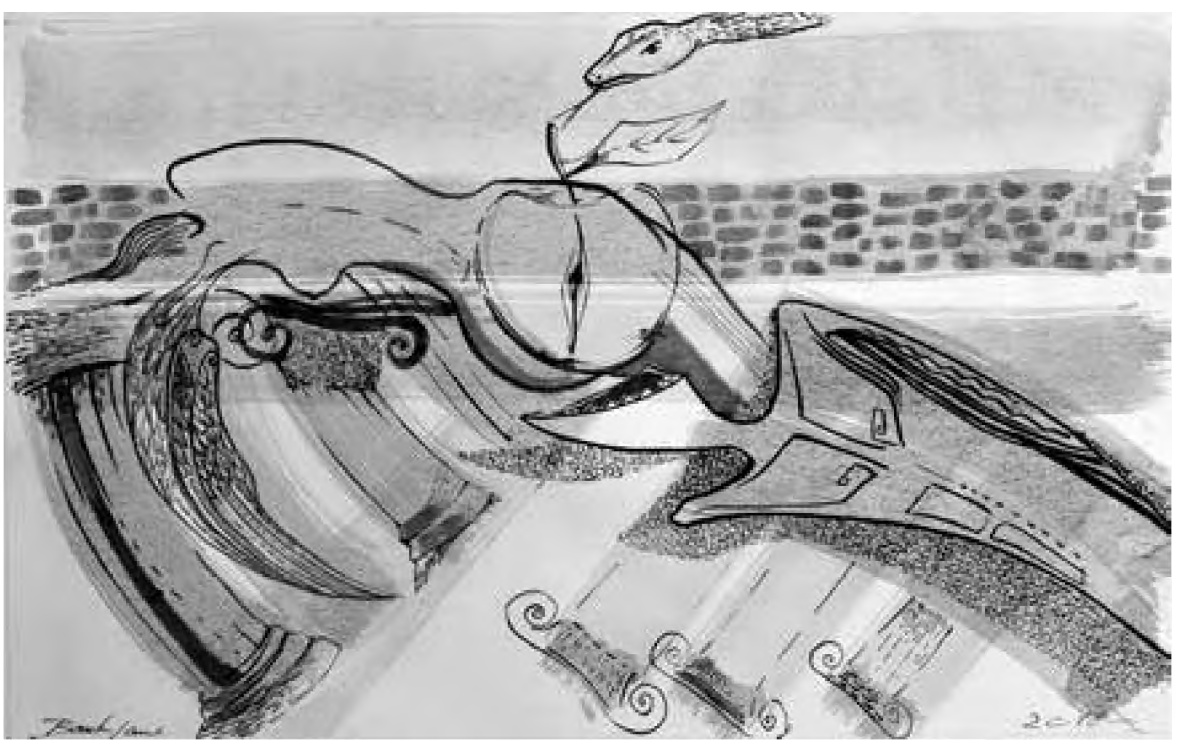

Marius Barb — *Serpent (You Surely Will Not Die!)* (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

Festivalul Internațional de Film Studențesc

Cinemaiubit 2018

Ioan-Pavel Azap

Ajuns la cea de a 22-a ediție (4-8 decembrie 2018), Festivalul Internațional Film Studențesc Cinemaiubit, organizat de Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică "I. L. Caragiale" București (UNATC) și de Fundația Cinemaiubit, își confirmă statutul de rampă de lansare pentru viitorii autori de "prim raft" ai cinematografiei românești. E suficient să spunem că aici au fost premiați, la întâii lor pași, Cristian Mungiu, Corneliu Porumboiu sau Cătălin Mitulescu, pentru a convinge cititorii că este vorba despre un festival al profesioniștilor, cu atât mai meritoriu cu cât aceștia se află la început de drum. Ne vom opri în rândurile care urmează, succint, la câteva dintre filmele românești premiate la ediția 2018 a festivalului, despre autorii cărora sperăm să putem vorbi peste câțiva ani ca despre certitudini ale cinematografiei noastre.

Premiul pentru regie "Cristian Nemescu": *Cum înalți un zmeu?* (UNATC, 2018; r. Lorand Gabor). Doi marginali, un țigan și fiul lui adolescent, trăiesc de pe o zi pe alta adunând gunoaie sau strângând lemne din pădure, lemne pe care apoi le vând în sat. Singura lor "avere": calul și căruța. Excesul de zel al unui polițist transformă un furt mărunt într-o tragedie. Un film despre intoleranță, dar și despre efectul corupător al puterii, cinematografiat cu profesionalism, lipsit de patetism și, mai ales, fără a fi tezist (cum "se poartă" tot mai mult acum).

Premiul criticii: *Supă de pui pentru pisici* (UNATC, 2018; r. Lucia Chicoș). Oraș de provincie, curtea interioară a unei case modeste. În timpul prânzului, mamă și fiu vorbesc "nimicuri". Printre replici înțelegem că tânărul urmează să plece la facultate într-un alt oraș, o despărțire pe care cei doi, legați afectiv, nu și-ar dori să se transforme în ruptură, dar... Tandrețe și compasiune disimulate sub aparența banalului cotidian.

Premiul pentru imagine și **Premiul pentru montaj**: *Le dejeuner* (UNATC, 2018; r. Andrei Tache Codreanu; imaginea: Barbu Nițelea; montajul: Andrei Stoian). Familia, părinți bogați dar cam grobieni, îi serbează ziua lui Teodor într-un local cu pretenții. Părinții iubitei lui sunt mai puțin "pretențioși", dar evident mai onești în relațiile interumane. Părinții lui vor să-i aranjeze ei viitorul, dar Teodor are alte planuri... Ușor expozitiv dramaturgic, filmul se salvează prin umor și, mai ales, prin candoarea cu care echipa de realizatori folosește clișeele, la limita dintre pastișă și parodie.

Premiul Președintelui Uniunii Cineaștilor din România (regizorul Laurențiu Damian) și **Premiul pentru sunet "Andrei (Otto) Toncu"**: *Portret de familie* (UNATC, 2017; r. Teodor Mirea; sunetul: Claudiu Mărginean). Cel mai elaborat, mai atent construit dramaturgic, regizat cu mână sigură, cel mai bun film din palmares. După ce s-au cunoscut în spațiul virtual, Gabi și Maria hotărăsc să se întâlnească. Oadată ajuns la locul stabilit, Gabi are surpriza de a fi prezentat de către Maria familiei ei drept logodnic. O familie cu tipologii diverse care reacționează surprinzător la intenția Mariei de a-și lua viața în propriile mâini. *Sieranevada* în miniatură.

Premiul pentru regie de film documentar: *Mașina timpului* (UNATC, 2018; r. Gabriel Radu, Bogdan Marinescu). În 1981 un muncitor român inventează... mașina timpului! Sau când ficțiunea bate realitatea iar documentarul se substituie fanteziei. Construit într-o manieră ce frizează sobrietatea, filmul denotă profesionalism și seriozitate.

Mențiune specială pentru film documentar: *Diniaș* (UNATC, 2018; r. Maja Kovacevic). Diniaș este un sat din Banatul Timișorii, cândva populat majoritar de sârbi, azi, ca de altfel multe alte sate din România, pe cale de a dispărea. Filmul este construit dintr-o serie de "portrete" ale puținilor etnici sârbi rămași în sat – și aceștia în vârstă. Nu lipsit de o anume poezie tragică, *Diniaș* este un recviem închinat unei comunități aflate la limita dezintegrării. Comunitatea va dispărea, satul va supraviețui, dar ca loc de vacanță pentru citadini: tot mai mulți timișoreni, spune un "personaj", își cumpără case aici căutând un loc de refugiu, nu unul de viețuire.

Premiul "Ion Truică" pentru film de animație: *Monstrul* (UNATC, 2018; r. Laura Pop). Construit din linii simple, dar încărcat de sugestii, filmul Laurei Pop este o incursiune în universul adolescentin, îmbinând fantasticul cu realitatea. Un film sensibil despre inocența și candoarea vârstei ce anunță sfârșitul copilăriei.

Premiul pentru film experimental: *Mecanisme și alte sisteme* (UNATC, 2018; r. Miruna Minculescu). O succesiune de imagini aparent disparate conturează, în puține minute, drama unei tinere (sur)prinsă într-o relație abuzivă. Mai mult decât interesant: convingător.

■

BRAFA ART FAIR 2019

Silvia Suciu

Victor Brauner *L' air Solaire* (1962), ulei pe pânză, 73 x 60 cm (Brame & Lorenceau)

BRAFA este unul dintre cele mai importante târguri de artă din Belgia. Aflat la cea de-a șaizeci și patra aniversare, BRAFA a reunit în acest an (26 ianuarie - 3 februarie 2019) 133 de galerii, din care 64% sunt din afara Belgiei. Deviza târgului a fost artă fără frontiere, deoarece „dintotdeauna organizatorii au mizat pe amestecul de stiluri, epoci, origini, clădindu-și prestigiul pe eclectism și pe cross-collecting". Dacă la primele ediții târgul era concentrat în special pe antichități și opere de artă clasice, cu timpul organizatorii au oferit posibilitatea de acces galeriilor specializate în artă modernă și contemporană. „Unii ne-au criticat că expunem mai multă artă modernă și contemporană și mai puțină artă clasică decât în trecut, dar accentuez faptul că noi continuăm să susținem și să credem în arta clasică, foarte bine reprezentată la acest târg", declară în deschiderea catalogului BRAFA Harold T'Kint de Roodenbeke, Președintele târgului.

Colecționarii și iubitorii de artă au putut să admire o multitudine de obiecte de artă: artă contemporană (Opera Gallery, Geneva; Bernier/Eliade Gallery, Atena; Guy Pieters Gallery, Belgia), arta pre-columbiană (Deletaille Gallery, Bruxelles), porțelanuri din Evul Mediu până în prezent (Laurence Lenne, Bruxelles), sculpturi antice (Phoenix Ancient Art, Geneva), pictura vechilor maeștri (Costermans, Bruxelles), mobilier din secolele XVI-XVIII (Galeria Röbbig München), ceasuri (La Pendulerie, Paris), artă japoneză (Christophe Hioco, Paris), bijuterii (Epoque Fine Jewels, Belgia), artă tribală (Serge Schoffel - Art Premier, Bruxelles), benzi desenate (Belgian Comic Strip Gallery, Belgia), artă belgiană (Francis Maere Fine Arts, Bruxelles), op art (Cortesi Gallery, Londra), artă rusă (Heritage Gallery). Obiectele provenind din Africa, America, Asia, Orientul Mijlociu și chiar Oceania se adresează tuturor gusturilor, colecționarilor celor mai exigenți, dar și celor care acum încep să constituie o colecție.

O galerie care dorește să participe la BRAFA trebuie să parcurgă mai multe etape: dosarul de înscriere este analizat scrupulos de o echipă de specialiști, iar dacă a fost admisă, operele și obiectele care urmează să fie prezentate sunt expertizate de experți independenți. Reprezentanta Galeriei Rosenberg & CO din New York a declarat că echipa galeriei s-a pregătit timp de un an pentru participarea la BRAFA.

Invitatul special al acestei ediții a fost duo-ul britanic Gilbert & George, prezentând cinci fotomontaje grandioase amplasate în diverse locuri în cadrul târgului. Inspirați de viața din cartierul londonez East End, Gilbert & George transpun în serii tematice „cotidianul trăit de ei, abordând subiecte precum sexul, religia, corupția, violența, speranța, teama, tensiunile rasiale, adicția și moartea. Cotidianul local devine universal - iată o modalitate diferită de a demola frontierele, de această dată de natură mentală..." Captivați de complexitatea vieții, cei doi artiști creează sub deviza Artă pentru Toți.

Masă cu picioare din puști, lemn și metal, 78 x 118 x 65 cm, Uniunea Sovietică (anii '30), Heritage Gallery

Anul 2019 marchează 100 de ani de la înființarea ROCAD.BE (Camera Regală a Negustorilor de Artă), asociație care susține puternic târgul BRAFA. Înființată de o duzină de negustori de artă, în prezent „asociația numără 115 membri din Belgia și din străinătate. Este una dintre cele mai vechi asociații ale negustorilor de artă, iar reușita acesteia constă în fixarea unor valori și baze solide și în abilitatea de adaptare și de schimbare de-a lungul anilor". (Francis Maere, președinte)

Un loc aparte în cadrul BRAFA a fost ocupat de colecția Fundației Roi Baudouin, al cărei scop este acela de a proteja operele majore de patrimoniu, în principal prin achiziții: „Totul a început în urmă cu 30 de ani, prin achiziția corespondenței inedite dintre Francis Cranevelt și umaniștii din sec. al XVI-lea. Până în prezent, colecția cuprinde 20.000 de piese și tot atâtea documente istorice, această cifră impresionantă fiind rezultatul generozității și al încrederii de care au dat dovadă numeroși mecena." Dintre piesele expuse la BRAFA, s-au remarcat Mantia lui Piet Stockmans, sau bijuteriile create de artiștii belgieni Emile Souply și Jacques Moeschal, în anii 1950-1980.

România nu a fost reprezentată de nici o galerie, însă au putut fi văzute opere ale unor artiști români: Victor Brauner (Brame & Lorenceau Gallery, Paris), Demetre Chiparus (Galerie Cento Anni, Bruxelles), Tristan Tzara & Pablo Picasso (Anticariatul L'Abac, Bruxelles). ■

Gilbert & George *Beard alert* (2015), mixed media, 190 x 377 cm (Bernier/Eliades Ggallery)

Urmare din pagina 36

Marius Barb. Considerații vechi și noi

fermă, fiecare desen se lasă descoperit doar ca întreg, în contextul propus de creatorul său.

Organizarea compozițiilor reprezintă un punct forte, deoarece nu ține de „secretele" desenului și în nici un caz de provocările picturii. Și pentru a închide paranteza legată de pictură, remarc faptul că, deliberat sau nu, Marius Barb tinde să trateze subiectele neotestamentare prin culoare, bazându-se în mai mare măsură pe lungimi de undă decât pe tușe, iar cele veterotestamentare prin mijloace grafice.

Artistul nu povestește, nu descrie și nu lansează subiecte de meditație. Pur și simplu, inventează semne și relații între acestea, capabile să susțină, metaforic vorbind, temele abordate. Prin maniera deopotrivă inedită și neconvențională, Marius Barb eludează tot ceea ce s-ar putea constitui în lexic al limbajului plastic prin care își construiește fiecare lucrare în parte. Așadar fără rețetă, algoritm, derivări sau permutări. Începutul și sfârșitul acestui proiect este desenul însuși.

Ca observație, în pictură, Marius Barb caută cu predilecție subiecte neotestamentare, iar în grafică abordează teme veterotestamentare. Altfel spus, pictura sa este asociată cu epicul, iar desenul cu liricul, dacă urmăm paralela lingvistică. Desigur, mitologia, inclusiv cea, să-i spunem, personală, joacă un rol activ în actul creației sale. Fascinat de Grecia Antică, artistul își plasează „subiectele" în perioada

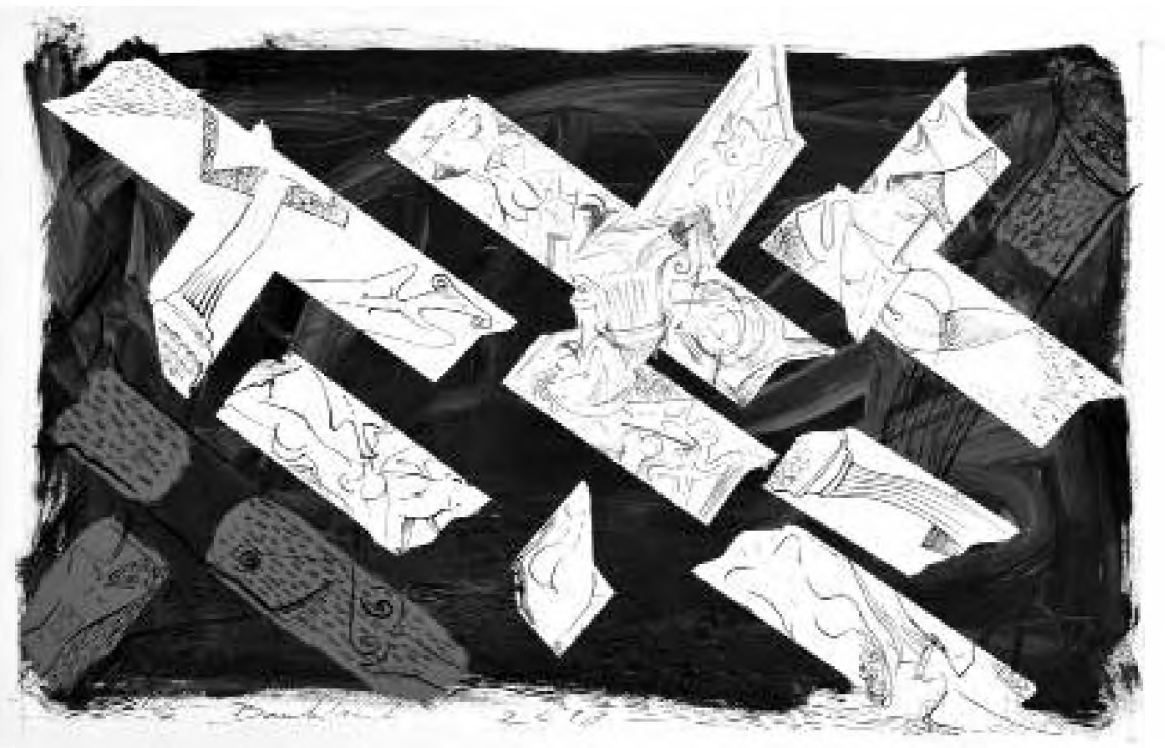

Marius Barb *You Read Black Where I Read White* (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

lui Socrate și a lui Platon, adică în momentul în care avea loc trecerea de la mithos la logos, altfel spus, de la logica ambivalentă la cea binară. Cam în aceeași perioadă, în spațiul semit, era configurat corpusul de texte care alcătuiesc Vechiul Testament. Interesant este faptul că sistemul de gândire plastică este coerent în relațiile sale cu familiile convergente de subiecte tratate. Este vorba despre un proces, fără îndoială, empiric, rezultat al unor interogații interioare ce își găsesc transpunerea ideală în semn vizual.

Morfologia, de asemenea originală, presupune jocul cu planurile, joncțiunile dintre acestea, suprapunerile, intersecțiile și străpungerile lor, toate acestea marcate prin folosirea translucidelor, prin dublarea tușelor sau prin intervenții ulterioare, nu de puține ori cu accente violente, sau cel puțin dramatice. Ieșirea iluzionistică din plan este făcută prin recursul la modeleul lichid. Anumite arii capătă volum și umbre, păstrând totodată atributele pur geometrice. Cheia de lectură a creației lui Marius Barb este, consideră semnatarul acestor rânduri, de natură morfologică, și constă în evaluarea relațiilor dintre geometric și organic. O relație care presupune eliberarea formelor purtătoare de sens, purificarea lor prin abordare artistică. Acolo unde cuvintele se contopesc cu echivocul, semnul arată calea.

■

Marius Barb *No Time Before* (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

sumar

bloc-notes
Anemona Maria Frate
Women Power in Art 2

editorial
Mircea Arman
Forme ale adevărului – scurt excurs în gîndirea europeană 3

cărți în actualitate
Adrian Lesenciuc
China ca o poveste care se spune continuu 4
Christian Crăciun
Inedite 5
Adrian Țion
Un „tribunist până în măduva oaselor” 6
Ion Radu Zăgreanu
Pavel Dan, în ediție anastatică 6
Eugen Ccjocaru
Speranța unui *Răsărit în ochiul nopții* 7
Alexandru Sfârlea
Cruda așteptare 8
Vistian Goia
Erudiție și conduită etică 9
Menuț Maximinian
Revolta oamenilor normali 10

cartea străină
Ștefan Manasia
Nathan Zuckerman versus Mark Zuckerberg 12

memoria literară
Constantin Cubleșan
Boemul fantezist (Leonida Neamțu) 13

grafiti
Marcel Mureșeanu
Jurnal de spital 2 14

poezia
Domenico Pisana 15

proza
Nicolae Iliescu
Marea invizibilă (X) 17

diagnoze
Andrei Marga
Dateismul – filosofia zilei de mâine? 19

filosofie
Isabela Vasiliu-Scraba
O încercare soteriologică: soluția metafizică naeionesciană 22

însemnări din La Mancha
Mircea Moț
Privirea și transparența (un comentariu) 25

reportaj
Cristina Struțeanu
Bătrânii de altădată 26

social
Ani Bradea
România și oamenii săi din lume (IV) 28

teatru
Claudiu Groza
O lume. Acasă 30

showmustgoon
Oana Pughineanu
Managementul Zen (I) 32

film
Ioan-Pavel Azap
Cinemaiubit 2018 33

conexiuni
Silvia Suciu
BRAFA ART FAIR 2019 34

plastica
Mihai Plămădeală
Marius Barb
Considerații vechi și noi 36

Tipar executat la **Imprimeria Ardealul**, Cluj-Napoca, Bulevardul 21 Decembrie 1989 nr. 146. Telefon: 0264-413871, fax: 0264-413883.

plastica

Marius Barb

Considerații vechi și noi

Mihai Plămădeală

Marius Barb *Who Am The Only One* (2018), desen, tehnică mixtă, 50 x 70 cm

Grafica lui Marius Barb constituie o ipostază de exprimare distinctă a muncii lui artistice. Așa cum pictura pe care o propune reprezintă altceva decât desen colorat, tot așa, desenul realizat de el transcende eboșa. Arareori un creator de semne care excelează într-o anumită ramură reușește să fie original într-o cu totul alta.

Fără a dori să demonstreze ceva, artistul se raportează în pictură și grafică la un același sistem de gândire vizuală, operând cu mijloacele specifice fiecăreia dintre paradigme. Foarte important în această analiză sinoptică este că nu avem de-a face cu transpunerea cromaticii, o miză și un atu al picturii sale, în linii, puncte și pete, cu preluarea de rigoare a funcțiilor deținute de aceasta în economia lucrărilor. Idei, dar și familii de forme caracteristice, cunosc replici diferite, în funcție de metodele corespunzătoare fiecărui tip de artă.

În proiectul expozițional de la finele lui 2018, „Vetero”, un prefix substantivizat, Marius Barb a ales desenul ca metodă de abordare deoarece a considerat că aceasta era calea optimă prin care putea să dea viață interogațiilor constructive formulate prin expoziția sa. Un desen fluid, puternic, organic și precis, pus întotdeauna în slujba întregului, ale cărui detalii se instituie în puncte de plecare pentru alte și alte serii de lucrări, toate diferite față de cele care le determină.

Nu doar subiectele, ci și structura, privită ca mod de organizare a compozițiilor, au fost inspirate din literatura veterotestamentară, mai degrabă din sursele Iahwiste și scrierile preoților decât din cele Elohiste sau Deuteronomiste. Angelologia și demonologia ocupă un rol central, fără ca temele atacate să îmbrace forme narativ-liniare.

Artistul adoptă o poziție gnostică în și prin desenul său. Teologia iudeo creștină și filozofia elenistică, se întrepătrund prin intermediul semnelor vizuale, într-o atmosferă alegorică, adeseori dualistă. Coloana, capitelul, altarul, aripa, mărul și nudul feminin apar în mod recurent, în compoziții organice, complexe, dar extrem de limpezi din punctul de vedere al conținutului.

Lucrările sunt cumva centripete; acestea concentrează energia în interior. Liniile vibrante și mai ales ariile hașurate sunt adevărate relee în economia unor compoziții calibrate, ale căror elemente distincte sau părți nu oferă puncte de sprijin pentru privitor, în actul receptării lor. Deși împărțirea pe registre este

Continuarea în pagina 35

ABONAMENTE
Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române sau Cu ridicare de la redacție: 30 lei – trimestru, 60 lei – semestru, 120 lei – un an Cu expediere la domiciliu: 39 lei – trimestru, 78 lei – semestru, 156 lei – un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de cultură Tribuna, contravaloare revistă cont nr. RO57TREZ21621G335100xxxx și contravaloare taxe poștale cont nr. RO16TREZ24G670310200108x deschis la B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.